

**HAYAT BİLGİSİ DERSİNİN  
DİSİPLİNLER ARASI ÖĞRETİMİ  
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Nihal KARA**

**Eskişehir 2021**

**HAYAT BİLGİSİ DERSİNİN DİSİPLİNLER ARASI ÖĞRETİMİ AÇISINDAN  
İNCELENMESİ**

**Nihal KARA**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Sınıf Eğitimi Programı / Temel Eğitim Anabilim Dalı  
Danışman: Doç. Dr. Burçin TÜRKCAN**

**Eskişehir  
Anadolu Üniversitesi  
Eğitim Bilimleri Enstitüsü  
Ocak 2021**

## JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

## ÖZET

### HAYAT BİLGİSİ DERSİNİN DİSİPLİNLER ARASI ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Nihal KARA

Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Yüksek Lisans Programı

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ocak 2021

Danışman: Doç. Dr. Burçin TÜRKCAN

Disiplinler arası, farklı alanlardaki disiplin içeriklerinin ilişkisi bulunduğu noktalarla birleşerek öğretimi ve kazandırılmasını amaç edinmektedir. Bir dersin diğer derslerle bağlantılı konularının ilişkilendirilerek işlenmesini öngören disiplinler arası öğretim, derslerde disiplinler arası öğretim çalışmalarının düzenli, sistemli ve devamlı yapılması ile çocuğun eğitim-öğretim sürecindeki akademik başarısını desteklemeyi amaçlamaktadır. Derslerin amaç, kazanım, temel ilkeler, dikkat edilecek hususlar ve ölçme değerlendirme gibi bölümlerinde disiplinler arası öğretim vurgusu yer almaktadır. Eğitimde bu kavramın en çok kullanıldığı derslerden biri de içeriği gereği Hayat Bilgisi dersi.

Bu çalışmada Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretim ile gerçekleştirilmesine dair çalışmalarla ilgili sınıf öğretmenleri görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Tokat il merkezindeki resmi ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmada 30 sınıf öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Araştırma verileri betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin disiplinler arası öğretimi çalışma ve etkinliklerinde kullandıkları görülmüştür. Öğrencilere ve öğretmenlere olan katkıları ve kullanırken karşılaştıkları zorluklar belirtilmiştir. Disiplinler arası öğretimin kullanımı için önerilerde bulunulmuştur.

**Anahtar Sözcükler:** Hayat Bilgisi dersi, Öğretim programı, Disiplinler arası öğretim, Sınıf öğretmeni.

## ABSTRACT

### ANALYSIS OF THE LESSON LIFE STUDIES IN THE SENSE OF INTERDISCIPLINARY SCHOOLING

Nihal KARA

Department of Primary Education / Classroom Teaching Program

Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, January 2021

Supervisor : Assoc. Dr. Burçin TÜRKCAN

Interdisciplinarity is targetting the training of discipline extents while building consensus on the point where various discipline contents have regard. Interdisciplinary education which foresees to relate the subjects of a course one another, aims to support the academic success of the child in the education and training process providing that the interdisciplinary education activities are performed systematically, constantly and deliberately. There is an emphasis on interdisciplinary teaching in sections such as aim, acquisition, basic principles, issues to be considered and assessment and evaluation. One of the courses in which this concept is mostly used in education is the Life Science lesson due to its content.

In this study, it was aimed to determine the opinions of classroom teachers about the studies regarding the realization of the Life Science course with interdisciplinary teaching. This research is accomplished in 2019- 2020 Academic Year depending upon the remarks of the teachers teaching at the official primary schools in Tokat city center. A structured interview was held with the teacher of the course about qualitative research method. The research data were analyzed with the descriptive analysis technique. According to the findings obtained at the end of the study, it was seen that the teachers used interdisciplinary teaching in their work and activities.

**Keywords:** Life science course, Curriculum, Interdisciplinary teaching, Classroom teacher.

## ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince desteğini ve ilgisini esirgemeyen, bilgisini ve tecrübesini benimle paylaşan, bana yol gösteren değerli tez danışmanım Doç. Dr. Burçin TÜRKCAN'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunuyorum.

Çalışmam sırasında görüş ve önerileriyle yol gösteren, her koşulda yardımcı olan teyzem öğretmen Öznur AYAS'a, zorlu ve uzun çalışma sürecimin her aşamasında desteğini hissettiğim ve sabırlarıyla mücadelem sırasında her zaman yanımda olan aileme de sonsuz teşekkür ediyorum.

Nihal KARA  
Eskişehir, 2021

21.01/2021

### ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

(İmza)

*Nihal...KARA*

(Öğrencinin Adı Soyadı)

## İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI .....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET .....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ .....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER .....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ .....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem .....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi .....	3
1.4. Sınırlılıklar .....	4
1.5. Tanımlar .....	4
2. ALANYAZIN.....	5
2.1. Hayat Bilgisi Dersinin Tanımı ve Kapsamı.....	5
2.2. Hayat Bilgisi Dersinin Önemi.....	6
2.3. Türkiye’de Hayat Bilgisi Öğretim Programının Tarihsel Gelişimi .....	9
2.4. 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı .....	12
2.5. Disiplinler Arası Öğretim .....	17
2.5.1. Disiplinler arası öğretim yaklaşımının yararları .....	19
2.5.2. Disiplinler arası öğretim yaklaşımının sınırlılıkları .....	20
2.5.3. Disiplinler arası öğretim ve Hayat Bilgisi dersi .....	20
2.6. İlgili Çalışmalar .....	24
3. YÖNTEM.....	28
3.1. Araştırma Modeli .....	28
3.2. Çalışma Grubu .....	29
3.2.1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin özellikleri.....	30
3.3. Verilerin Toplanması .....	32



3.3.1. Görüşme formunun hazırlanması .....	32
3.3.2. Görüşme ilkeleri.....	33
3.3.3. Görüşmelerin yapılması .....	34
3.4. Verilerin Çözümlemesi .....	35
3.5. Geçerlik ve Güvenirlik.....	37
4. BULGULAR VE YORUM .....	38
4.1. Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Öğretimle Olan İlişkisi.....	38
4.1.1. Disiplinler arası öğretimin anlamı .....	38
4.1.2. Hayat Bilgisi dersi ve programının içerdiği disiplinler .....	39
4.2. Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretimi Uygulama Biçimleri.....	41
4.2.1. İlişkilendirilen dersler .....	42
4.2.2. Tercih edilen sınıf düzeyi.....	45
4.2.3. Uygulanan etkinlikler .....	47
4.2.4. Uygulamaya etki eden faktörler .....	51
4.3. Hayat Bilgisi Dersinde Uygulanan Disiplinler Arası Öğretimin Katkıları .....	57
4.3.1. Sınıf öğretmenine katkıları .....	58
4.3.2. Öğrencilere olan katkıları .....	60
4.4. Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretim Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri .....	64
4.4.1. Sorunlar .....	64
4.4.2. Çözüm önerileri.....	72
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER .....	77
5.1. Sonuç.....	77
5.2. Tartışma .....	79
5.3. Öneriler .....	81
5.3.1. Uygulamaya yönelik öneriler .....	81
5.3.2. İleri araştırmalara yönelik öneriler .....	82
KAYNAKÇA .....	83
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

## TABLULAR DİZİNİ

### Sayfa

<b>Tablo 3.1.</b> Araştırmanın gerçekleştirildiği okullar, sınıf öğretmenleri ve okuttukları sınıf.....	31
<b>Tablo 4.1.</b> Sınıf öğretmenlerinin disiplinler arası öğretimin anlamına yönelik görüşleri .....	38
<b>Tablo 4.2.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersi ve programının içerdiği disiplinlere yönelik görüşleri .....	39
<b>Tablo 4.3.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlere yönelik görüşleri .....	42
<b>Tablo 4.4.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını tercih ettikleri sınıf düzeylerine yönelik görüşleri .....	45
<b>Tablo 4.5.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimle uyguladıkları etkinliklere yönelik görüşleri .....	47
<b>Tablo 4.6.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretimle gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere yönelik görüşleri .....	52
<b>Tablo 4.7.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretimle gerçekleştirilmesinde sınıf ortamına yönelik görüşleri .....	55
<b>Tablo 4.8.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretimle gerçekleştirilmesinde sınıf mevcuduna yönelik görüşleri.....	56
<b>Tablo 4.9.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarının sınıf öğretmenine katkılarına yönelik görüşleri .....	58
<b>Tablo 4.10.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarının öğrencilere olan katkılarına yönelik görüşleri .....	61
<b>Tablo 4.11.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaştıkları öğretmenlerle ilgili sorunlara yönelik görüşleri .....	64
<b>Tablo 4.12.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaştıkları öğrenciler ile ilgili sorunlara yönelik görüşleri .....	66
<b>Tablo 4.13.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaştıkları alt yapıyla ilgili sorunlara yönelik görüşleri .....	68
<b>Tablo 4.14.</b> Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimin uygulanabilmesi için çözüm önerilerine yönelik görüşleri .....	73

## ŞEKİLLER DİZİNİ

### Sayfa

Şekil 2.1. Hayal Bilgisi Dersinin Kapsamı.....	5
--	---

## KISALTMALAR DİZİNİ

MEB :Milli Eğitim Bakanlığı

MYK :Mesleki Yeterlilikler Kurumu

## 1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine, amacına, önemine, sınırlılıklarına ve tanımlara yer verilmiştir.

### 1.1. Problem

Gelişen ve değişen toplum düzeni ile kültürel, sosyal, ekonomik, teknolojik ve bilimsel alanlarda dönüşümler oluşmaktadır. Bu dönüşümlerin en çok etkilediği alanlardan birisi de eğitim sistemleridir. Belirli ilkeler benimsenerek oluşturulan, hangi yollardan ve nasıl gerçekleştirileceği belirlenen eğitim sistemlerinin belirli amaçlar üzerine kurulduğu görülmektedir. Sistemin izlediği politikanın işlevine ve bütünlüğüne uygun kendi içinde tutarlı ve temeli olan gereksinimler doğrultusunda eğitim sisteminin amaçları belirlenmektedir (Sarpkaya, 2016, s.8). Devlet, kendi benimsediği ideolojik felsefeden, tarihinden, toplumsal oluşumlarından veya örnek toplumlardan kaynaklık edinerek eğitim amaç ve ilkelerini oluşturmaktadır (Akın, 2016, s.1).

Sistem birbiriyle nedensel bağlantısı olan karmaşık yapıların bütünlüğünü ifade etmektedir (Keskinkılıç, 2016, s.2). Eğitim sistemi ise eğitim ihtiyaçlarının belirli amaçlar doğrultusunda hazırlanan programlara yansıtılarak hayata geçirilmesini ifade etmektedir. Eğitim sistemine yapısal ve işlevsel yönden bakıldığında yapı ve sistemi toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulmaktadır (Şişman, 2016, s.7). Dolayısıyla toplumun gelişimini de eğitim sistemi gelişim ve değişim getirilerinin etkilediği, etkilenme sonucunda da doğan eksiklerin yeniden incelenerek eğitim sisteminde düzenlemelere gidildiği görülmektedir.

Türk eğitim sistemi Türk toplumunu çağdaş seviyede tutmayı hedeflerken milli birlik ve bütünlük içinde refah ve mutluluk seviyesini artırarak, iktisadi sosyal ve kültürel anlamda kalkınmayı sağlamaya çalışmaktadır (Töremen, 2016, s.2). Bunun içinde de gelişen ve değişen dünyaya paralel olarak eğitim sistemlerinde düzenlemelere gitmektedir. Bu amaçla 2004-2005 yılından itibaren ilkokul programlarında yeni düzenlemelere gidilmiştir ve bu yeni düzenlemelerden birisi de Hayat Bilgisi öğretim programında gerçekleştirilmiştir. Her yıl değişimler doğrultusunda tekrar incelenerek eğitim sisteminin amaçları doğrultusunda programda düzenlemeler yapılmaktadır. En son düzenlenen ve geliştirilen 2018-2019 öğretim programı, kullanılan yaklaşım, teknik ve yöntemlerle ön plana çıkmaktadır.

Yeni düzenlenen öğretim programlarında yapılandırmacı yaklaşım ön planda tutulmakta ve bu doğrultuda programlarda düzenlemelere gidilmektedir. Değişimler doğrultusunda düzenlenen ve uygulanan öğretim programlarının etkili olabilmesi için çeşitli yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. Kullanılan öğretim yaklaşımlarından biri de disiplinler arası öğretim olarak karşımıza çıkmaktadır. Disiplinler arası öğretim, ana dersin diğer derslerle bağlantılı olan konularını ortak noktalarda birleştirerek ve ilişkilendirerek işlemeyi sağlayan bir öğretim yaklaşımıdır.

Disiplinler arası öğretim, öğretmen, öğrenci, veli ve idarenin işbirliği içerisinde olmasını öngörmektedir. Bunun için dersleri disiplinler arası bağlamda işlerken tüm bu koşulların işe koşulması gerekmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen çalışma ve etkinlikler hem sınıf içi hem de sınıf dışında gerçekleştirilebilir. Öğretmen, disiplinler arası öğretimi uygularken idare ve veliyi işin içine katacak etkinlikleri sınıf içi veya sınıf dışında uygulanmasını sağladığında öğrencilere de etkili bir öğretim gerçekleştirmiş olacaktır.

İlkokulda öğretimin disiplinler arası öğretim çalışmalarıyla düzenlenebileceği ve uygulanabileceği derslerden birisi de Hayat Bilgisi dersi. Çünkü Hayat Bilgisi dersi, mihver ders olduğundan hem diğer derslerle ilişkilendirilmesinde hem de öğretmenin uygulama aşamasında rehberlik edici bir konumdadır (Aktay ve Çetin, 2019, s.578).

İlkokulun ilk üç sınıfını kapsayan Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim hakkında sınıf öğretmenleri görüşlerinin, disiplinler arası öğretim ile ne tür çalışmalar yapıldığının, uygulama sırasında karşılaşılan zorlukların neler olduğunun belirlenmesi disiplinler arası öğretimin daha sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada, Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğretmen görüşleriyle belirlenmesi amaçlanmaktadır.

## **1.2. Araştırmanın Amacı**

Bu çalışmanın amacı, disiplinler arası öğretime dayalı hazırlanan Hayat Bilgisi dersi öğretim etkinliklerinin farklı disiplinlerle nasıl ilişkilendirilerek uygulandığını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda yapılandırılmış görüşmelere bağlı olarak gerçekleştirilmiş bu araştırma ile şu sorulara cevap aranmıştır;

1. Sınıf öğretmenlerinin disiplinler arası öğretime ilişkin bilgi ve deneyimleri nelerdir?

2. Sınıf öğretmenleri Hayat Bilgisi dersi öğretim programını disiplinler arası öğretim bağlamında nasıl değerlendirmektedirler?
3. Sınıf öğretmenleri Hayat Bilgisi dersini işlerken hangi disiplinleri işe koşturmaktadırlar?
4. Sınıf öğretmenleri Hayat Bilgisi dersini işlerken farklı disiplinleri nasıl ve ne tür etkinlikler ile uygulamaktadırlar?
5. Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimi uygularken karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri nelerdir?

### **1.3. Araştırmanın Önemi**

Yapılan araştırmalarda, Hayat Bilgisi ile diğer disiplinlerin birleştirilerek işlenmesinin çocuktaki bilgi ve becerileri daha anlamlı hale getirdiği vurgulanmıştır. Bundan dolayı Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimin kullanılması çocuğun eğitimi için önemli durumdadır. Ancak yapılan araştırmalar Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretimin sadece sosyal bilgiler, fen bilgisi ve müzik derslerine yönelik olduğunu göstermektedir. Fakat Hayat Bilgisi dersi Türkçe, Matematik, Görsel Sanatlar, Müzik, Beden Eğitimi dersleriyle iç içe olarak verilmelidir (Güleryüz (2008)'den aktaran Öztürk, Kalafatçı, 2016, s.60).

İlkokula başlayan çocukların Hayat Bilgisi dersi ile okul ve hayat arasında bir bağ kurması sağlanmaktadır. Aynı zamanda Hayat Bilgisi dersini oluşturan kazanımlar, çocuğun bilgi ve beceriler edinmesini ve edindiği bu bilgi ve becerileri nasıl hayata aktarabileceği konusunda yol gösterici nitelik taşımaktadır. Bu nedenle Hayat Bilgisi dersinde bu bağ kurmak ve öğrendiklerini hayata aktarmak için öncelik olarak çocuğun yakın çevresinden yola çıkılmaktadır. “Hayat Bilgisi dersi bu amaçları gerçekleştirebilmek için kendi sınırları çerçevesinde farklı alanlardan da yararlanmaktadır (Çelik, 2020, s.9).” Bu doğrultuda hazırlanan Hayat Bilgisi Öğretim Programında vurgulanan disiplinler arası öğretim ile tüm derslerin işlenmesi gerektiği yer almaktadır. Diğer disiplinlere ait bilgiler taşıyan Hayat Bilgisi dersi diğer disiplinlerle bağlantılı olarak işlenebilme olanağının olduğunu da göstermektedir.

Çocuklar Hayat Bilgisi dersiyle kendisini ve çevresini tanıırken yavaş yavaş hayatı tanımaya başlamaktadır. Bu yüzden Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası bir özelliğe sahip olduğunu söylenebilmektedir. Aynı zamanda Hayat Bilgisi dersinin hem merkezde bulunan ve merkeze alınan bir ders olması hem de diğer disiplinlere kaynaklık edebilmesi mihver ders olma niteliğinin olduğunu göstermektedir (Aktepe ve Gündüz, 2020, s.227).

Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim konusunda öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersini hangi disiplinlerle ilişkilendirdiğini, ne tür etkinliklerle desteklediğini, yaşadığı zorlukları, öğrencileri ve kendilerine olan katkılarını, uygulanabilirliği artırabilmek için önerilerini almak ve öneriler doğrultusunda ileriki araştırmalara yapılabilecek destekleri belirlemek gerekmektedir. Çünkü mihver ders niteliği taşıyan ve ilkökul 1. 2. ve 3. sınıfta okutulan Hayat bilgisi dersi, ifade ve beceri derslerini kapsayan Matematik, Görsel Sanatlar, Türkçe, Müzik, Beden ve Oyun dersleri ile birlikte verilmesi gerekmektedir. Hayat Bilgisi dersinin diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesi hem konuların pekiştirilerek öğrenilmesinde hem de önceki öğrenilen bilgiler ile ilişki kurularak kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır (Şimşek, 2014, s.17). Bu bağlamda bakıldığında disiplinler arası öğretime en uygun dersin Hayat Bilgisi dersi olduğu görünmektedir. Bu araştırma bu gereksinimden yola çıkarak ilkökulda disiplinler arası öğretime en uygun olan Hayat Bilgisi dersinin diğer disiplinlerle olan ilişkisini belirtmek için gerçekleştirilmiştir.

#### **1.4. Sınırlılıklar**

Bu araştırma:

1. 2019-2020 eğitim-öğretim yılı ikinci dönemi,
2. Tokat ili, merkez ilçedeki 15 resmi ilkökullarda görevli sınıf öğretmenleri,
3. Veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formunda yer alan açık uçlu sorular ile sınırlıdır.

#### **1.5. Tanımlar**

*Hayat Bilgisi:* Doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin bilgi temelini oluşturmasıyla çocuğun gelişim dönemlerine uygun şekilde yaşamla iç içe ve somutlaştırılmış biçimde oluşturulmuş, çocuğu etkin bir vatandaş haline getirmeye çalışan ve ikinci devreye temel oluşturan bir öğretim programıdır (Baysal, 2006, s.3).

*Disiplinler arası öğretim:* Konu veya disiplinlerin temelleri ile farklı dersler arasındaki ilişkinin kurulmasında içerik ve programı oluşturan öğelerin anlamlı bir bütün halinde sunulmasıdır (Baykara, 2014, s.172).



## 2. ALANYAZIN

Bu bölümde araştırmaı kapsayan kuramsal çerçeve ve bu alanda yapılmış olan literatüre yer verilmiştir.

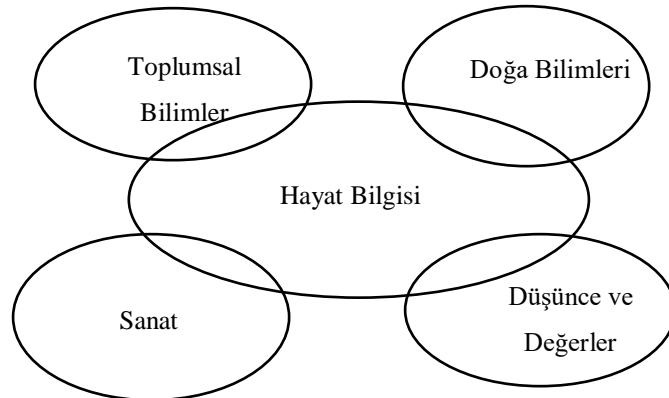
### 2.1. Hayat Bilgisi Dersinin Tanımı ve Kapsamı

Hayat Bilgisi dersi ilkokulun ilk üç sınıfında öğrenimi gerçekleştirilen bir derstir. Hayat Bilgisi dersinin çeşitli tanımları yapılmıştır. Öztürk ve Dilek'e göre (2005 s.2), bu ders çocukların birey olarak yaşama hazırlanmalarında ve yaşam bilinçlerini oluşturmalarında önemli bir işlev üstlenmektedir.

“Hayat Bilgisi dersi, çocuğun doğumundan itibaren geçen 6-7 yıldan bu yana dünyayı nasıl anlamlandırdığına ilişkin deneyimleri merkeze alarak, bundan sonraki yaşamına ilişkin bilgi, beceri ve değerleri kazandırmaya, çevresini sosyal ve fiziki boyutta anlamasına katkıda bulunmaya çalışan bir derstir (Kabapınar, 2007, s.1)”.

Binbaşıoğlu (2003, s.36), Hayat Bilgisi dersini “Çocuğun içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel çevresini incelemesini sağlayarak çevresi ve çevre sorunları hakkında doğru ve sağlam bilgiler ile çevreye uyumda iyi alışkanlıklar ve gerekli beceriler öğretmek amacıyla düzenlenen bir derstir.” şeklinde tanımlarken Gülyüz (2008, s.5) ise “çocuğun içinde yaşadığı doğayı, doğanın düzenini deneyime dayalı olarak keşfetmesi, içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerine uyum sağlayarak, kendi kişiliğini oluşturma ve yapılandırma süreci” şeklinde tanımlamaktadır.

Yapılan tüm tanımlara bakıldığında Hayat Bilgisi dersinin çocuğu yaşama hazırladığı, hazırlarken de çocuğa farklı bakış açılarını benimsettiği görölmektedir. Bu bağlamdan hareketle Hayat Bilgisi dersinin toplumsal ve sosyal bilimler alanlarını kapsadığı kadar sanatsal ve düşünsel alanları da içerdii anlaşılmaktadır.



şekil 2.1. Hayat Bilgisi dersinin kapsamı (Sönmez, 2016, s.2)

Şekil 2.1.1. ‘de görüldüğü gibi, Sönmez’e göre (2016, s.2) “ Hayat Bilgisi dersinin kapsamı, doğal, toplumsal bilimlerle, sanat, çağdaş düşünce değerleri içermektedir. Toplumsal, doğal, sanatsal ve düşünsel olgu ve değerlerin tümü değil; bunların bir bileşkesine ve çocuğun hazırbulunuşluk düzeyine uygun olanlar saptanmalıdır.” Ayrıca Hayat Bilgisi dersinin kapsamının belirlenmesi aşamasında kazandırılacak hedef davranışların da dikkate alınarak oluşturulması gerekmektedir.

Şimşek (2014, s.4) ise Hayat Bilgisi dersinin kapsamını şu şekilde açıklamaktadır:

Hayat Bilgisi dersinin kapsamı içerisinde değişik alanlardan bilgilerin alınmış olmasının temel nedenleri arasında 6-9 yaş arasındaki çocukların gelişim özellikleri açısından somut işlemler döneminde olması ve konulara daha bütüncül olarak bakmaları söylenebilir. Bununla birlikte çocukların ilk defa formal anlamda eğitim alma aşamasında olması da gösterilebilir. Ayrıca çocukların bir üst eğitime hazırlanmalarında Hayat Bilgisi dersinin başat bir rol üstlenmesi de belirtilebilir.

Yapılan tanımlamalara bakıldığında Hayat Bilgisi dersine ait birçok tanım karşımıza çıkmaktadır. Tanımlamalardan yola çıkarak ve ortak noktalar göz önüne alınarak kısa bir tanımlama yapılabilir. İlkokul 1, 2. ve 3. sınıfını kapsayan Hayat Bilgisi dersi öğrencilere iyi bir birey olmada, vatandaşlık bilincini kavramada, çevreye karşı duyarlı ve uyum sağlamada yardımcı bir ders olarak tanımlanabilir (Meydan ve Bahçe, 2010, s.21).

## **2.2. Hayat Bilgisi Dersinin Önemi**

Gelişen ve değişen toplum süreçleri eğitimde bireyin daha fazla önemsenerek ön planda tutulduğu bir gelişme göstermektedir. Bu doğrultuda öğretim programları hazırlanmakta ve hazırlanan öğretim programları sosyal, kişisel, akademik gibi boyutları içeren bir bütünü kapsamaktadır. Yenilenen ve hazırlanan Hayat Bilgisi dersi programları ile öğrencilerin tüm yönleriyle gelişimlerinin desteklenmesi, derste verilen içeriği hayatlarıyla ilişkilendirilebilmesi sadece diploma almak dışında beceri haline getirebilmesi hedeflenmiştir (Yiğit. 2007, s.43). Belet’e göre (1999, s.5), “Bu bağlamda ilkokullarda okutulan Hayat Bilgisi dersi bireyleri değişen toplum yaşamına hazırlamakta, bilginin ve eğitimin öneminin arttığı bu çağda, çağın gereklerine uygun davranışları geliştirmede birey için ilk temeli atmaktadır”. Her devletin kendi devamlılığı için oluşturduğu eğitim programlarının içinde verilen vatandaşlık eğitimi 1., 2. ve 3. sınıflarda Hayat Bilgisi dersi ile kazandırılmaktadır (Tay, 2017, s.4). Hazırlanan Hayat

Bilgisi dersi programlarının çocukların kendilerini birey olarak geliştirmelerinde ve topluma kazandırılmalarında önemli bir rolü üstlendiği sonucuna varılabilmektedir.

Hayat Bilgisi dersi, okula yeni başlayan öğrencilerin aile ve çevreden öğrenilen, verilen eğitimler ile okulda öğrenilen bilgileri karşılaştırmasını sağlayan bir derstir. Çocukların okul başlamadan önce toplumdan ve aileden öğrendiği bilgiler Hayat Bilgisi dersi ile planlı, programlı ve sistematik bir yapıyla kazanımların öğretimi sağlanmaktadır (Aktepe ve Yalçınkaya, 2016, s.146).

İlkokulda okutulan Hayat Bilgisi dersi 1., 2. ve 3. sınıfları kapsayarak çocuğun çevresi ile uyumlu ve çevreye karşı etkili birer birey olarak yetiştirilmesini sağlamaktadır (Aladağ, 2016, s.14). Bu ders ile çocuğun okul hayatının ilk yıllarından itibaren sosyal ve kültürel birey olması beklenmektedir. Ayrıca Hayat Bilgisi dersi hayatın sadece doğum ile ölüm arasında süregelen bir süreç olmadığını kavratarak hayatlarında fiziksel, kimyasal ve biyolojik açıdan bilimsel anlamda oluşum ve değişimlerin başlangıcı olduğunu göstermektedir (Aykaç, 2011, s.116).

Ocak ve Beydoğan'a (2005, s.110) göre:

Çocuk, ülkemizde 8 yıllık olan ilköğretim okullarının ilk sınıfında, öğrenciyi hayata, toplumsal yaşamın kural ve gerçeklerine hazırlayan Hayat Bilgisi dersiyle tanışır. Hayat bilgisi dersi ilköğretim okulunun ilk üç sınıfında mihver ders olarak okutulmaktadır. İlköğretimde diğer dersler bu ders etrafında şekillenmekte, üniteleri bu derse göre düzenlenmektedir.

Hayat Bilgisi dersinin içerik yönünden diğer dersleri kapsaması, mihver ders niteliğinde olmasına yol açmaktadır. Bu yüzden Hayat Bilgisi dersi öğretiminin önemli olduğu kadar içeriğinin de önemli olduğunu ve diğer dersleri etkilediğini söyleyebiliriz.

Programda yer alan Hayat Bilgisi dersi, kendinden sonra gelen dersleri desteklemesi ve temel oluşturmasının yanında öğrencilerin birtakım beceriler edinmesini de sağlamaktadır (Yılmaz ve Göçen, 2019, s.76). Hayat Bilgisi dersi çocuklara temel bilgi, beceri ve değerleri kazandırmayı hedeflemektedir. Hayat Bilgisi dersinin ilkokullarda öğretilmesinin çocukların yaratıcılıklarını geliştirip eleştirel düşünerek yeni fikirler ortaya koymasına yardımcı olmasından dolayı önemli ve temel ders olarak görölmektedir (Çalışır, 2011, s.6). Hayat Bilgisi dersinde öğrenilen bilgi ve becerilerle öğrenciler, günlük hayatlarında ve toplum içerisinde davranışlarını nasıl şekillendireceklerini ve nelere dikkat edeceklerini öğrenmektedirler (Kazu ve Aslan, 2012, s.694).

Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında bulunan ve kazandırılmaya çalışılan değerler, öğrencilerin erken yaşlarda geleceğe ve topluma hazırlanmalarını, vatandaşlık bilincini kazanmalarını sağlaması açısından önemlidir (Karasu Avcı ve Ketenoğlu Kayabaşı, 2018, s.30). Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı incelendiğinde değerler eğitiminin yer aldığı ve değerler eğitime dair etkinliklerin bulunduğu görülmektedir. Bu etkinlikler ile öğrencilerin değerleri anlamaları, kavramaları ve benimsemeleri sağlanmaktadır. Bu yüzden ilkokul çağındaki çocuklara değerlerin öğretiminde Hayat Bilgisi dersi önemli hale gelmektedir (Güzel Candan ve Ergen, 2014, s.141).

Kavramların öğrenimi ve öğreniminin artması, kelime hazinesinin ve düşünme kapasitesi sınırlarının gelişmesini desteklemektedir (Altun, 2016, s.205). Bu amaç doğrultusunda Hayat Bilgisi öğretim programlarında yer alan kazanımların önemi artmakta ve daha sonraki öğrenmelere de temel oluşturmaktadır (Girmen, 2017, s.261).

Teknolojik bir çağda bilgi ve medyanın kullanımının artmasıyla birlikte eğitimde karşımıza çıkan yeni yönelim ve yaklaşımlar neticesinde okul dışı öğrenme kavramına verilen anlam ve uygulamalar artmaktadır (Tay ve Uçuş Güldalı, 2017, s.250). Hayat Bilgisi dersi çocuklara hem sınıf içi hem de sınıf dışında gerçek yaşamda karşılaşılabilecekleri olaylara karşı deneyim kazanmalarını ve öngörü sahibi olmalarını sağlamaktadır (Gündoğan, 2020, s. 34). Sosyal etkileşimin artması, özgüven gelişimi ve boş zamanının değerlendirilmesi okul dışı faaliyetler arasında yer alan belirli gün ve haftalar ile olanak bulmaktadır (Keskin ve Kuru, 2018, s.230). Bu amaç doğrultusunda Hayat Bilgisi öğretim programı amaç ve kazanımlarını barındıran ve öğretimi arasında yer alan belirli gün ve haftalar ile hem okul içi hem de okul dışı etkinlikler gerçekleştirilmesi önemli katkılar sağlayacaktır (Ünal, 2017, s.392).

Çocuğun doğayla etkileşimi doğa bilgisine sahip olduğunda gerçekleşebilmektedir. Hayat Bilgisi dersi ile bu temellerin atılması, temellerin sağlamlığı deresine göre ilgi ve sevginin artması görülebilmektedir (Çalışır, 2017, s.11). Doğayla etkileşimi artırıcı ve destekleyici öğrenme ortamları ile okul ve hayatı yakınlaştırabilmek mümkün olmaktadır. Bu etkileşimli öğrenme ortamı da Hayat Bilgisi dersi ile elde edilebilmektedir (Karatekin, 2016, s.445).

Önceden öğrenilen bilgilerin yeniden yapılanması için Hayat Bilgisi dersiyle eksik ve yanlış yönler düzenlenmektedir ve öğrenilen bilgileri, öğrenciler hayatlarında nasıl kullanacaklarını öğrenmiş olmaktadır. Böylece Hayat Bilgisi dersiyle öğrencilerin her yönden gelişimi desteklenmektedir (Tuncer, 2009, s.23). Ayrıca öğrencilerin hem üst

öğrenime hazırlanmasını hem de toplumda bir kimlik kazanmasını sağlamaktadır (Aykaç, 2011, s.114).

Bektaş (2007, s.10) Hayat Bilgisi dersine öğretmen ve öğrenci açısından aşağıdaki şekilde bakmaktadır:

Bu derste öğrenciye içine girdiği okulda önce kendi özelliklerini (bireysel farklılıklarını) sonra da arkadaşlarının özelliklerini (bireysel farklılıklarını) fark etme ve bu özelliklerini, öğrenme için nasıl kullanabileceğini deneme fırsatları sağlanmalıdır. Bu fırsatları sağlamak için hayat bilgisi dersinin hem yapısı hem de içeriği çok uygundur. Öğrencinin özelliklerinin sadece kendisi tarafından fark edilmesi değil aynı zamanda daha iyi öğrenme ortamlarının tasarlanması ve öğrenci merkezli öğrenmenin gerçekleşmesi için öğretmen tarafından da öğrencinin tanınması önemlidir.

Bu bağlamdan yola çıktığımızda öğretmene önemli görevler düşmektedir. Sınıf öğretmenlerinin de bu dersi öğrencilere etkili şekilde kazandırılabilmesi için derse ait gerekli donanıma sahip olması gerekmektedir (Tay ve Yıldırım, 2013, s.87). 6, 7 ve 8 yaş civarındaki öğrencilerin merak ve ilgilerinin arttığı sosyal, duygusal ve zihinsel yönden desteklenmeye ihtiyaç duyulduğu bir dönemde Hayat Bilgisi dersi, öğrencilerin desteklenmesi için öğretmenlere sunulan bir araçtır. Öğretmenlerin sunulan bu dersten iyi bir şekilde yararlanması önemli olmaktadır (Türer, 1992, s.259).

### **2.3. Türkiye’de Hayat Bilgisi Öğretim Programının Tarihsel Gelişimi**

Cumhuriyet’in ilanıyla beraber birçok alanda yeniliklerin yapılması eğitim alanını da etkilemiş ve eğitim sisteminde yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur. Cumhuriyet eğitim sisteminin oluşturulma çabası 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm öğretim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmasıyla başlamıştır. Yeni kurulan devlet ile 1924 yılında yapılmaya başlanan öğretim programlarındaki geliştirme çalışmalarıyla toplumun ihtiyaç duyduğu bireyleri yetiştirmek amaç edinilmiştir (Atik ve Aykaç, 2019, s.709-710).

Cumhuriyetten günümüze kadar ilköğretimin niteliğini artırmak amacıyla pek çok reform gerçekleştirilmiştir (Oktay ve Sarıcan Esmer, 2018, s.85). Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmalardan birisi de Hayat Bilgisi Öğretim Programı’nın düzenlenmesi ve geliştirilmesinde olmuştur. Hayat Bilgisi Öğretim Programı’nda 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2005, 2009, 2015, 2017, 2018 yıllarında düzenleme ve yenilemeler yapılmıştır.

1926 ilkokul programı diğer programlara bakıldığında içerik ve biçim olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Derslerin amaçları ve işleniş sırasında dikkat edilecek

hususların yer aldığı görülmektedir (Güven, 2010, s.27). Hayat Bilgisi öğretim programında tüm sınıflar için geçerli olan genel hedefler belirtilirken her sınıf düzeyinin kendi içinde geçerli olan hedefleri belirtilmemiştir (Akyürek Tay ve Baş, 2017, s.50). 1926 programında Hayat Bilgisi dersinin birçok disiplinin birleşmesinden oluştuğu ve böylece toplu öğretim uygulamasının ortaya çıktığı görülmektedir. Geçmişten günümüze kadar programda yer alan çevresini anlama ve topluma uyum sağlama kavramlarıyla iyi bir vatandaş yetiştirme amacının devam ettiği belirtilmektedir (Şimşek, 2014, s.5).

1926 Hayat Bilgisi öğretim programı 1936 yılında yeniden düzenlenmiştir. Düzenlenen 1936 Hayat Bilgisi öğretim programında her dersin ayrı ayrı hedefleri belirlenmiş, öğretmenlerin dikkat edeceği hususlar açıklanmış ve eğitim-öğretim esaslarına vurgu yapılmıştır (Yolcu, 2014, s.25). 1936 Hayat Bilgisi öğretim programında çocukların gelişim özellikleri üzerinde durulması daha fazla önem kazanmış ve yakın çevreden uzak çevreye doğru öğretim ilkesi hedef alınmıştır (Bektaş, 2013, s.20).

1948 Hayat Bilgisi öğretim programı bilgi öğretimini esas alındığı, konu sayısının fazla olduğu ve konu fazlalığıyla içeriğin arttığı 20 yıl kadar varlığını sürdüren ve uygulanan bir programdır (Bilasa, 2016, s.53). 1936 programının geliştirilerek 1948 yılında uygulamaya konan Hayat Bilgisi öğretim programı mihver ders konumuna gelmiştir. Böylece program, ders içeriğiyle diğer derslerin işleyişini etkilemiş ve odak noktaya alınan ders olmuştur (Kaya, 2018, s.126).

1968 öğretim programı çağdaş eğitim anlayışına yaklaşmanın olduğu, öğretmenin yetkinliğinin arttığı ve toplu öğretim sisteminin tüm sınıflarda uygulanabileceği bir öğretim programı haline gelmiştir (Salı ve Arslan, 2000, s.60). 1968 Hayat Bilgisi öğretim programı 30 yıl kullanılan ve çok az değişiklik yapılarak kullanılan ve uygulanan program olmuştur (Kaya, 2018, s.126). Ders içeriğinde duyu ve duyguların ön planda olduğu, çevreden yola çıkıldığı, çocukların gelişim dönemlerine göre gözlem, iş, yaşam ve deney gibi çalışmalarla desteklendiği bir program uygulanmaya konulmuştur (Şahin, 2009, s.406).

1998 Hayat Bilgisi öğretim programında genel ve özel hedefler, belirli gün ve haftalar, her üniteye ait hedef ve davranışlar, öğretim materyalleri, öğrenme-öğretme etkinlikleri, yöntem ve tekniklere yer verilmiştir (Özden, 2006, s.22). Bundan önceki programlarda ölçme ve değerlendirmeye yer verilmiyorken 1998 programına örnek ölçme ve değerlendirme sorularına ve her sınıf için belirtke tablosu eklenmiştir (Dündar, 2002'den aktaran Kalafatçı, 2017, s.26). 1998 Hayat Bilgisi öğretim programında

davranışçı yaklaşımın temel alındığı hedef ve davranış kavramlarının bulunduğu ve bu yaklaşım ile ölçülmesi zor olan duyuşsal alan hedeflerin de yer aldığı görülmektedir (Özden, 2006, s.23). Davranışçı yaklaşımın temelinde de hedeflerin davranışa dönüştürülmesi, dönüştürülen bu davranışların ölçümünden bilgi edinmek için her davranışa ait test ölçümü yapıldığı ve programın buna göre düzenlendiği söylenebilir (Demirel, 2020, s.27).

1998 Hayat bilgisi öğretim programında davranışçı yaklaşım benimsenirken 2005 yılında yapılandırmacı yaklaşımın benimsenmiş olması iki program arasındaki en büyük farkı ortaya koymaktadır (Karabağ ve İnal, 2013, s.49). 1998 Hayat Bilgisi öğretim programında toplu öğretim yaklaşımı benimsendiğini gibi 2004-2005 yılında pilot uygulama olan Hayat Bilgisi öğretim programı da aynı yaklaşımla düzenlenmiştir. (Güneş ve Demir, 2007, s.170). 2004 yılında seçilen okullarda 1 yıl içinde pilot olarak uygulanan öğretim programı 2005-2006 yılında Hayat Bilgisi öğretim programı olarak düzenlenmiş ve uygulamaya konulmuştur (Özden, 2006, s.15). 2005 Hayat Bilgisi öğretim programı, öğrenci merkezli, öğrencilerin öğrenme- öğretme aşamasına etkin katıldığı, ezberden uzak şekilde bilginin öğrenciler tarafından yapılandırıldığı ve hayatına dair bilgileri bulabildiği bir programdır (MEB, 2005).

2005 yılında önemli değişimlerin yapıldığı Hayat Bilgisi programında, 2009 ve 2015 yıllarında bazı düzenlemelere gidilmiştir (Karaman, 2019, s.350). 2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda birey, değişim karşısında hem özne hem de nesne olarak kabul edilirken biyolojik, sosyal, kültürel ve psikolojik açılardan bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında belirlenen birey, toplum ve doğa öğrenme alanlarını değişim kavramı genel boyutuyla kuşatmıştır (Küçüktepe, 2013, s.128-129).

2009 Hayat Bilgisi öğretim programında toplu öğretim, tematik, çocuğun merkeze alındığı ve etkin katılımın olduğu bir yaklaşım benimsenirken 2015 Hayat Bilgisi öğretim programında ünite temelli bir yaklaşım benimsenmektedir (Tay ve Baş, 2015, s.363). 6 ünitelerden oluşan 2015 Hayat Bilgisi öğretim programının içerik olarak diğer programlarla benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Fakat bazı üniteler isim olarak benzer ve aynı iken bazılarının ise konu olarak aynı olduğu görülmektedir (Yaşaroğlu, 2017, s.868).

Süreç odaklı ölçme değerlendirme benimsenen 2015 Hayat Bilgisi programına göre 2017 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında tanıma, izleme ve sonuç odaklı ölçme değerlendirmenin benimsenmesi iki program arasındaki farkı göstermektedir (Aktay ve Çetin, 2019, s.593). “2017 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda öğrencilerin bilimsel

süreç becerilerinin geliştirilmesi, keşfeden, sorgulayan, üreten, sorun çözebilen bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Öğrencilerde toplumsal değerlerin kazandırılmasına önem verilmiştir (Öztürk ve Kalafatçı, 2017, s.119)”.

Türkiye’de değişen ve gelişen teknolojik gelişmelerden eğitim-öğretim de etkilenmektedir. Etkilenmeler sonucunda belirlenen koşullar içerisinde öğretim programlarında yapılanmalar söz konusu olmaktadır. Bu doğrultuda 2018 yılında Hayat Bilgisi öğretim programında değişim ve düzenlemelere gidilmiştir. Hayat Bilgisi dersi yapısı ve içeriği gereğince disiplinler arası öğretime uygun görülmektedir. Hazırlanan 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programını oluşturan beceriler, yetkinlikler, ölçme ve değerlendirme, özel amaçlar ve dikkat edilecek hususlar disiplinler arası öğretim dikkate alınarak oluşturulmuştur. Aynı zamanda bilimsel süreç ve öğrenmeyi öğrenme kavramları ilk kez 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programında yer almıştır (Çelik, 2020, s.8).

#### **2.4. 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı**

Hayat Bilgisi Öğretim Programı perspektif, ölçme ve değerlendirme, özel amaçlar, beceriler, uygulanmasında dikkat edilecek hususlar, yapısı ve içeriği bölümlerinden oluşmaktadır.

Öğretim programlarının perspektifleri bulunmaktadır ve bu perspektifler öğretim programları için gerekmektedir. Eğitim sisteminin temel amacı, bireyin bilgi, beceri ve davranışlarını değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleştirilmiş şekilde bireyi yetiştirmektir. Öğretim programıyla kazandırılmaya çalışılan bilgi, beceri ve davranışlar arasındaki bütünlüğü ve bağlantıyı değerlerimiz ve yetkinlikler kurmaktadır (MEB, 2018, s.3). Değerler, insanın içten gelen bir duyguyla davranış ve hayata bakış açılarını biçimlendiren kavramdır (Uzunkol, 2014, s.128). Yetkinlik için ise bireyin becerilerini oluşturan bilgi ve davranışlarını akademik, sosyal ve iş hayatında hem ulusal hem de uluslararası düzey gerektirecek şekilde kullanabilmesidir diyebiliriz (MEB, 2018, s.4).

- **Değerlerimiz**

Değerler, toplumda her kesimin öğrenmesi ve içselleştirmesi gereken vazifeler taşınmasıyla beraber bu görevin en çok düştüğü ana kurum olarak okullar karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden değerler eğitimi uygulamalarının okullarda ele alınmasının ne kadar önemli olduğu görülmektedir (Cice ve Özgan, 2017, s.104). Değerler eğitimi, Türkiye’de uygulama alanı bulduğu için giderek daha da artan bir konu haline



gelmektedir. Bu bağlamda değerler ve eğitim ayrılmaz parçalar haline geldiğinden değerler eğitimi doğal bir yaklaşım halini almaktadır (Yaylacı, 2019, s.115).

Öğretim programında yer alan adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik kök değerleri öğrenme ve öğretme sürecinde kendi başına ve ilişkili olduğu diğer alt değerlerle ele alınacaktır (MEB, 2018, s.4).

- Yetkinlikler

Eğitim sistemimizin amacı, bireylerin bilgi, beceri ve davranışlarını yetkinliklerle bütünleştiren bireyler yetiştirmektir (MEB, 2018, s.3). Bu bağlamda eğitim sistemimizde Türkiye Yeterlilik Çerçevesi karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ); Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ) ile uyumlu olacak şekilde tasarlanan; ilk, orta ve yükseköğretim dâhil, meslekî, genel ve akademik eğitim ve öğretim programları ve diğer öğrenme yollarıyla kazanılan tüm yeterlilik esaslarını gösteren ulusal yeterlilikler çerçevesidir (MYK, 2015, s.4).

TYÇ kapsamında 8 yetkinlik belirlenmiş ve aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (MEB, 2018, s.3-4):

- 1) *Anadilde iletişim*: Duygu, düşünce, görüş ya da kavramları sözlü veya yazılı olarak ifade etme ve yorumlama; eğitim-öğretim, sosyal veya kültürel ortamlarda yaratıcı dilsel etkileşimde bulunmaktır.
- 2) *Yabancı dillerde iletişim*: İstek ve ihtiyaçlar doğrultusunda kültürlerarası anlayış becerilerini geliştirmek için farklı dillerde dinleme, okuma, yazma ve konuşma boyutlarında bireyin yeterlilik seviyesidir.
- 3) *Matematikselsel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler*: Günlük hayatımızda karşımıza çıkan problemleri çözerken sürece, faaliyete ve bilgiye vurgu yaparak mantıksal ve matematikselsel düşünme becerilerini geliştirmeyi ve kullanmayı içermektedir.
- 4) *Dijital yetkinlik*: Her anımızda bilgi iletişim teknolojilerinin bilginin korunması, saklanması, değerlendirilmesi ve üretimi aşamasında eleştirel ve güvenli kullanımını kapsamaktadır.
- 5) *Öğrenmeyi öğrenme*: Yeni bilgi ve beceriler kazanmak isteyen bireyin hem bireysel hem de grupla mücadele ederek bilginin peşinden ısrarcı şekilde başarmak için uğraşması, bilginin farkında olması ve öğrenilenleri harekete geçirmesidir.
- 6) *Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler*: Medeni hayata donanımlı, aktif ve demokratik olarak katılmayı, toplum ve siyasal bilgilere ait kavramları öğrenmeyi,

kişilerarası ve kültürlerarası ilişkilerde yapıcı ve çatışmaları çözebilmeyi kapsamaktadır.

- 7) *İnisiyatif alma ve girişimcilik*: Etik değerlerin farkında olan, toplumsal her alanda yaratıcı, risk alarak ve yeniliklerle hedefe ulaşmayı planlayan bireylerin, düşüncelerini eylemlere dönüştürme çabasıdır.
- 8) *Kültürel farkındalık ve ifade*: Görüş, deneyim ve duyguların birçok kitle iletişim aracından ve edebiyat, görsel sanatlar, sahne sanatları ve müzikten yararlanılarak yaratıcı şekilde ifade edilmesidir.

Öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme yaklaşımı bulunmaktadır ve gerekli olduğu için öğretim programlarında yer almaktadır. Eğitim-öğretimde temel amaç, eğitimin niteliğini oluşturan öğretim, öğrenim ve ölçme değerlendirme boyutlarının ele alınarak eğitimin niteliğinin geliştirilmesidir (Çıkrıkçı, 2019, s.3). Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyini belirlemek, ilgi ve yeteneklerini tanımak, öğrenme düzeyini belirlemek ve eksik öğrenmeleri gidermek, öğrenmeye yön vermek ve amaçların gerçekleşme düzeyi hakkında yargıya varabilmek için ölçme değerlendirme yapılması, ölçme ve değerlendirmenin eğitimin ayrılmaz parçası olduğunu göstermektedir (Semerci, 2015, s.14). Ölçme ve değerlendirme sürecinde öğrenme ortamının düzenlenmesi ve kalitesinin artırılması konusunda geri bildirimlerin alınmasında öğretmenlere daha fazla görev düşmektedir (Özer Özkan, 2019, s.2).

Bu doğrultuda öğretim programlarında yer alan ölçme ve değerlendirme uygulamalarında dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler bulunmaktadır ve bu ilkeler aşağıdaki şekilde açıklanabilir (MEB, 2018, s.5):

1. Öğretim programını oluşturan tüm bileşenler ile ölçme değerlendirme çalışmaları yüksek düzeyde uyum sağlamalı, kazanım ve açıklamaların sınırları dikkate alınmalıdır.
2. Ölçme sürecinde tercih edilen ölçme araçları ve yöntemleri uygulayıcıya kesin sınırlar belirlememeli fakat kullanılan ölçme değerlendirme araçlarının teknik ve akademik ölçütleri uygulanmalıdır.
3. Ölçme ve değerlendirme çalışmaları sonuç odaklı değil süreçle bir bütünlük içinde verilmesi gereken eğitimin ayrılmaz parçalarıdır.
4. Bireysel farklılıklardan kaynaklı herkes için geçerli olabilecek tek tip ölçme ve değerlendirmenin yapılmadığı, birçok yöntemin kullanılabilceği ve bunun dikkate alındığı yöntem ve tekniklerden yararlanılması gerekir.

5. Eğitimin sadece bilişsel odaklı olmadığı, bilmenin yanında hissetme ve yapmanın da içinde bulunduğu çalışmalar gerçekleştirilmelidir.
6. Öğretmen ve öğrencilerin aktif olarak katıldığı, çok odaklı ölçme ve değerlendirme esas alınmalıdır.
7. Ölçme ve değerlendirme sadece belli bir zamanda yapılmamalı, süreç içerisinde yaşanan ilgi, tutum, değer ve başarı özelliklerindeki değişimler neticesinde tekrar yenilenmelidir.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programının özel amaçları bulunmaktadır ve bu özel amaçlar programlar için gereklidir. Programda verilen asıl amaç “temel yaşam becerilerine sahip, kendini tanıyan, sağlıklı ve güvenli bir yaşam süren, yaşadığı toplumun değerlerini özümseyen, doğaya ve çevreye duyarlı, araştıran, üreten ve ülkesini seven bireyler yetiştirmektir (MEB, 2018, s.8)” şeklinde açıklanmıştır.

Öğretim programı çerçevesinde genel amaçlar belirlenmiş ve belirlenen her bir genel amacın karşılığı kazanımlarda belirtilmiştir. Öğrenme etkinliklerinin planlanması ve öğretim materyallerinin hazırlanması, genel amaçlarla kazanımlar bir bütünlük içinde değerlendirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Hayat Bilgisi Öğretim Programı’nda birey, toplum ve doğa ekseninde kazandırılması hedeflenen temel bilgi, beceri ve değerleri içeren kazanımlar şu şekilde sıralanmıştır (MEB, 2018, s.8):

- Kendini ve yaşadığı çevreyi tanıyan,
- Aile ve toplumu oluşturan değerlerin bilincinde olan,
- Kişisel gelişimini sağlamak için yapması gerekenlerin farkında olan,
- Kişisel bakım becerilerini geliştiren,
- Sağlıklı ve güvenli yaşam sürme bilinci edinen,
- Sosyal katılım becerisi kazanan,
- Zamanı ve mekânı algılama becerisi edinen,
- Kaynakları verimli kullanma becerisi geliştiren,
- Öğrenmeyi öğrenme becerisi kazanan,
- Temel düzeyde bilimsel süreç becerilerini kazanan,
- Ülkesini seven, tarihî ve kültürel değerlerini yaşatmaya istekli olan,
- Doğaya ve çevreye karşı duyarlı olan,
- Bilgi ve iletişim teknolojilerini amacına uygun olarak kullanan bireyler yetiştirmektir.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programının becerileri bulunmaktadır ve bu becerilerin bulunması gerekmektedir. Ekonomik, teknolojik ve politik gelişmeler ile öğretim

programlarında becerilerin kazandırılmasına yer verilmiş ve daha önemli hale gelmeye başlamıştır (Mutluer, 2013, s.356). Hayat Bilgisi dersi aracılığıyla kazandırılmaya çalışılan beceriler ile öğrenmeyi kolaylaştırma, öğrenmede kalıcılığı artırma, aktif katılımı sağlama, problem çözme ve araştırma yeteneği edinme hedeflenmiştir (Akçay ve Kapıcı, 2016, s.130).

Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan 23 temel yaşam becerisi; araştırma, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, dengeli beslenme, doğayı koruma, girişimcilik, gözlem, iletişim, iş birliği, karar verme, kariyer bilinci geliştirme, kaynakların kullanımı, kendini koruma, kendini tanıma, kişisel bakım, kurallara uyma, mekânı algılama, millî ve kültürel değerleri tanıma, öz yönetim, sağlığını koruma, sorun çözme, sosyal katılım ve zaman yönetimi olarak belirlenmiştir (MEB, 2018, s.8).

Hayat Bilgisi dersi öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar bulunmaktadır ve bu hususların bulunması gerekmektedir. Programların hedef ve içerik boyutu kapsamında türetilen öğrenme ve öğretme yaşantıları, öğrencileri bilişsel, duyuşsal ve devinişsel boyutlarda geliştirici olacak şekilde örgütlenmelidir (Baykara Özyaydınlık, 2019, s.173). Bu yüzden öğretim programlarının uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Bu hususlar Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

1. Dersin işleniş aşamasında okul içi ve okul dışı uygulamalar yapılmalıdır. Resmi ve özel kurum ve kuruluşları, sözlü ve yerel tarihi, müze ve doğa gezilerini tanıtmaya amaçlı gerçekleştirilen öğrenci merkezli planlanan etkinlikler ve kazanımlarla okul dışı uygulamaların gerçekleştirilmesine özen gösterilmelidir.
2. Öğrencilerin bireysel farklılıklarının bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişim boyutlarıyla dikkate alındığı okul içi ve okul dışı uygulamalar yapılmalıdır.
3. Etkinliklerin okul ve yaşam arasında bağlantı kuracak şekilde kazanımlar doğrultusunda hazırlanmasına özen gösterilmelidir.
4. Etik konulara dikkat edilerek öğretim materyali olarak öğrencilerin çevrelerinde bulunan canlı ve cansız varlıkların kullanılmasına olanak sağlanmalıdır.
5. Öğrencilerden araştırma yapılması beklenen konularda, araştırma sonuçlarını afiş, poster, pano, broşür, gazete, tablo, grafik vb. materyaller kullanarak sınıfta arkadaşları ile paylaşması desteklenmelidir.
6. Basit düzeyde deneyler doğa içerikli kazanımlarda yaptırılabilir.

7. Öğretim Programı'nda yer alan bazı kazanımlar, belirli gün ve haftalara denk gelen zaman dilimlerinde işlenmelidir.
8. Üçüncü sınıfa kadar öğrencilere 1000'den büyük sayıların okunuş ve yazılışının öğretimi gerçekleştirilmediğinden millî bayramlar vb. konular işlenirken öğretmen, kitapta bulunan tarihleri sözel olarak belirtmeli, rakam ve yazı ile öğrencilere sunmamalıdır.
9. Özel gereksinimi olan öğrenciler için program uygulanırken esneklik gösterilmeli; etkinlikler öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanmalı ve planlamalar yapılmalıdır.
10. Program uygulanırken tüm kazanımlar değerlerle eşleştirilerek öğrencilerin değerleri kazanmasına özen gösterilmeli ve örtük program anlayışından hareketle dersler işlenmelidir.
11. Temel yaşam becerilerinin geliştirilmesine önem verilerek öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olarak kazanımlar ve etkinlikler bu anlayışla hazırlanmalıdır.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programının yapısı ve içeriği bulunmaktadır ve bulunması gerekmektedir. 2018 Hayat Bilgisi öğretim programı genel amaçlar, değerler, temel yaşam becerileri ve kavramlar temel alınarak ünite ve kazanımlar yapılandırılmıştır. Her üç sınıf düzeyi içinde aynı isimle oluşturulan “Okulumuzda Hayat, Evimizde Hayat, Sağlıklı Hayat, Güvenli Hayat, Ülkemizde Hayat ile Doğada Hayat” üniteleri, ünite temelli yaklaşım esas alınarak belirlenmiştir. Kazanımların numaralandırılmasında sınıf düzeyi, ünite numarası ve kazanım numarası esas alınmıştır (MEB, 2018, s.10).

## **2.5. Disiplinler Arası Öğretim**

Eğitim alanında gelişen ve değişen alanların varlığı ile dinamik bir süreç oluşmaktadır. Bu süreç doğrultusunda da farklı öğretimler ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde geliştirilen yeni programların psikolojik ve felsefi temelleri yapılandırmacı yaklaşıma dayandırılarak düzenlenmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımı oluşturan en temel özellik, bilginin öğrenen tarafından yapılandırılmasına, tekrar oluşturmaya, oluşturulan bilgiyi yorumlamasına ve tekrar geliştirmesine olanak sağlamasıdır (Kutluca, 2013, s.625). Önceki öğrenmeler üzerinde düzenlemeler yapılarak tekrar elde edilen bilgilerin daha sağlam ve kalıcı olabilmesi için disiplinler arası ilişki kurulması, disiplinlerin bağ oluşturmaya ve bütünlük sağlamaya olanaklıdır (Kaya,2018, s.14). Öğretim

programının kendi içinde bir bütüne sahip, farklı disiplinlerle bir arada ve etkileşimde olmasıyla sadece hedefe değil içeriği oluşturan konunun da tamamlanmasını sağladığı vurgulanmaktadır (Arslan, 2018, s.74). Bu amaca ulaşmak için disiplinler arası öğretim önemli olmaktadır. Okul konularının yeniden düzenlenmesinde ve yeni programların hazırlanmasında yeterli düzeyde seçme ölçütünün geliştirilmesine ve gereğine vurgu yapılmaktadır. Disiplinler arası yaklaşım için aşağıda bulunan hususların dikkate alınması önerilmektedir:

- Belirgin olan bilgi formlarından yararlanma ve bu formlar kapsamında değerlendirme yapma,
- Pratik, mantıklı ve sosyal ölçütlerin temel alındığı konuların dikkatli seçilmesi ve
- Öğrenim paketlerinin yeterli düzeyde test edilmesi ve disiplinler arası öğretim ekibinin istikrarlı olması (Alkan ve Kurt, 2014, s.22).

Disiplinler arası öğretimi açıklamak için öncelikle disiplin, disiplinler arası ve disiplinler arası öğretim kavramını incelemek doğru olacaktır. Disiplin kelimesinin sözlükteki anlamı, “Öğretim konusu olan veya olabilecek bilgilerin bütünü, bilim dalı (TDK,2019).” olarak verilmiştir. Alkan ve Kurt (2014, s.23) disiplin kavramını “öğrenilmeye uygun biçimde düzenlenmiş bilgi, esnek bir kavramsal yapı; ham bilgi içeren kavramlar topluluğu, belirli bir alandaki araştırma deneyimleri” şeklinde tanımlamaktadır. Disiplinler arası kavramı farklı disiplinlerin birbirleri ile bağlantılı olduğunda gerçek hayattaki problemlere karşı daima tek bir doğrunun olmayacağını kabul ettirirken bir arada kullanılmasının zenginliğini göstermektedir (Özkök, 2005, s.160). Bu kavram ile geleneksellikten yapılandırılmış bir öğretime geçiş gerçekleştirilmektedir. Yapılandırılmış bir öğretim içinde disiplinler arası öğretim kavramının yer alması kaçınılmaz olmaktadır. Disiplinler arası öğretime ait çok sayıda tanımlama bulunmaktadır.

“Disiplinlerarası öğretim, öğrenenlerin farklı alanlardaki bilgiyi bir araya getirmesine yardım eden ve kavramlar vasıtasıyla öğrencileri analiz, sentez gibi üst düzey düşünmeye odaklayan bir öğrenme yaklaşımıdır (Turna ve Bolat, 2015, s.36).” Disiplinler arası öğretim ile gerçekleştirilen öğretim, belirlenen kavram, problem ya da konulara, farklı yönlerden bakabilmek için ilgili olan disiplinlere ait bilgi ve becerilerin anlamlı öğrenme biçimine uygun şekilde bütünleştirilmesine olanak sağlar (Aydın ve Balım, 2005, s.152). Bu öğretim yöntemi ile öğrencilerden hayatlarında karşılaştıkları gerçek

problemler karşısında farklı ve özgün çözümler üretmeleri, yaşamları ve okulda öğrendikleri arasında bir bağ kurmaları beklenmektedir (Çalık ve Doğan, 2019, s.74).

Yıldırım'a göre (1996, s.89), disiplinler arası öğretimin amacı şu şekilde tanımlanmaktadır:

Burada temel amaç, dersin konusunu teşkil eden kavramın incelenmesi olmakla birlikte, bu süreçte rol alan değişik konu alanlarının kavramla ilgili bilgi ve becerilerinin öğrenilmesi de önemlidir. Yani disiplinlerarası bir organizasyon sayesinde öğretim süreci, hem belirli disiplinlere ait bilgi ve becerilerin öğrenilmesine hem de bunların anlamlı bir biçimde bir araya getirilerek kullanılmasına yardımcı olur.

Disiplinler arası öğretim, ele alınan konunun çeşitli etkinliklerini planlarken ve uygularken disiplinler arası bir anlayışı benimsemeyi gerektirir. Bütüncül bakış açısı elde edebilmek, öğrencilerin bir disiplini diğer disiplinlerle ilişkilendirmesi ile olmaktadır. Temalar, geleneksel sınırları ortadan kaldırarak birçok disiplinin dış dünyada var olan bilgi ve beceri alanlarını ilişkilendirmesine ve öğrencilerin zekâ alanlarını daha pratik kullanmasına fırsat vermektedir (Saban, 2004, s.73).

Disiplinler arası öğretim tanımlarına bakıldığında tek bir tanımlamanın yapılmadığı ve farklı yorumların ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra hepsinin ortak noktası, bir disipline ait bilgi ve becerilere farklı bakış açılarıyla bakarak diğer disiplinlerle bir bütünlük elde etmektir. Genel olarak yapılan tanımlamalara bakıldığında disiplinler arası öğretimin şu bileşenlerden oluştuğunu söyleyebiliriz:

- Programların esnek olması,
- İlişkili konular arası bağ kurulması
- Ünitelerin temalara dayandırılması
- Ders kitabı dışındaki farklı kaynakların taranması
- Öğrenci gruplarının esnek şekilde oluşturulması (Budak Coşkun, 2009, s.17).

### **2.5.1. Disiplinler arası öğretim yaklaşımının yararları**

Ortaya çıkan her öğretim ve yaklaşım türü öğretmen ve öğrencilere önemli katkılar sunmaktadır. Cone ve diğerlerine göre (1998'den aktaran Arslantaş, 2007, s.211) disiplinler arası öğretimin yararları şöyle açıklanabilir:

- Öğretmenlere, kendi başına okutulan dersleri gerçek hayata uyarlamasında ve çerçeve sınırları kaldırmasına fırsat verir.
- Farklı zekâ alanlarına ve düzeylerine sahip öğrencilerin bilgi, beceri ve kavramları öğrenirken farklı disiplinler içinde birçok zekâ türünü denemelerini sağlar.

- Öğrenme ve uygulama sürecinin tüm anlarında etkin öğrenme sağlayarak soyut kavramları daha pratik şekilde somut olarak kavramalarına yardımcı olur.
- Öğretim şeklinin planlanmasının temelinde çocuk oyunlarının yer alması, çocukların oyunlarla kendi dünyalarını keşfetmelerine ve öğrenmelerine temel olmalıdır.
- Öğrencilerin görme, işitme ve dokunma alanlarındaki güçlerin birleştirilmesi ve kullanmalarına fırsat verilmesi toplulaştırma modeli ile olmaktadır.

### **2.5.2. Disiplinler arası öğretim yaklaşımının sınırlılıkları**

Her yaklaşımın yararı olabileceği gibi sınırlılıkları da bulunmaktadır. Cone ve diğerlerine göre (1998'den aktaran Arslantaş, 2007, s.211-212) disiplinler arası öğretimin dezavantajları;

- Bazı önemli içeriklerin terk edilmesinin nedeni tek disiplin odaklı programdan disiplinler arası öğrenme odaklı programa geçiştir.
- Öğretmenler tarafından gönülsüz ve isteksiz öncelikli içerik paylaşımları olabilir.
- Her alanın kendi içinde önemli içeriği kaybetme endişesi bulunabilir.
- Öğretmenlerin daha etkili şekilde sadece kendileri için önemli olan içeriğe yönelmelerine neden olabilir.
- Bir alanın diğer alanı gölgelemesi disiplinler arası öğrenimin kaçınılmaz parçasıdır.
- Başarının temelini, uygulama aşamasındaki esneklik, uzlaşma, güven ve takım çalışmasının geliştirilmesi ve zorunlu olması oluşturmaktadır.
- Öğretmenlerin kendi alanları dışındaki bilgilerin varlığı ve yeterli bilgiye sahip olmamaları, kavram ve becerileri öğretirken ilişkilendirebilme aşamasında endişelerine yol açabilmektedir.

### **2.5.3. Disiplinler arası öğretim ve Hayat Bilgisi dersi**

Her bir dersin öğretimi için öğretim programları hazırlanmakta ve geliştirilmektedir. Çepni ve Çil (2016, s.3) öğretim programını “Günümüz öğretim programları; programın vizyonu, programın yaklaşımı, öğrenme alanları, kazanımlar, öğrenme-öğretme etkinlikleri, örnek uygulamalar ve ölçme-değerlendirme etkinlikleri gibi unsurları da kapsamaktadır.” şeklinde açıklamaktadır. Öğretim programlarında hedeflenen amaçlara ulaşmak için benimsenen beceri, bilgi ve değerler, kazanımlar aracılığıyla öğrenme-öğretme sürecine aktarılmaktadır. Her öğretim programının kendi öğrenme alanlarına ait kazanımları bulunmaktadır. Bu belirlenen kazanımlarla öğretim



programlarının benimsediği öğrenim yaklaşımı ile öğretim gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda programların genel olarak benimsediği öğrenim yaklaşımları, her disipline ait öğretim programları arasında ortak kazanımların bulunmasına olanak sunmaktadır.

Geleneksel yöntemlerle öğretimde öğrencilere bilgi kazandırılırken konular ayrı ayrı öğretilmektedir. Çocuklara bu dönemde bilgilerin onların ulaşmasına izin verilmeden ayrı ayrı parçalar halinde sunulması sonucunda da çocuklarda olumsuz gelişmeler meydana gelmektedir. Bu gelişimi sağlayacak ve tamamlayacak olan ders ise toplu öğretime dayalı oluşturulmuş Hayat Bilgisi dersi (Aladağ, 2016, s.13). En eski toplu öğretime dayalı ders Hayat Bilgisi dersinin temellerine bakıldığında görülmüştür (Kaya, 2018, s.120).

2005 yılından itibaren yenilenen öğretim programlarını uygulayan öğretmenler, tematik yaklaşım benimseyerek içeriği daha bütün halde sunmaya başlamıştır (Güven, 2017, s.57). Böylelikle oluşturulan öğretim programları anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi destekleyen, önceden öğrenilen bilgiler üzerine sağlam öğrenmeleri gerçekleştiren, üst biliş becerilerin kullanımına teşvik eden, diğer disiplinlerle ilişkilendirmeyi sağlayan, günlük hayatla bağdaştıran bir şekilde değerlerimiz, becerilerimiz ve yetkinliklerimiz çerçevesinde oluşturulmuştur (MEB, 2018).

Eğitim bilimlerinin gelişmesi ile ortaya konulan bilgiler ışığında ilkökul çocuklarının olay veya olguları ayrı ayrı göremeyip bir bütün halinde algılayabilmesinden kaynaklı olarak Hayat Bilgisi dersi disiplinler arası öğretim ile oluşturulmuştur (Tay, 2017, s.17). Bunu Sidekli ve Gökdemir'in (2016, s.404) şu sözleri de desteklemektedir: "Bu yüzden dersin temel yapısı Gestalt Psikolojisiyle temellendirilmektedir. Bu yüzden öğrencilere bir konu verilirken ayrı ayrı vermek yerine bir bütün olarak verilmektedir."

İlkokul çağındaki çocukların gelişim dönemleri nedeniyle disiplinler arası öğretimin kullanılması önemlidir. Disiplinler arası öğretimin en çok ilkökulun birinci kademesinde verilmesinin nedeni, mihver ders niteliği taşıyan Hayat Bilgisi, Fen Bilimleri ve Sosyal Bilgiler dersinin kaynaştırılarak oluşturulmasıdır (Aybek, 2001, s.37). Hayat Bilgisi dersinin farklı disiplinlerin kaynaştırılarak bir arada verildiği konu alanlarından oluştuğu görülmektedir (Tay ve Uçuş Güldalı, 2017, s.232).

Hayatı bir bütün olarak sunma amacı taşıyan Hayat Bilgisi dersi toplu öğretim anlayışını benimsemektedir. Bu düşüncenin ardında bütünden parçaya doğru bir öğretim düşüncesi yatmaktadır. İlk olarak Hayat Bilgisi, ondan sonra Sosyal Bilgiler ve Fen

Bilimleri ve daha sonra daha da ayrıntıya girerek coğrafya, tarih, kimya, fizik gibi derslerin devamında verildiği bir süreci içermektedir (Altun ve Çakmak, 2013, s.141).

Hayat Bilgisi dersinin kapsamına baktığımızda kapsamını doğal ve toplumsal bilimler, sanat, düşünce ve değerlerin oluşturduğunu görmekteyiz. Bu bağlamdan bakıldığında Hayat Bilgisi dersinin Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri derslerine temel oluşturduğu; aynı zamanda da sanata, düşüncelere ve değerlere gereksinim duyan önemli bir ders olduğu ortaya çıkmaktadır. Hayat Bilgisi dersi birçok disiplini bir arada sunmakta ve birbiriyle bağlantılı şekilde ilerlemektedir. Bu yüzden çocukların birer birey olarak duyarlı, iyi bir vatandaş olmasını ve bunları bilgi, beceri, değer ve tutum haline getirmesini sağlamak için de Hayat bilgisi dersinin disiplinler arası öğretim ile gerçekleştirilmesi gerekliliğini göstermektedir.

Disiplinler arası öğretim sadece tek bir dersin konu alanı olmadığı için vatandaşlık eğitiminin amaçları belirlenerek öğretim programları arasında bağlantı kuran etkinlik ve çalışmalar gerçekleştirilmelidir (Özdemir Özden, 2014, s.226). Hayat Bilgisi dersi konuları ile çocuklara hem iyi bir birey hem de toplumda iyi bir vatandaş olma bilinci kazandırılmaya çalışılmaktadır (Sönmez ve Görmez, 2016, s.497). Bu bağlamda bakıldığında Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası bağlantı kurarak vatandaşlık eğitimi vermesi olanaklı gözükmektedir.

Her bir öğretim programlarının perspektifini oluşturan değerlerimiz ve yetkinliklerimiz ortak paydalar içerdiği için tüm derslerin iç içe ve bağlantılı olarak işlenmesine öncülük etmektedir. Ayrıca öğretim programların hazırlanma aşamasında önemli yere sahip olan disiplinler arası öğretim, her programın uygulanma aşamasında dikkat edilmesi gerekenler bölümünde vurgulanmaktadır.

Her dersin eğitim-öğretim sürecinin anlamlı bir şekilde bir bütün olarak tamamlanmasında ve öğrenme çıktılarının istenen düzeyde alınmasında diğer derslerle olan bağlantısının göz önünde bulundurulmasına ve uygulanmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Beden Eğitimi ve Oyun dersi öğretim programında (MEB, 2018, s.11) “Öğretmenler Beden Eğitimi ve Oyun Dersi Öğretim Programı”nı uygularken ilkokulda yer alan Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen Bilimleri ve Müzik derslerindeki konularla ilişkilendirme yapmalıdır.” bilgisi yer alırken Müzik dersi öğretim programında (MEB, 2018, s.9) “Örneğin sağlık ile ilgili şarkılarda Hayat Bilgisi, millî ve manevi değerleri yansıtan marşlarda Sosyal Bilgiler, nota süreleri ve değerleriyle ilgili konularda Matematik, ritimle hareketlerde Beden Eğitimi ve Spor dersi vb. ilişkilendirmeler

yapılabilir. Ve kesinlikle yapılmalıdır.” bilgisi yer almaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda Beden Eğitimi ve Oyun dersi ile Müzik dersinin birçok ders ile bağlantılı bir ders olduğu aynı zamanda da öğretim programlarında geçen Hayat Bilgisi dersi ifadesi ile de Hayat Bilgisi dersinin bu iki ders ile bağlantısının var olduğu görülebilmektedir.

Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programında yer alan “Öğrencilerin Program’da yer alan kazanımları elde edebilmesi için diğer derslerle iş birliği yapılmalıdır. Bu anlamda kazanımlar Türkçe, Sosyal Bilgiler, Fen Bilimleri, Matematik, Hayat Bilgisi ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi gibi derslerin kazanımlarıyla ilişkilendirilmelidir (MEB, 2018, s.9).” bilgisi ve bilginin içerisinde yer alan Hayat Bilgisi dersi ifadesi, görsel sanatlar dersi ile Hayat Bilgisi dersinin ilişkisi bulunan konularda disiplinler arası öğretim ile işlenebileceğini göstermektedir.

Matematik dersi öğretim programında disiplinler arası öğretim ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir (MEB, 2018, s.15):

Matematiğin hayatın bir parçası olduğu unutulmamalı, bunun için her fırsat matematiksel düşünmenin gelişimi için değerlendirilmelidir. Bu amaçla diğer derslerle Matematik dersi arasında yeri geldikçe ilişkilendirmeler yapılmalıdır. Örneğin gerek günlük hayatta karşılaşılan gerekse Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi içinde yer bulan ekme israfı, geri dönüşüm, sağlıklı ve planlı hayat, vergi bilinci, sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri gibi konular özellikle vurgulanmalı ve bu konularda örnekler verilmelidir.

Bu bağlamdan hareketle Matematik dersinin Hayat Bilgisi dersi ile olan bağlantısı ve disiplinler arası öğretim ile işlenebileceği dikkate alınmıştır. Ayrıca örnek oluşturması açısından da bilgilere yer verilerek öğretmenlere yol gösterir nitelik taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi Hayat Bilgisi dersi okutulurken olmayan fakat 4. sınıf itibari ile başlayan bir dersken Fen Bilimleri dersi 3. sınıf itibari ile başlayarak Hayat Bilgisi dersinin son sınıf düzeyi ile aynı senede okutulmaktadır. Fakat Fen Bilimleri ve Sosyal Bilgiler ders içeriği Hayat Bilgisi dersinin ilerleyen senelerde genişletilerek sarmal bir şekilde ilerlemesiyle ayrılmış iki disiplini oluşturmaktadır. “Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı’nda disiplinler arası bir bakış açısıyla araştırma-sorgulamaya dayalı öğrenme yaklaşımı temel alınmıştır (MEB, 2018, s.10).” bilgisi Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında yer alırken Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında ise “Kazanımların gerçekleştirilmesinde “yerellik, güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı, zaman-süreklilik-değişim ve esneklik” gibi Sosyal Bilgiler öğretiminin temel ilkeleri dikkate alınmalıdır (MEB, 2018, s.10).” bilgisi yer almaktadır. Verilen bu bilgiler doğrultusunda Hayat Bilgisi dersinin devamı niteliğinde olan bu iki

programın konuların ayrı ayrı bir şekilde öğretiminden ziyade bütünleştirilmiş biçimde disiplinler arası öğretimi temele alan bir öğretimle gerçekleştirilmesinin vurgusu yapılmıştır.

Öğretim programlarına bakıldığında her bir programda disiplinler arası öğretim kavramına yer verilmiştir. Verilen bu öğretim programlarının Hayat Bilgisi ile bir bağlantısının olduğu da söz konusudur. Bu yüzden Hayat Bilgisi dersinin diğer derslerle bağlantılı şekilde işlenmeye ve desteklenmeye uygun bir ders konumuna geldiği görülmektedir. Hayatın içinden gelen, çocuğa kendini, çevresini ve toplumu tanıtmaya ve yaşama hazırlayan Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretime uygun olması, öğretimi daha kalıcı ve etkin öğrenmeye teşvik etmektedir.

Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ile diğer disiplinlere ait öğretim programları arasında ortak ve devamı niteliğinde olan kazanımlar bulunmaktadır. Hayat Bilgisi dersinde öğrenimi hedeflenen kazanımların tek tek ders olarak bağlantısına bakılsa da aslında tek bir kazanımın birçok dersi içerdiği görülmektedir. Yani bir disipline ait kazanımın sadece farklı bir disipline ait olduğunu söylemekten ziyade birçok disiplini kapsayabileceğini söylemek daha doğru olmaktadır.

Öğrenimi hedeflenen kazanımların disiplinler arası bağlamda ele alınması işe koşulan disiplinlerin hem öğrenci hem de öğretmen açısından daha etkili bir şekilde öğrenimini hedeflemektedir. Disiplinler arası öğretim ile ele alınmış ve hazırlanmış olan Hayat Bilgisi öğretim programı kazanımlarının edindirilmesinde diğer disiplinlere ait öğretim programlarındaki kazanımlarla ilişki kurmak önemlidir. Bu bağlamdan hareketle Hayat Bilgisi dersi disiplinler arası öğretime elverişli olan derslerden biridir.

## **2.6. İlgili Çalışmalar**

Baysal, Tezcan ve Demirbaş'ın (2017, s.491) "Hayat Bilgisi Ders Bütünlüğünün ve Gerekliliğinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi" adlı çalışması ile sınıf öğretmenlerinin görüşü alınarak Hayat Bilgisi dersinin bütünlüğü ve gerekliliği betimsel bir çalışmayla ele alınmıştır. Çalışma grubunu 11 sınıf öğretmenin oluşturduğu çalışmada veri toplama aracı olarak odak grup görüşme yöntemi kullanılmış ve verilerin analizi içerik analizi yöntemi ile yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda Hayat Bilgisi dersindeki problemler belirlenmiştir. Bunlar bir sonraki kademe olan dördüncü sınıf için temel oluşturmada dersin içeriğindeki sosyal ve fen konularının düzey olarak hafif kalması, dersin çevreyi tanıtmada ve yaşama hazırlamada işlevsel olması gerekirken

dersin o yöne işlenmemesi ve ailelerin verdikleri desteklerin yetersiz kalması şeklinde özetlenmiştir. Çalışma sonucunda yapılan odak grup görüşmesinde sınıf öğretmenleri görüşlerine dayanılarak Hayat Bilgisi dersinin gerekliliği vurgusu yapılmıştır. İlkokul kademesindeki çocukların somut işlemler döneminde olmasından kaynaklı olarak programlardaki disiplinler arası ders düzenlemelerinin çocukların gelişim dönemleri göz önünde bulundurularak ayarlanmasına özen gösterilmektedir ve daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Gültekin ve Kılıç'ın (2014, s.95) "Hayat Bilgisi Dersinin Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri Dersleri Bakımından İşlevselliğinin İncelenmesi" adlı çalışması ile ilkokulda öğretimi gerçekleştirilen Hayat Bilgisi dersinin Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri dersleri bakımından işlevselliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma grubunu 10 sınıf öğretmenin oluşturduğu çalışmada toplam 9 haftada 4. sınıf Fen Bilimleri ve Sosyal Bilgiler dersinde 27 saat gözlem ve görüşme yapılmıştır. Çalışma verilerinin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışma bulgularına göre Hayat Bilgisi dersinin Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersini öğrenmede ön koşul olduğu, ön bilgileri ortaya çıkarıp öğrenilecek yeni konulara zemin hazırladığı vurgulanmıştır. Yapılan çalışma doğrultusunda sonuç olarak öğretmenler Hayat Bilgisi dersinin ilkokul programlarında yer alması gerektiğini ve dersin disiplinler arası işlevinin önemini belirtmişlerdir.

Güneş ve Demir'in (2007, s.169) "İlköğretim Müfredatındaki Hayat Bilgisi Derslerinin, Öğrencileri Fen Öğrenmeye Hazırlamadaki Etkileri" adlı çalışmasında ilkokul programlarında okutulan Hayat Bilgisi dersinin fen öğrenimine hazırlamadaki etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışma grubunu sınıf öğretmenleri, fen bilgisi öğretmenleri ve öğrencilerin oluşturduğu çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Çalışma verilerinin analizi SPSS 11.5 paket programı ile yapılmıştır. Çalışmada ulaşılan bulgular sonucunda Hayat Bilgisi dersinin fen öğrenmeye etkisinin büyük oranda etkili olurken yanlış öğrenmelere de sebep olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni olarak da Hayat Bilgisi dersinde bulunan Fen Bilimleri dersine ait konulardaki yanlış ve eksik bilgilerin bulunmasıyla fen bilgisi dersinde yaşanan kavram algılarındaki yanlışlığın devam etmesinin görülmesi belirtilmiştir.

Kaplan (2006) "İlköğretim Okulları 2. Sınıf Hayat Bilgisi Dersinde Müzik Destekli Öğretim Yöntemleri Kullanılmasının Öğrenci Kazanımlarına Etkisi" adlı çalışmasında müzik destekli öğretim ile Hayat Bilgisi dersi kazanımlarına daha etkili ulaşmanın mümkün olup olmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Deneysel çalışma yönteminin

kullanıldığı çalışma 2 deney grubu 2 kontrol grubu ile gerçekleştirilmiştir. Gruplara uygulanan öntest ve sontest ile elde edilen yüzde ve frekansların istatistiksel analizi tek yönlü varyans analizi ve iki faktörlü ANOVA testi ile yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda müzik destekli öğretimin müziksiz öğretim ile gerçekleştirilen Hayat Bilgisi dersine göre daha fazla kazanım başarısını artırdığı ortaya konulmuştur. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda sınıf öğretmenlerine Hayat Bilgisi dersi kazanımlarındaki başarıyı artırmaları için müzik destekli öğretimi kullanmaları önerilmiştir.

Sözen Çakırer (1999) “İlköğretim Okulları 1. Kademedeki Hayat Bilgisi Dersinin Müzik Destekli ve Geleneksel Yaklaşımla İşlenmesinin Öğrenci Başarısı Açısından Karşılaştırılması” adlı çalışmasında ilkokulda okutulan Hayat Bilgisi dersinin müzik destekli ve geleneksel yaklaşımla işlenmenin öğrenci başarısı üzerindeki etkisinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Hayat Bilgisi ve Müzik dersi öğretim programlarının genel amaçları doğrultusunda müzik, müzik eğitimi, müziğin önemi, öğrencilere kazandırdıkları, programın içinde yer alan kısımları ve eğitimde kullanılırken etkileyen faktörleri ele alınarak müzik ile ilgili bir öğretim stratejisi belirlenmiş ve deneysel metot kullanılmıştır. Çalışma grubunu 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin oluşturduğu çalışmada 2. sınıflar için çevremizdeki canlılar ve 3. sınıflar için sağlıklı büyüyelim konuları belirlenerek öntest uygulanmıştır. 18 kişiden oluşan deney grubu ve 18 kişiden oluşan kontrol grubunun öntest ve sontest başarı düzeyleri karşılaştırılmış ve t testi kullanılarak istatistiksel sonuçlar belirlenmiştir. Araştırma sonucunda müzik destekli öğretimin uygulandığı her iki sınıfta geleneksel öğretim yönteminin uygulandığı her iki sınıfa göre daha yüksek başarı düzeyi elde edilmiştir.

Möller’in (2014) “Hayat Bilgi Öğretiminden Konu Öğretimine-İlkokuldan Ortaokula Geçiş” adlı çalışmasında 4. sınıf ile 6. sınıf arasındaki öğretmenlerin öğretim ve öğretim algısının öğrencilerdeki ders sonuçlarına katkısı ve fizik öğrenim algısı incelenmiştir. 4. sınıftan 7. sınıfa kadar 348 öğrencinin boylamsal verileri tekrarlanan ölçüm sonuçları ANOVA testi ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda yapılan gözlemler ile 4. sınıf seviyesi ile 7. sınıf seviyesi arasında farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Öğretmenlerin yaptığı deneyler ile deney yapılmayan öğrenciler arasında bilim hakkında farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Hayat Bilgisi öğretimi içinde verilen fizik konularının ileride öğrencilerin bilim hakkındaki düşüncelerini geliştirdiği fizik öğretimine ilgi duyan öğrencilerin olduğu gözlemlenmiştir. Çok katmanlı ve konuların diğer konulara bütünleşmiş şekilde öğretimin gerçekleştirildiği programlar

olduğunda öğrencilerin bilime bakış açılarının etkilediği ve öğrencileri bilime teşvik ettiği sonucuna varılmıştır.

Haider ve Fölling Albers'in (2020) "Analoji Modellerinin İlkokullarda Konu Öğretiminde Kavramsal Bilginin Gelişimine Etkisi - Örnek Elektrik Devresi" adlı çalışmasında Hayat Bilgisi dersinde soyut olan konuların somutlaştırılarak öğretilmesinin kavramsal bilgiye etkisi gözlemlenmeye çalışılmıştır. Öğrenme içeriğinin soyut olduğu durumlarda görsel yardımcının kullanılması konunun disiplinler arası öğretim ile gerçekleştirme ihtiyacını doğurmuştur. Bu çalışmada üçüncü sınıf 254 kız öğrenci ile gerçekleştirilen yarı deneysel bir zihinsel ön, son ve takip tasarımı ile farklı ana-mantık modellerinin kavramsal gelişim üzerindeki etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Farklı analogik modeller kullanmanın etkisi karşılaştırılarak önceki bilgiler ve okul performansı incelenmiştir. Su ve kayış modelleri kullanılarak elektrik konusunun hissedilmesi sağlanmıştır. Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim ile gerçekleştirilen somutlaştırma çalışmasının kavram gelişimine etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Yapılan çalışmalar Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretim ile işlenmesiyle hem yeni öğrenilecek bilgilere temel hazırladığı hem de öğrenmekte olduğu bilgileri daha etkili hale getirdiği görülmektedir. Bu yüzden Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretim ile gerçekleştirilmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

### 3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi ile ilgili araştırma modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi başlıklarına yer verilmiştir.

#### 3.1. Araştırma Modeli

Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimin nasıl gerçekleştirildiğini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma, nitel yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma deseni Yıldırım ve Şimşek'e göre (2016, s.67) "araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve çeşitli aşamalarının bu yaklaşım çerçevesinde tutarlı olmasına rehberlik eden bir strateji" olarak tanımlanmaktadır. Nitel araştırma ile doğrudan bilgi kaynağına ulaşmak amaç edinildiği için katılımcının bulunduğu koşullar içerisinde araştırma gerçekleştirilir (Özden ve Saban, 2019, s.6). Araştırma kapsamında, Hayat Bilgisi öğretim programının disiplinler arası öğretimi açısından incelenmesi sınıf öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda incelenmeye çalışılmıştır.

Nitel araştırma, insanların algı ve yorumlama biçimini yaşanan dünya ve tecrübeleri üzerinde analiz etmek için geliştirilmiş yaklaşımların genel adıdır (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2015, s.30). Nitel bulgular, derinlemesine açık uçlu görüşmeler, doğrudan gözlem ve yazılı dokümanlar olmak üzere 3 farklı şekilde veri toplanmasıyla meydana gelir (Patton, 2014, s.4). Bu araştırmadaki veriler, nitel araştırma tekniklerinden açık uçlu görüşme ile toplanmıştır.

Buran'e göre (2015, s.45), görüşme "araştırmacının ilgili kişilere kapalı uçludan açık uçluya uzanan bir yelpazede sorular sorarak bilgi topladığı yöntemdir" şeklinde tanımlanmaktadır. Balcı (2016, s.165) görüşmenin amacını, kaynak kişinin tam ve doğru cevap vermesi için güdülenmesi, isteklilik ve uyum sağlanması için yanlılığın ortadan kaldırılması olarak açıklamıştır.

Görüşme tekniğinin önemi Yıldırım ve Şimşek'e göre (2016, s.129) şu şekilde açıklanmıştır:

Görüşme nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmenin etkili ve verimli bir veri toplama yöntemi olarak kullanılabilmesi için bu yöntemin temel özelliklerini, güçlü ve zayıf yönlerini iyi anlamak, nitel veriye ulaşmayı kolaylaştıracak bir görüşme formu hazırlamada görüşmeyi gerçekleştirme sürecinde dikkate alınması önerilen ilkeleri özümseyerek işe koşmak gerekmektedir.

Görüşme tekniği içeriği ele alınarak yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olarak sınıflandırma yapılmıştır (Taşdemir, 2018, s.128).



Yapılandırılmış görüşme, görüşme sorularının görüşmeden önce hazırlandığı ve görüşme sırasında soruların dışına çıkılmasına izin verilmediği görüşme türüdür (Sayım, 2019, s.79). Bir amaç doğrultusunda plan belirlemeden konunun akışına ve bireyin durumuna göre derinlemesine bilgi toplamak için yapılan görüşmelere yapılandırılmamış görüşme denir (Erkuş, 2019, s.163). Yarı yapılandırılmış görüşme, görüşme sorularının önceden belirlenmesiyle ve belirlenen sorulara sadık kalınmasıyla yapılan görüşmede, verilen cevaplar doğrultusunda soruların ve soru sırasının yeniden düzenlenebildiği görüşme türüdür (Mertkan, 2015, s.67). Yapılandırılmış görüşmede belirli soruların cevabı aranırken yarı yapılandırılmış görüşmede ise belirlenen sorulara ek olarak görüşme sırasında konunun ortaya çıkardığı yeni boyutlarına ilişkin de sorular sorulabilir (Beltekin, 2018, s.119). Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır.

### **3.2. Çalışma Grubu**

Bir araştırma yapılırken araştırmanın kimlerle, nerede, ne zaman, ne kadar sürede yapılacağı, araştırmada kullanılacak kaynaklar, araştırma sayısının sonlu olması, mekan ve zaman açısından sınırlandırılmanın yapılması önemli olmaktadır. Diğer taraftan araştırmadaki birim sayısının doğru saptanması, birim sınırlarının belirlenmesi, araştırma biriminin kimlerden ve nelerden oluştuğunun belirlenmesi de önemlidir (Maden ve Korkmaz, 2018, s.170).

Araştırma kapsamında araştırılan soruların yanıtlarının nasıl ve kimden öğrenileceği belirlenen veri grubunun katılımcılarını oluşturmaktadır. Araştırmacı, katılımcıları rastgele belirlemek yerine verilerin toplanacağı çalışma grubunu amacına yönelik olarak belirlemeli ve seçmelidir (Durdur, 2016, s.97-98). Elde edilecek verilerin kaliteli olması için kaynağın kaliteli olması gerekmektedir. Bu yüzden araştırılan konu ile ilgili uzman ya da bilgisi olan kişilere başvurulmalıdır (Baş ve Akturan, 2017, s.113).

Bu araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik kullanılmıştır. Maksimum çeşitliliğin amacı birbirine benzer ve farklı olan yönlerin araştırma amacına uygun şekilde belirlenmesidir (Tutar ve Erdem, 2020, s.253). Çok fazla çeşitliliğin olduğu koşullarda merkeze alınmak istenen temel boyutun ele alınmasına yardımcıdır (Eti ve Turhan Türkan, 2018, s.235). Örneklem olarak maksimum çeşitlilik kullanılmasının sebebi araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyeti, eğitim seviyesi, kurum farkı, görev yaptığı okul düzeyi ve süresi farklılık gösterebilmektedir. Amaçlı

örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik doğrultusunda sınıf öğretmenleri için ölçüt belirlenmiştir. Belirlenen bu ölçütler şunlardır:

- Araştırmaya katılacak öğretmenlerin resmi ilkokullarda sınıf öğretmeni olarak görev yapıyor olması,
- Araştırmaya katılacak sınıf öğretmenlerinin bundan önceki yıllarda ilk üç sınıflı okutmuş ya da bu yıl itibarıyla ilk üç sınıflı okutuyor bulunmuş olması.

Bu araştırmada yukarıdaki ölçütler dikkate alınarak Tokat il merkezindeki farklı sosyoekonomik düzeydeki resmi ilkokullarda görev yapan 30 sınıf öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır.

### **3.2.1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin özellikleri**

Amaçlı örneklem yöntemlerinden olan maksimum çeşitlilik ile araştırmanın gerçekleştirileceği okullar belirlenmiştir. Maksimum çeşitlilik, araştırma verilerini oluşturacak katılımcıların problem çerçevesinde çeşitlilik sağlayabilmesini amaç edinmektedir (Yazar ve Keskin, 2020, s.233). Araştırmanın amacına yönelik farklı durumların ortaya çıkarılmasında, ayrılan yönlerinin belirlenmesinde, ortak noktalarının açıklanmasında ve problemin farklı boyutlarının ortaya konulmasında tutarlı sonuçlar elde edilebilmesi için geniş bir bakış açısı oluşturabilmektir (Keser Özmantar, 2018, s.97). Örneğin nitel bir araştırmacı bir ildeki okullardan örneklem oluşturacaksa maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemini kullanarak okulların sosyoekonomik düzeylerine göre okulları belirleyebilir. Böylece yapılan araştırma kapsamında elde edilen bulgu ve sonuçlar başka bir yöntem ile elde edilen verilere göre daha zengin içerik oluşturabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.119). Bu araştırma, Tokat il merkezinde bulunan farklı sosyoekonomik düzeydeki resmi ilkokullarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, önceden okul müdürleri ve sınıf öğretmenlerinden randevu alınarak yapılmıştır. Okul müdürünün desteği ile görüşme yapılacak öğretmenler belirlenmiş ve sınıf öğretmenlerinden ayıca randevu alınarak görüşmeler belirlenen tarihlerde gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında araştırmacı kendisini tanıtmış, okul müdürlerine ve sınıf öğretmenlerine araştırmanın konusu, amacı ve yöntemi hakkında açıklamalar yapılmıştır. Tablo 3.2.1.1.'de Tokat il merkezindeki sosyoekonomik düzeye göre belirlenmiş resmi ilkokullar, görüşme yapılan sınıf öğretmenleri ve okuttukları sınıflar gösterilmiştir.

**Tablo 3.1.** Araştırmanın gerçekleştirildiği okullar, sınıf öğretmenleri ve okuttukları sınıf

Okul İsmi	Sınıf Öğretmeni	Okutulan Sınıf
Karşıyaka İlkokulu	Ö1	1. sınıf
	Ö2	4. sınıf
Alparslan İlkokulu	Ö3	2. sınıf
	Ö4	3. sınıf
İbn-i Kemal İlkokulu	Ö5	2. sınıf
	Ö6	3. sınıf
Fatih İlkokulu	Ö7	3. sınıf
	Ö8	3. sınıf
26 Haziran İlkokulu	Ö9	1. sınıf
	Ö10	4. sınıf
Ali Osman Tepe Kardeşler İlkokulu	Ö11	2. sınıf
	Ö12	4. sınıf
Ali Tepe Topçubağı İlkokulu	Ö13	3. sınıf
	Ö14	4. sınıf
Ülkü İlkokulu	Ö15	2. sınıf
	Ö16	3. sınıf
İbni Sina İlkokulu	Ö17	4. sınıf
	Ö18	1. sınıf
Melik Ahmet Gazi İlkokulu	Ö19	3. sınıf
	Ö20	2. sınıf
Kemalpaşa İlkokulu	Ö21	4. sınıf
	Ö22	3. sınıf
18 Mart İlkokulu	Ö23	2. sınıf
	Ö24	3. sınıf
Emirsemit İlkokulu	Ö25	1. ve 2. Sınıf
	Ö26	3. ve 4. Sınıf
Güryıldız Şehitler İlkokulu	Ö27	3. sınıf
	Ö28	4. sınıf
Büyükyıldız İlkokulu	Ö29	2. sınıf
	Ö30	4. sınıf

Tablo 3.2.1.1.'de görüldüğü gibi araştırmaya farklı sosyoekonomik düzeydeki 15 ilkokulda görev yapan 30 sınıf öğretmenin katılımı sağlanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf düzeyleri de Tablo 3.2.1.1.'de verilmiştir. Tabloya göre araştırmaya 1. sınıfları okutan 3 sınıf öğretmeni, 2. sınıfları okutan 7 sınıf öğretmeni, 3. sınıfları okutan 10 sınıf öğretmeni ve 4. sınıfları okutan 8 sınıf öğretmeni katılmıştır. Ayrıca araştırmaya birleştirilmiş sınıfları okutan 2 sınıf öğretmeni katılmıştır. Öğretmenlerden biri 1. ve 2. sınıfları diğeri ise 3. ve 4. sınıfları okutmaktadır. Araştırmanın kapsamı ve konusu gereği, sadece 1. 2. ve 3. sınıflarda okutulan Hayat Bilgisi dersinin 4. sınıflarda okutulmamasına rağmen daha önceki senelerde bu dersi okutmuş olan 4. sınıf öğretmenlerinin de katılımı sağlanmıştır.

### **3.3. Verilerin Toplanması**

Araştırmanın amacına uygun olarak problemin çözümü için öğretmenlerin görüşlerinin alınmasında kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formunda, öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimin kullanılmasına ilişkin görüşlerinin alınmasına yönelik sorulara yer verilmiştir. Araştırmanın amacına uygun olan belirlenmiş öğretim programlarının kazanımları incelenmiş ve literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

#### **3.3.1. Görüşme formunun hazırlanması**

Araştırmacı görüşme sorularını hazırlarken bazı ilkeleri göz önünde bulundurmuştur. Araştırmada görüşme sorularının hazırlanmasında şu noktalara dikkat edilmiştir (Adıgüzel, 2019, s.20-21):

- Açık ve anlaşılır sorular hazırlanmalı
- Amaç doğrultusunda sorular hazırlanmalı
- Her sorunun içeriği tek bir soruyu kapsamalı
- Genel temayı yoklayan genel amaçlı bir soru, her bir alt temayı içeren anahtar sorular hazırlanmalı
- Evet ya da hayır yanıtı içeren sorular olmamalı
- Evet ya da hayır yanıtını içeren sorular niçin ve nasıl sorularıyla gerekçelendirilmeli, açıklayabilir misiniz gibi sorularla desteklenmeli
- Katılımcıları düşündüren ve düşündürmelerini belirtmeye teşvik eden sorular olmalı
- Örnek verebilir misiniz, açıklayabilir misiniz hangi durumlardan bahsediyorsunuz, yeniden tekrar edebilir misiniz gibi sorularla zenginleştirilmeli
- Planlanan görüşme süresine uygun soru sayısı belirlenmeli
- Araştırma soruları katılımcıyı yönlendirmeden hatırlatma amacı taşımamalı
- Katılımcıyı rencide edici sorular içermemeli
- Görüşme soruları haricinde katılımcıların başka görüşlerini ekleyebileceği soruya yer verilmeli.

Görüşme formunun hazırlanma ve geliştirilme aşamasında, iki uzman görüşü alınarak hazırlanan görüşme formunun araştırma amaçlarına uygun olmasına dikkat edilmiştir. Görüşleri alınan uzmanlar temel eğitimin bölümünde eğitim bilimleri ve Hayat Bilgisi ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Alınan uzman görüşleri doğrultusunda araştırmacı tarafından belirlenen görüşme sorularının fazlalığı anlamlı bir şekilde azaltılarak yarı

yapılandırılmış görüşme formu haline getirilmiştir. Ön deneme çalışması için geliştirilen görüşme formunu kullanarak 6 öğretmen ile görüşme yapılmıştır. Yapılan ön deneme çalışma görüşmeleri, araştırma kapsamı dışında tutularak araştırmada bu görüşmelere yer verilmemiştir. Ön görüşme sonucunda öğretmenlerin verdiği yanıtlar çözümlenerek soruların açık ve anlaşılır olup olmadığı değerlendirilmiştir. Ön görüşme sonucunda görüşme formunda anlaşılmayan bir soru olmadığı belirlenmiştir. Bu görüşme formunda yer alan sorular şunlardır:

1. Disiplinler arası öğretim deyince ne anlıyorsunuz?
2. Hayat Bilgisi dersi öğretim programı hangi disiplinleri kapsamaktadır?
3. Hayat Bilgisi dersi kapsamında disiplinler arası öğretimi uyguluyor musunuz? Uyguluyorsanız Hayat Bilgisi dersi öğretim programını disiplinler arası bağlamda nasıl değerlendiriyorsunuz?
  - Hangi disiplinlerle ilişki kuruyorsunuz?
4. Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretime yönelik çalışmalar/etkinlikler yapıyor musunuz? Yapıyorsanız ne tür etkinlikler yapıyorsunuz? Yapıyorsanız en çok hangi sınıfta yapıyorsunuz?
5. Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörler için neler söyleyebilirsiniz?
  - Sınıf ortamı
  - Sınıf mevcudu
6. Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının/etkinliklerinin size ve öğrencilerinize ne gibi katkılar sağladığını düşünüyorsunuz?
7. Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken ne tür zorluklarla karşılaşıyorsunuz?
  - Önerileriniz nelerdir?

### **3.3.2. Görüşme ilkeleri**

Problem kaynağına dair bilgiye sahip kişilerle yapılan görüşme türü, bilgisi olan kişilerle yapılan görüşmedir (Tekin, 2014, s.66). Araştırmacının öncelikli amacı, araştırılan problemin kapsamı gereği görüşmeyi ilkokullardaki sınıf öğretmenleriyle gerçekleştireceği olmuştur.

Görüşmenin amacına uygun hazırlanan görüşme soruları kesinleştirilmiş, sorular konu kapsamı gereği sıraya konulmuş ve her öğretmene belirlenen sıra doğrultusunda soruların yöneltmesine karar verilmiştir. Öğretmenlerin soruya verdiği cevap başka soruyu kapsıyorsa diğer sorunun tekrar yöneltmemesi kararlaştırılmıştır. Araştırmacının, öğretmen tarafından sorduğu sorunun anlaşılmadığını hissettiği anda soruyu anlaşılır biçimde yinemesi uygun görülmüştür. Görüşme sırasında açıklama yapılması istenen sorular hakkında öğretmenlere gerekli açıklamaların yapılabilmesi için öğretmenleri yönlendirmeden olması gerektiğine karar verilmiştir.

Araştırmacının belirlediği kişilerle gerçek görüşmeleri gerçekleştirmeden önce pilot görüşmeler yapması, gerçekleştireceği görüşmeler sırasında sağlıklı veriler toplamasına yardımcı olacaktır (Yıldızlı, 2019, s.157). Araştırmacı, görüşme yöntemiyle ilgili kaynakları incelemiş, ön deneme görüşmeleri gerçekleştirmiş ve yapılacak görüşmelere hazır hale gelmiştir.

### **3.3.3. Görüşmelerin yapılması**

Araştırmacı, Tokat Valiliği ve Tokat İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün izniyle belirlenmiş olan görüşmenin yapılacağı okulların yöneticilerinden gerekli izinleri almış, öğretmenlerle görüşme için randevu oluşturmuş ve belirlenen randevu gün ve saatinde okullara giderek görüşmelerini gerçekleştirmiştir. Öğretmenlerle yapılan bu görüşmeler 25.02.2020-12.03.2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Daha önceden belirlenen gün ve saatte öğretmenlerle görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler, öğretmenlerin görev aldığı ilkokullarda yapılmıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerin 15'si öğretmen odasında, 9'si rehberlik odasında, 5'i boş sınıfta ve 1'i müdür odasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin gerçekleştirildiği sırada görüşmenin yapıldığı ortamda araştırmacı ve görüşme yapılan öğretmen dışında kimse bulunmamıştır.

Görüşmeler, her bir öğretmene görüşme yönergesinin açıklanmasından sonra başlatılmıştır. Görüşme soruları, öğretmenlere görüşme formunda belirlenen sıra ile sorulmuştur. Öğretmenlere gönüllü katılım formu okutulmuş, öğretmenlerden ses kaydı ve not almak için yazılı ve sözlü izin alınmıştır. Görüşme sırasında öğretmenlere 7 soru yöneltmiştir. Ayrıca görüşme sırasında verilen cevaplar doğrultusunda ek sorular da sorulmuştur. İlk sorudan sonra araştırmacı, diğer soruların başına "Hayat Bilgisi dersinde" ifadesini belirterek sorularını sormaya devam etmiştir. Görüşmeler yaklaşık 15-30 dakika arasında sürmüştür.

### 3.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada verilerin analizi betimsel analiz ile gerçekleştirilmiştir. Betimsel analiz, nitel çalışmalarda elde edilen verilerin özgün biçimini kaybetmeden araştırmadaki kişilerin söylediklerinden, yazdıklarından ya da dokümanlarından alınan içeriklerin betimsel bir yaklaşım benimsenerek doğrudan alıntılar ile sunulmasıdır (Karadağ, 2010, s.56-57). Gürbüz ve Şahin (2017, s.411) betimsel analizi, “ilgili ortamda görüşülen ya da gözlenen deneklerin görüşlerini, duygularını veya olaylara bakış açılarını yansıtmak amacıyla, doğrudan alıntılara yer verilir” şeklinde tanımlamaktadır. Verilerin önceden oluşturulmuş olan çerçeve neticesinde okuyucunun anlayıp kullanabileceği şekle getirilmesi, özetlenmesi ve yorumlanmasıdır (Kanak, Ersoy, Yerliyurt, 2018, s.192). Betimsel analiz aşamaları 4 aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.240) :

1. *Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma*: Veri analiz çerçevesi araştırma soruları, görüşme boyutları ya da kavramsal çerçeveden oluşturulur. Bu çerçeveden yararlanılarak toplanan verilerin hangi tema altında birleştirileceği ve sunulacağı belirlenir.
2. *Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi*: Çerçeve neticesinde toplanan veriler okunarak düzenlenir. Bu aşama da bir tanımlama yapılmaya ve anlamlı olacak şekilde verileri bir araya getirmeye çalışılır. Elde edilmiş olan verilerde çerçeveye bakılarak bazı veriler kullanılırken bazı veriler gerekli olmayabilir. Sonuçlar aşamasında da veriler neticesinde doğrudan alıntılara yer verilir.
3. *Bulguların tanımlanması*: Çerçeveye göre düzenlemiş veriler tanımlanarak doğrudan alıntılarla vurgulanır. Verilerin tanımlanması için açık, anlaşılır bir dille ve gereksiz bilgilerden kaçınılarak ifade edilmesi gerekir.
4. *Bulguların yorumlanması*: Tanımlanmış bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması bu aşamada gerçekleştirilir. Araştırmacının yaptığı yorumların daha da nitelikli olması için elde edilen bulgular arasındaki neden-sonuç ilişkisinin açıklamasından ve varsa başka olgulardan yararlanılarak karşılaştırmalar yapılmasından yararlanılabilir.

Nitel veri analiz yönteminde birçok araştırmacı tarafından öne sürülen aşamalarının ortak aşama noktalarını verilerin toplanması ve kayıt edilmesi, verilerin çeşitli tanımlarının yapılması ve gruplara ayrılması, kavramlar ve guruplar arasında bağlantıların kurulması, bulguların açıklanması ve yorumlanması, yapılan araştırmanın rapor haline getirilmesi olarak açıklayabiliriz (Gürbüz ve Şahin, 2017, s.435).

Araştırmada verilerin çözümlenmesi için veri analiz çerçevesine ihtiyaç bulunmaktadır. Yapılan bu araştırmada veri analiz çerçevesi, görüşme verilerinin dökümü gerçekleştirildikten sonra oluşturulmuştur. Görüşme soruları çerçevesinde temalar oluşturulmuştur. Görüşme kodlama anahtarı, öğretmenlerin görüşme sorularına verdiği yanıtlar neticesinde temaların altına yazılarak sağlanmıştır. Temaların altına tüm öğretmenlerin yanıtlarının seçenek olarak yazılmasından sonra verilen yanıtların güvenilirliğini sağlamak gerekmektedir. Güvenirliğı sağlamak için öğretmenlerden üçü yansız atama olarak seçilerek görüşme dökümleri çoğaltılmıştır. Çoğaltılan görüşme dökümleri alandan bir uzmana görüşme kodlama anahtarı ile birlikte verilmiştir. Araştırmacı ve uzman, birbirinden bağımsız şekilde görüşme formlarındaki öğretmenlerin yanıtlarına göre görüşme kodlama anahtarındaki seçeneklerin işaretlemesini yapmışlardır.

Araştırmacı ve uzmanın yaptıkları görüşme kodlama anahtarlarının tutarlılığının belirlenmesi amacıyla işaretlenen yanıtların tek tek kontrolünün gerçekleştirilmesi “Görüş birliğı” ve “Görüş ayrılığı” kodlamasının yapılması ile belirlenmiştir. Görüşme kodlama anahtarında araştırmacı ve uzman aynı yanıt seçeneğini işaretlemişse “Görüş birliğı”, aynı yanıt seçeneğı işaretlenmemişse “Görüş ayrılığı” olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca görüş ayrılığı oluştuğunda araştırmacının verdiği yanıt dikkate alınmıştır.

Bulguların tamamlanması ile veriler anlaşılır ve okunur hale getirilerek bulgu yorumlamasının yapılmasını kolaylaştırmıştır. Nitel veriler, sayısal değerler kullanılarak frekans ile ifade edilmiştir. Verilerin tekrarlı şekilde kodlanması, araştırma sonuçlarının gücünü artırmakta ve çeşitlenmesini sağlamaktadır (Baltacı, 2017, s.8). Ölçülebilir nitelikte veri toplayabilmek için bulgularda sayısallaştırmanın kullanılması gerekebilmektedir. Ancak nitel araştırmalarda kullanılan sayısallaştırma ile evreni temsil eden örneklem sonuçlarının evrene genellenebilirliğı amacı edinilmemiştir. Çünkü nitel araştırmalarda tema veya kavram örüntülerinin betimlenmesi söz konusudur. Bu nedenle nitel araştırmalarda frekans hesaplanmasında; nicel araştırmalarda olduğu gibi istatistiksel genelleme ve değışkenler arasında ilişki kurma amacı yoktur (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.359). Elde edilen bulgular, görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerin doğrudan görüşlerine yer verilmesiyle açıklanmış ve yorumlanmıştır.



### 3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

lme aracında bulunması gereken en önemli özellikler geçerli ve güvenilir olmasıdır (Güler, 2019, s.34). Geçerlilik kavramı yapılan testin ne kadar doğru bir ölüm yaptığını ve yapılan ölüm ile puanlama sonucunda nasıl bir anlam yükleyeceğini ortaya çıkarmaktır (Şekercioğlu, 2020, s.111). Güvenirlik ise değerlendirme sonucunun aynı ya da benzer ölümlerde yakın değerlerde çıkabilme derecesidir (Çepni, 2015, s.280). Bu bağlamda karşımıza çıkan bir diğer kavram tutarlılık kavramıdır. Güvenirliği sağlayan koŐullardan birisi de tutarlılık diyebiliriz. Güvenirliği sağlayan tutarlılık kavramı lme aracının tekrar kullanılmasıyla elde edilen sonucun benzer ya da aynı nitelikte olması olarak açıklanmaktadır (Akbaş, 2019, s.48). Güvenirliği sağlayan diğer bir kavram olarak karşımıza inandırıcılık kavramı çıkmaktadır. İnandırıcılık ise araştırma konusunun araştırmacı tarafından en baŐından en sonuna kadar toplanan tüm verileri açık ve doğru bir Şekilde ortaya koyarak sonuç, yorum ve çıkarımlara ulaŐmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.255). bu bağlamda da karşımıza aktarılabilirlik kavramı çıkmaktadır. Aktarılabilirlik, nitel verilerin çıkarımları yapılabilmesi için araştırma ortamından aktarılması gereken ortama ulaŐtırılabilmesidir (Demir, 2020, s.32).

Araştırmada geçerlilik ve güvenirliği sağlamak amacıyla uzman görüşleri alınmıştır. Görüşme formu hazırlanarak soruların son hali verildikten sonra n deneme sonucunda araştırma için gerekli olan görüşme sorularının son haline ulaşılmıştır. Tutarlılığı sağlamak amacıyla araştırmacı ve uzman tarafından bulguların analizi yapılmıştır. Araştırmacı tarafından veriler kayıt altına alınarak araştırmanın baŐından sonuna kadar en anlamlı ve doğru Şekilde araştırmaya aktarılmıŐtır.

## 4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgulara ve öğretmenlerin yorumlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler üzerine yapılan betimsel analizler sonucunda dört ana temaya ulaşılmıştır. Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretimle olan ilişkisi, sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimi uygulama biçimleri, Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretimin katkıları, Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri biçiminde elde edilen temalar alt temalarıyla birlikte aşağıda yorumlanarak verilmiştir.

### 4.1. Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Öğretimle Olan İlişkisi

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen ilk tema Hayat Bilgisi dersinin belirlenmesine yönelik olmuştur. Yapılan betimsel analizler sonucunda bu ana temaya bağlı olarak disiplinler arası öğretimin anlamı ve Hayat Bilgisi dersi ve programın içerdiği disiplinler olmak üzere iki alt temaya ulaşılmıştır.

#### 4.1.1. Disiplinler arası öğretimin anlamı

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri sonucunda disiplinler arası öğretimin ne anlamına geldiğine yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmenlerin soruya verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.1.'de gösterilmiştir.

**Tablo 4.1.** *Sınıf öğretmenlerinin disiplinler arası öğretimin anlamına yönelik görüşleri*

<b>Disiplinler Arası Öğretimin Anlamı</b>	<b>f</b>
a. Ortak kazanıma sahip disiplinlerin paralel olarak işlenmesi	18
b. Bir disiplinin diğer disiplinlerle ilişkilendirilerek bütünleştirilmesi	6
c. Bir konuya, bir probleme birden fazla bakış açısıyla bakabilmesi	6
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>30</b>

Tablo 4.1.'e göre disiplinler arası öğretimi sınıf öğretmenlerinin 18'i "Ortak kazanıma sahip disiplinlerin paralel olarak ilişkilendirilmesi", 6'sı "Bir disiplinin diğer disiplinlerle ilişkilendirilerek bütünleştirilmesi" ve 6'sı "Bir konuya, bir probleme birden fazla bakış açısıyla bakabilmesi." şeklinde tanımlamışlardır.

Disiplinler arası öğretimi, öğretmenlerden Ö11, “Birden fazla disiplinin yöntem ve bilgisini bilinçli bir biçimde paralel olarak işe koşan program, anlayış.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö5 “Ana derse paralel olan derslerin ilişkili olarak işlenmesi.” şeklinde görüş belirterek disiplinler arası öğretimi, ortak kazanıma sahip disiplinlerin paralel olarak işlenmesi olarak tanımlamışlardır.

Öğretmenlerden Ö23, “Belirli bir kavram, problem ya da konunun farklı bakış açıları ile değerlendirildikten sonra tekrar bir bütün haline getirilmesidir.” şeklinde görüş belirtirken, öğretmenlerden Ö28, “Problem ve konuların farklı yönleri ile etrafını değerlendirip bir bütünlük içinde uygulanabilirliği.” şeklinde görüş belirterek disiplinler arası öğretimi, bir disiplinin diğer disiplinlerle ilişkilendirerek bütünleştirilmesi olarak tanımlamışlardır.

Öğretmenlerden Ö22, “Bir konuya, probleme birden fazla bakış açısıyla bakabilmektir.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö4, “Bir konuyu, olayı, problemi, başlığı, deneyimi birden fazla disiplinin yöntemi ve anlayışıyla işleyen, ele alan yaklaşım, öğretim.” şeklinde görüş belirterek disiplinler arası öğretimi, bir konuya, bir probleme birden fazla bakış açısıyla bakabilme olarak tanımlamışlardır.

Görüşülen sınıf öğretmenleri disiplinler arası öğretimin anlamına yönelik doğru tanımlamalarda bulunmuşlardır. Bu tanımlardan yola çıkarak sınıf öğretmenlerinin disiplinler arası öğretimi bildikleri ve uyguladıkları görülmüştür.

#### 4.1.2. Hayat Bilgisi dersi ve programının içerdiği disiplinler

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri sonucunda Hayat Bilgisi dersi ve programının hangi disiplinleri içerdiğine yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmenlerin soruya verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.2.’de gösterilmiştir.

**Tablo 4.2.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersi ve programının içerdiği disiplinlere yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersi ve Programın İçerdiği Disiplinler</b>	<b>f</b>
a. İlkokul programındaki tüm dersler	19
b. Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Rehberlik-Beden Eğitimi ve Oyun	4
c. Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Trafik Güvenliği	3
d. Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Görsel Sanatlar -Müzik-Beden Eğitimi ve Oyun	3
e. Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Türkçe-Matematik	1
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>30</b>

Tablo 4.2.'ye göre Hayat Bilgisi öğretim programının kapsadığı disiplinler hakkında sınıf öğretmenlerinin 19'u "İlkokul programındaki tüm dersler", 4'ü "Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Rehberlik-Beden Eğitimi ve Oyun", 3'ü "Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Trafik Güvenliği", 3'ü "Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Görsel Sanatlar-Müzik-Beden Eğitimi ve Oyun" ve 1'i "Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Türkçe-Matematik" şeklinde yanıt vermişlerdir.

Hayat Bilgisi öğretim programının kapsadığı disiplinler hakkında görüşülen öğretmenlerden Ö28, "Hayat Bilgisi öğretim programı aslında bütünleşmiş bir biçimde bilgi, beceri ve davranışları içerdiği için ben de bu karaktere sahip bireyler yetiştirmek amacıyla disiplinler arası öğretimi kullanıyorum. Kullanırken de programın tüm dersleriyle ilişkilendirebiliyorum ve her dersi içinde barındırdığını düşünüyorum." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö26, "Adı üstünde Hayat Bilgi ve sana bütün dersleri de kapsatıyor. Hayat Bilgisini işlerken yeri geliyor tüm dersleri konu olarak verilmesi dahi bazen müfredat dışına çıkarak bile içine alıyoruz." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi öğretim programının ilkökul programındaki tüm dersleri kapsadığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö12, "Hayat Bilgisi dersinin içeriğine baktığımızda vatandaşlık, girişimcilik, özel eğitim ve sağlık gibi konuları barındırdığını görebiliyoruz. Bu yüzden öğretim programının Rehberlik, Beden Eğitimi, Fen Bilimleri ve Sosyal Bilgiler derslerini de içinde barındırdığını görebiliyorum." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö30, "Hayat Bilgisi dersi disiplinler arası öğretim ile iç içe olmalıdır. Ben bu dersin Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Rehberlik ve Beden Eğitimi dersleriyle ilişkili olduğunu düşünüyorum." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi öğretim programının Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Rehberlik ve Beden Eğitimi ve Oyun derslerini kapsadığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö7, "Öğretim programına genel anlamda baktığımda yaya ve sürücüler, hava olayları, kural ve davranışlar gibi kazanımların aslında Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Trafik ve Güvenlik dersleriyle bağlantılı olduğunu ve yansıyan yanlarını ortaya çıkardığını söyleyebilirim." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö8, "Çevreye duyarlı olması konusunu anlatırken Trafik ve Fen Bilimleri dersini, problem karşısında çözüm yollarını ararken Sosyal Bilgiler dersini işe koştığımızı varsayarsak öğretim programının da bu dersleri içerdiğini belirtebilirim." şeklinde görüş belirterek

Hayat Bilgisi öğretim programının Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Trafik Güvenliği derslerini kapsadığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö23, “Uygulanan öğretim programı kapsamında yaptığımız etkinliklerle Sosyal Bilgiler, Fen Bilimleri, Müzik, Resim ve Beden Eğitimi derslerini ilişkilendirebiliyorum.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö24, “Hayat Bilgisi dersi Fen Bilimleri, Resim, Müzik, Sosyal Bilgiler, Beden Eğitimi dersini de içinde barındırır. Bu yüzden öğretim programının bu dersleri kapsadığını söyleyebilirim.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi öğretim programının Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Görsel Sanatlar, Müzik ve Beden Eğitimi ve Oyun derslerini kapsadığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö3, “Hayat Bilgisi öğretim programı, öğrencilerin birden fazla disiplini bir bütün halinde öğrenmesine, kendini tanmasına, çevreye karşı duyarlılık kazanmasına ve düşünme becerilerini geliştirmesine olanak sağladığı için ben programın Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri ve Sosyal Bilgiler derslerini de içerdiğini görmekteyim.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi öğretim programının Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Türkçe, Matematik derslerini kapsadığını açıklamıştır.

Görüşülen sınıf öğretmenlerinin hepsi, Hayat Bilgisi öğretim programının Fen Bilimleri ve Sosyal Bilgiler derslerini içerdiği görüşünde bulunmuşlardır. Yine görüşülen sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi öğretim programının Trafik Güvenliği, Görsel Sanatlar, Müzik, Beden Eğitimi ve Oyun, Türkçe ve Matematik derslerini kapsadığı görüşünü belirtmişlerdir.

## **4.2. Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretimi**

### **Uygulama Biçimleri**

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin sonucunda sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimi mutlaka uyguladıkları ve uygulanması gerektiğini düşündükleri, birkaçının da uyguladıklarını ancak her zaman olmadığını belirtmişlerdir.

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen ikinci tema Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimin uygulama biçimlerinin belirlenmesine yönelik olmuştur. Yapılan betimsel analizler sonucunda bu ana temaya bağlı olarak ilişkilendirilen dersler, tercih edilen sınıf düzeyi, uygulanan etkinlikler ve uygulamaya etki eden faktörler olmak üzere dört alt temaya ulaşılmıştır.

#### 4.2.1. İlişkilendirilen dersler

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri sonucunda Hayat Bilgisi dersinin hangi disiplinlerle ilişkilendirildiğine yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmenlerin soruya verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.3.'te gösterilmiştir.

**Tablo 4.3.** Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlere yönelik görüşleri

Hayat Bilgisi Dersinin İlişkilendirildiği Disiplinler	f
a. Fen Bilimleri	20
b. Sosyal Bilgiler	19
c. Görsel Sanatlar	15
d. Beden Eğitimi ve Oyun	15
e. Türkçe	15
f. Matematik	13
g. Müzik	11
h. Trafik Güvenliği	8
i. Rehberlik	5
j. Din kültürü ve Ahlak Bilgisi	1
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>121</b>

Tablo 4.3.'e göre Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinler konusunda görüşülen sınıf öğretmenlerinden 20'si "Fen Bilimleri", 19'u "Sosyal Bilgiler", 15'i "Görsel Sanatlar", 15'i "Beden Eğitimi ve Oyun" ve 15'i "Türkçe" şeklinde görüş belirtmişlerdir. Yine kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 13'ü "Matematik", 11'i "Müzik" ve 8'i "Trafik Güvenliği" şeklinde görüş belirtmişlerdir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinden 5'i "Rehberlik" ve 1'i "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinler konusunda görüşülen sınıf öğretmenlerinden Ö17, "Ben bu sene 4. Sınıfı okutuyorum. Fen Bilimleri Hayat Bilgisi dersiyle aynı zamanda 3. sınıfta veriliyor ve 4. sınıfta da devam ediyor. Fen bilimlerinin kesinlikle ilişkisi olduğunu düşünüyorum. Hem onunla aynı zamanda eş konuları içerebiliyorken hem de genişletilmiş halini kapsadığını kazanımlar ile görebiliyoruz ve o şekilde çocukların anlamaları için ilişkilendirmeye çabalıyoruz." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö27, "Hayat Bilgisi dersi, bir öğrencinin yaşadığı, iletişim kurduğu bütün alanları yani ev, okul ve doğayı kapsar. Bu doğrultuda baktığımızda aslında Fen Bilimleri ve Hayat Bilgisi dersinin ortak kazanımlara sahip olduğu gözüküyor. Bu yüzden belirli konularda ilişkili şekilde işlemek her iki dersinde

kalıcılığını artırıyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlerden birinin Fen Bilimleri dersi olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö7, “Dünyayı ve insanı ilgilendiren bütün konular hem Hayat Bilgisi hem de Sosyal Bilgisi dersinden konusu olabilir. Örneğin vatandaşlık, güvenlik ve çevre ortak kazanımlara girmektedir. Bu yüzden Hayat Bilgisi dersinde öğrendiğimiz konuları Sosyal Bilgisi dersi ile daha kapsamlı olarak işlediğimizde öğrencilerimizde biz bunları görmüştük diyerek hatırlıyorlar.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö8, “Vatandaşlık, ekonomi, güvenlik, problem çözme, aile, kişisel ve sosyal ilişkiler, işbirliği ve çevre Hayat Bilgisi dersinin konusu olduğu kadar Sosyal Bilgiler dersinin konularını da kapsıyor. Fakat Hayat Bilgisi dersinde bu konulara çok ayrıntılı olarak değinemiyoruz. Çünkü çocukların düşünme seviyeleri yeterli düzeyde değil. Fakat öğrendiğimiz şeyleri Sosyal Bilgiler dersinde pekiştirme imkanı bulabildiğimiz için Hayat Bilgi dersi aslında Sosyal Bilgilerin alt konularını öğrenmemizi sağlamakta.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlerden birinin Sosyal Bilgiler dersi olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö16, “Resim dersinde görsel anlatım olarak uyguluyoruz. Çünkü her çocuğun algılaması farklı. Yani zihinsel yetenekleri, doğuştan gelen kabiliyetleri, her çocuğun ifade tarzı farklı. Bazı çocuklar görsel anlatımdan anlamaktadır.” Şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö22, “Hayat Bilgisi dersi resimle eşleşiyor ve tabi ki uyguluyoruz. Çünkü çocukları gözlemleyebiliyoruz ve resimler aracılığıyla da değerlendirebiliyoruz. Neleri anlamış neleri anlamamış bunların hepsini görebiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlerden birinin Görsel Sanatlar dersi olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö14, “Beden dersi ile ilişkilendirebiliyorum. Mesela Hayat Bilgisinde bir konuda bedensel hareketlerle o konu anlatılabilir.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö20, “Konuların hayatta gerçekten ne anlama geldiği, nasıl kullanacağını öğretmek gerekiyor. Beden Eğitimi dersiyle spor konusuna değinebiliyoruz. Hayatın içinden olan şeyleri içine aldığı için bunları fiziksel etkinliklerle yapabiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlerden birinin Beden Eğitimi ve Oyun dersi olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö18, “Öğrencilerin dilsel etkileşimlerinin artması, birlikte veya ayrı olarak öğrenmeyi öğrenmeleri veya iletişim becerilerini geliştirmek amaçlı Hayat Bilgisi dersinde verilen konuları Türkçe dersi ile bağdaştırmak isteyebiliyoruz.” şeklinde

görüş belirtirken Ö9, “aslında baktığımızda Türkçe dersinde Hayat Bilgisi dersinin yansımaları net olarak görüyoruz. Mesela geçen gün nezaket kurallarını işledik Hayat Bilgisi dersinde, Türkçe dersinde de onunla ilgili bir metin vardı. Direkt çocuklar ilişkilendirebiliyorlar onunla.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlerden birinin Türkçe dersi olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö1, “Hayat Bilgisi dersini matematikte uyguluyorum. Konuyla bağlantılı uygulayabiliyorsunuz. Matematik dersinde Atatürk’ün hayatını matematiksel işlemlerle öğreniyorlar. Doğum ve ölüm yılları bakımından buna bakabiliyoruz.” şeklinde görüş bildirirken öğretmenlerden Ö10, “Matematik dersiyse uyguluyorum. Özellikle matematik dersinde çocuklar çok da şaşırıyorlar. Mesela yer yön kavramlarını işlerken aaa öğretmenim biz bunu matematik dersinde görmüştük diyorlar. Hem de kalıcı öğrenmeler gerçekleşmiş oluyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlerden birinin Matematik dersi olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö2, “O hafta mesela bir konu, bir parça işliyoruz. O parçayı müziğe de yansıtıyoruz. Çünkü biz birden fazla bakış açısıyla öğretmeye çalışıyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö16, “Hayat Bilgisi dersinde işlenen konu veya belirli gün ve haftayla ilgili müzik dersiyse şarkı öğretimi yapıyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlerden birinin Müzik dersi olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö19, “Hayat Bilgisi dersi hayatın içinden olan dersleri kapsadığı için Trafik ve Güvenlik dersiyse bağlantı kuruyorum. Uygulamaya dönük bir ders olması bunu yapmamızı da sağlıyor. Mesela trafik pisti var oraya götürüyoruz çocukları.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö5, “Adı üstünde Hayat Bilgisi ya hayatın tamamını kapsıyor yani. Şimdi mesela örneğin şunu yaptık; günlük hayatımızda trafiğin ne olduğunu, trafik düzeninin nasıl olduğunu. Normalde trafik dersimiz yoktu ama o dersle bağlantı kurduk.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlerden birinin Trafik Güvenliği dersi olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö4, “Dersin program doğrultusunda konuları günlük yaşamda karşılarına çıkıyor ve uyguluyorlar. Öğrencilerin kazanımlarına faydalı oluyor. Bunları değerler eğitimi ile bütünleştirdiğimde çocuğun her anlamda hayata hazırlanmasını amaçlıyorum. Bunu yaparken de Rehberlik dersinde öğrencileri tanımak amaçlı çalışmalar yapıyorum. Hem Hayat Bilgisi dersine vurgu yaparken hem de Rehberlik dersinin işlevini ortaya koyuyorum.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö29,



“Öğrencilerin seviyelerine inmem için onları daha iyi tanımam gerekiyor. Bunu da rehberlik dersi ile sağlayabiliyorum. Hayat Bilgisi dersindeki bazı kazanımları Rehberlik programıyla ilişkilendirmeye çalışıyorum.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlerden birinin Rehberlik dersi olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö26, “Konu olarak verilmesi dahi bazen müfredat dışına çıkarak da verilmesi gereken şeyleri konuyla alakalı şeyleri veriyoruz. Mesela Din Kültürü dersini bu bağlamda kullanabiliyoruz. Çünkü hayatımızın içinden olan değerlerimiz zaten Hayat Bilgisi dersinde değerlerimiz olarak ele alınıyor.” ekinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersini ilişkilendirdikleri disiplinlerden birinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi olduğunu açıklamıştır.

Görüşülen sınıf öğretmenleri Hayat Bilgisi dersini disiplinler arası öğretim uygulamalarında birçok ders ile ilişkilendirmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu, Hayat Bilgisi dersini Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Türkçe, Beden Eğitimi ve Oyun, Görsel Sanatlar dersleriyle ilişkilendirdiğini belirtmişlerdir. Yine görüşülen öğretmenler Hayat Bilgisi dersini Matematik, Müzik ve Trafik Güvenliği dersleriyle ilişkilendirmişlerdir. Ayrıca görüşülen öğretmenler Hayat Bilgisi dersini, Rehberlik ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle ilişkilendirmişlerdir.

#### 4.2.2. Tercih edilen sınıf düzeyi

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri sonucunda Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının hangi sınıf düzeyinde tercih edildiğine yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmenlerin soruya verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.4.’te gösterilmiştir.

**Tablo 4.4.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını tercih ettikleri sınıf düzeylerine yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretim Çalışmalarında Tercih Edilen Sınıf Düzeyleri</b>	<b>f</b>
a. Her sınıf düzeyinde olması	18
b. 3. sınıfta daha ağırlıklı olması	6
c. 2. ve 3. sınıfta daha ağırlıklı olması	3
d. 2. sınıfta daha ağırlıklı olması	2
e. 1. sınıfta daha ağırlıklı olması	1
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>30</b>

Tablo 4.4.'e göre Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 18'i "Her sınıf düzeyinde olması", 6'sı "3. sınıfta daha ağırlıklı olması", 3'ü "2. ve 3. sınıfta daha ağırlıklı olması", 2'si "2. sınıfta daha ağırlıklı olması" ve 1'i "1. sınıfta daha ağırlıklı olması" şeklinde görüş bildirmiştir.

Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının en çok hangi sınıfta uygulandığı konusunda öğretmenlerden Ö7, "Hayat Bilgisi dersi dünyayı ve insanları ilgilendiren bütün konuları içine aldığı için diğer derslerle ilişkilendirirken de sınıf ayrımı yapmıyorum. Bütün sınıflarda uygulamaya çalışıyorum." Şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö14, "Şu veya bu sınıf diye bir ayırım yapamıyoruz. Çünkü her sınıf birbirinin devamı ve birbirini kapsamaktadır. 1. 2. ve 3. sınıflarda uygulanabilir bir öğretim." şeklinde görüş belirterek Hayat bilgisi dersinde disiplinler arası çalışmaların her sınıf düzeyinde olması gerektiğini açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö29, "Her sınıf için uyguluyorum ama üst sınıfa geçtikçe empati duyguları daha iyi gelişiyor. 7 yaş çocuğu daha ben merkezli iken 3. sınıf çocuğu empati kurabiliyor. Konuların içinde kendi hayatlarından örnekler vererek yaparak yaşayarak öğrendikleri için daha çok 3. sınıflarda uygulayabiliyorum." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö13, "Konu olarak aslında 3. sınıfta başlıyoruz. Yani 2. sınıfta anlatırken öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyesi çok düşük olduğu için yüzeysel geçmek zorundasın, yüzeysel olduğu zamanda pek örtüşmüyor gibi. Ama tabi ki örtüşen yerleri var. Ama biz ne yapıyoruz, 3. sınıfta daha bir yoğunlaştırıyoruz." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası çalışmaların 3. sınıfta daha ağırlıklı olması gerektiğini açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö30, "Yaptığım çalışma ve etkinlikleri bütün sınıflarda uyguluyorum fakat 1. sınıf çocuğu daha bencil oluyor. İlerleyen sınıflarda daha çok empati becerisi gelişiyor. Bu açıdan bakıldığında 2. ve 3. sınıflarda daha çok uygulamaya çalışıyorum." Şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö18, "Bütün sınıflarda uygulamaya çalışıyorum ama daha ziyade 2. ve 3. sınıflarda uyguluyorum. Çünkü çocuklar kendilerini daha iyi ifade edebiliyorlar." Şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası çalışmaların 2. ve 3. sınıfta daha ağırlıklı olması gerektiğini açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö23, "Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretime yönelik çalışmaları yapıyorum ve yaparken işlediğim konuların kazanımlarına uygun bir şekilde diğer derslerle bağdaştırırken daha çok 2. sınıflarda ağırlık veriyorum. 1. sınıfta okuma

ve yazma öğretimi gerçekleştiği için 2. sınıfta daha fazla ağırlık vermemiz kolaylaşıyor.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö25, “2. sınıfta daha rahat uygulayabiliyoruz. 1. sınıfta çünkü daha çok okuma ve yazma üzerine ağırlık veriyoruz ve 2. dönemde matematik üzerine yoğunlaşıyorsunuz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası çalışmaların 2. sınıfta daha ağırlıklı olması gerektiğini açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö24, “Daha çok 1. sınıfta tekerlemelerle ve şarkılarla etkinlik yaptırıyorum. Bu yüzden daha fazla 1. sınıfta gerçekleştirdiğimi söyleyebilirim. Ama bu diğer sınıflarda da devam ediyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası çalışmaların 1. sınıfta daha ağırlıklı olması gerektiğini açıklamıştır.

Görüşülen sınıf öğretmenleri, Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası çalışmaların her sınıf düzeyinde olması gerektiği görüşünü belirtmişlerdir. Ancak görüşülen sınıf öğretmenleri, sınıf seviyesi farklılıklarından kaynaklı olarak disiplinler arası çalışmaların bazı sınıf düzeylerinde daha ağırlıklı olabileceği görüşünü de belirtmişlerdir.

#### 4.2.3. Uygulanan etkinlikler

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri sonucunda Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimle uygulanan etkinliklere yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmenlerin soruya verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.5.’te gösterilmiştir.

**Tablo 4.5.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimle uyguladıkları etkilere yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretimle Uygulanan Etkinlikler</b>	<b>f</b>
a. Drama	15
b. Resim	15
c. Alan gezileri	11
d. Hikâye	10
e. Oyun ve fiziki etkinlik	8
f. Şarkı	7
g. Video	5
h. Örnek olay	5
i. Araştırma	4
j. Grup çalışmaları	4
k. Şiir ve tekerleme	3
l. Tiyatro ve sinema	3
m. Deney	3
n. Uzman tanıtımı	3
o. Gösterip yaptırma	2
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>98</b>

Tablo 4.5.'e göre Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında yaptıkları etkinlik türleri konusunda görüşülen sınıf öğretmenlerinden 15'i "Drama", 15'i "Resim", "Alan gezileri", 10'u "Hikaye", 8'i "Oyun ve fiziki etkinlik" ve 7'si "Şarkı" şeklinde görüş belirtmiştir. Yine kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 5'i "Video", 5'i "Örnek olay", 4'ü "Araştırma" ve 4'ü "Grup çalışması" şeklinde görüş belirtmiştir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinden 3'ü "Şiir ve tekerleme", 3'ü "Tiyatro ve sinema" ve 3'ü "Deney" şeklinde görüş belirtmiştir. Yine görüşülen sınıf öğretmenlerinden 3'sü "Uzman tanıtımı", 2'si "Gösterip yaptırma" şeklinde görüş belirtmiştir.

Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında yaptıkları etkinlik türleri konusunda görüşülen sınıf öğretmenlerinden Ö4, "Bu bağlamda çalışmalarımız oluyor. Bunları öğrencilerin yaşamlarında karşılına çıktığında afetlerden korunma, sağlıklı yaşam, temizlik, ileriye dönük kariyer meslek anlamında, rehberlik gibi konuları drama ile yaşamından örneklerle ortaya çıkarıyoruz." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö9, "Dramayı daha çok yapıyoruz. Çünkü çocuklarda daha etkili öğreniyorlar, daha eğlenerek öğreniyorlar. Dramayı çok kullanıyoruz. Çocuklar biz bunu derste işlemiştik diyerek kaldırmıyor onu, hayata aktarıyor. Hayat Bilgisi dersinde." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında drama etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö23, "İşlediğim konunun kazanımlarına uygun bir şekilde görsel sanatlar dersi ile ilişkilendirerek resim çalışmaları yaptırıyorum. Konuların öğrencilerim tarafından kalıcı öğrenilmesini sağlıyorum." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö5, "Mesela Hayat Bilgisiyle trafik dersimizi ilişkilendirdik. Günlük hayatımızda trafiğin nasıl olduğunu, trafik düzeninin nasıl olduğunu işledik. Bu derse de yardımcı olarak resimden yararlandık. Resimle ifade ettirdik, görsellerle ifade ettirdik." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında resim etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö10, "Alan gezileri yapıyoruz. Mesela hava olaylarını işliyoruz, meteorolojiye gezi düzenledik. Günlük hava olaylarını belli bir sürede not aldık." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö25, "Geziler yapıyoruz, planlıyoruz. Doğada veya bir şeyi yerinde görmek, bunlar bizim için artı avantajlar." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında alan gezileri etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö2, “Aynı konuyu Türkçede hikaye yazma ya da okuma/anlama çalışmasıyla yapabiliyoruz.” Şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö18, “Türkçeyle ilişkilendirirken anlama ve kendini ifade etmeye yoğunlaştırıyorsunuz en çok. Konuşma bu çok önemli. Hayat Bilgisi Türkçe ile en çok ilişkilendirilmesi gereken derslerden biri. Türkçe dersinde konuşma çok önemli ya bunu Hayat Bilgisinde de çok kullanıyoruz. Çocukları çok konuşturuyoruz çocuğun kendini ifade etmesi için. Dinleme yine öyle. Bunu da en çok hikaye çalışmaları ile yapabiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında hikaye etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö22, “Mesela sağlıklı beslenme konumuz. Sağlıklı beslenme içerisinde organik besinler yemesi, spor yapması, temizliğe önem vermesi sağlıklı kalmayla ilgili birçok konu var. O konuları alıyorsun birçok etkinlik yapıyorsun. Spor yaptırıyoruz veya oyunlar oynatıyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö14, “Bazen bedenle ilişkilendirebilirsin. İşte Hayat Bilgisindeki bir kazanımı verirken kinetik hareketler kullanabilirsin, oyunlaştırabilirsin. O şekilde çalışmalar yapılabilir.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında oyun ve fiziki etkinlik yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö1, “Atatürk’ün hayatını işlerken müzik ekliyorum. Hayatını müzik eşliğinde sunduruyorum.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö16, “İşlenen konu ya da belirli gün ve haftayla ilgili müzik dersiyse şarkı öğretimi şeklinde etkinliklerle gerçekleştirebiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında şarkı etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö21, “Çocuklar şu anda teknolojik araçlar kullanımını çok sevdiikleri için veya tamamen zamanını onlarla geçektirdikleri için mesela görsel sunu onlarda çok etkili. Bunu akıllı tahtalarımızdan dersle ilgili videolar izleterek yapabiliyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö29, “Çocuklar çizgi film izlemeyi çok seviyorlar. Ben de dersleriyle yaşamlarıyla ilgili bir kazanımı verirken akıllı tahtadan videolar izletiyorum.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında video etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden 27, “Çocukların yaşamlarından anılar anlatmak çok hoşlarına gittiği için genelde ev-okul arasındaki ilişkiyi kurmaya çalışıyoruz. Evi sınıfa taşımak için de örnek olay yöntemini kullanabiliyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö30, “Öğrencilerin ailesinden, çevresinden öğrendikleri dersleri kavraması açısından önemli. Dersleri daha iyi anlamaları için hayatlarıyla özdeşleşebilecek örnek olaylar

sınıfa getiriyoruz ve sunuyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında örnek olay etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö11, “Mesela deprem konusunu işlerken afet çantasının oluşturulması için araştırma yapmalarını istiyorum ya da kendi kök ağaçlarını oluşturmaları için ailelerine sorarak yapmalarını sağlıyorum.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö17, “Artık internet imkânımız var. Görerek, araştırarak yapabiliyoruz. Yeni nesil bu anlamda çok rahat.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında araştırma etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö28, “Öğrenciler bu derste hem bireysel hem de toplumda yaşamayı öğreniyorlar. Genelde bunu kavratılmak için grup çalışmaları yaptırabiliyorum. Böylece bireysel ve grup halinde öğrenmeyi öğreniyorlar.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö19, “Daha çok uygulamalı olarak işlemeye çalışıyoruz bu dersi. Sınıf mevcudunun 15-20 arasında olması gerekiyor. Daha çok veya daha çok olduğu zaman grup oluşturma yapıyoruz ve dersi grup çalışmaları yaparak işliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında grup çalışması etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö24, “1. sınıflardaki çalışmalarım genellikle şiir ve tekerleme şeklinde oluyor. Çünkü daha yeni yeni yazma ve okumayı öğrendikleri için duyarak öğrenmeye daha yatkınlar. Şiir ve tekerlemelerdeki sözcüklerin tekrarlar biçiminde olması öğrenmelerini kolaylaştırıyor ve kelime hazinelerini zenginleştiriyor.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö6, “Mesela Atatürk haftasında şiirlerle veya bir konuyu tekerlemelerle işleyebiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında şiir ve tekerleme etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö2, “Orda gördüğümüz herhangi bir çalışmayı tiyatro şekline veya bir sinema etkinliğine dönüştürebiliyorsunuz. Bir olayın veya problemin farklı düşünce açıları bakımından değerlendirilmesini çalışmak için farklı görüşler sunmayı veriyoruz. Bunu düşünüyorsun ama diğer taraftan farklı düşünce olur buna saygı göstermeye çalışıyoruz ve bunu veriyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö1, “Ben tiyatro yaptırıyorum. İlişkili olduğunda sinemaya götürüyorum. Her dersle bağlantısında uygulanacak mutlaka bir şey oluyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında tiyatro ve sinema etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö20, “Biz yeri geldiği zaman mesela fen bilgisinde o konuda sadece ismi geçmiş olabilir ama biz onu detaya attığımızda çocukta bir merak duygusunu

oluşturmak adına Hayat Bilgisiyle bu ilişkiyi kurabiliyoruz. Basit deneylerle bu merakları giderebiliyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö3, “İlişkilendirme çalışmaları yapıyoruz. Yani verilen bir konuyla ilgili deney yaptığımızda çocuğun derste bir bütünlük sağladığını gözlemliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında deney etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö26, “Mesela geçen gün askeriyeyi geçirdik. Trafik araçlarını tanıttık. İşte trafikle ilgi bilgi verildi orda. Trafikte uyulması gereken kurallar, askerler ne yapar, kontroller ve denetimler nelerdir; bunları çocuklara orda yetkili kişilerle kavrottuk.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö12, “Mesela afet eğitimi etkinlikleri yapıyoruz. Deprem tatbikatı yapmak içinde itfaiyeyi çağırıyoruz ve öğrencileri bilgilendirmesini sağlıyoruz. Veya meslek tanıtları yaparken gerekli kişilerle irtibata geçebiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında uzman tanıtımı etkinliğini yapmışlardır.

Öğretmenlerden Ö13, “Ses konusunda uzaktan geliyor, yakından geliyor. İşte sesin yakınlık uzaklıkla alakası bunun gibi dışarıya çıktık mesela bağırdık. Buradan Ahmet diye bağırdığında diğer tarafta uzak yerdedinin duymadığını o şekilde anlattık ve onlara da yaptırдық.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö21, “Örneğin Hayat Bilgisinin beden eğimiyle ilişkisini mesela dengeli beslenme olarak düşünüyorsunuz. Dengeli beslenmenin içine sporda giriyor. Bir taraftan dengeli beslenmeyi, nasıl beslenmesini anlatırken bir taraftan da beden eğiminde hangi sporu yaparsan belli bir yürüyüş belli bir koşu bunları öğrencilere gösteriyoruz. Daha sonra hep beraber yapmalarını sağlıyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında gösterip yaptırma etkinliğini yapmışlardır.

Görüşülen sınıf öğretmenleri Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarında çeşitli etkinlik türleri kullanıldığını belirtmişlerdir. Yapılan bu etkinlik türleri sınıf öğretmenleri tarafından drama, resim, alan gezileri, hikaye, şarkı, oyun ve fiziki etkinlik, video, örnek olay, deney, grup çalışması, şiir ve tekerleme, tiyatro ve sinema, araştırma, gösterip yaptırma ve uzman tanıtımı şeklinde belirtmişlerdir.

#### **4.2.4. Uygulamaya etki eden faktörler**

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri sonucunda Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretimle gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere, sınıf ortamı ve sınıf mevcudunun nasıl olması gerektiğine yönelik

görüşler ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.6.'da gösterilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin sınıf ortamının nasıl olması gerektiği sorusuna verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.7.'de gösterilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin sınıf mevcudunun nasıl olması gerektiği sorusuna verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.8.'de gösterilmiştir.

**Tablo 4.6.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretimle gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Öğretimle Gerçekleştirilmesine Etki Eden Dış Faktörler</b>	<b>f</b>
a. Sınıf mevcudunun uygunluğu	26
b. Sınıf ortamının düzeni	22
c. Sosyokültürel ve ekonomik durum	12
d. Materyal yeterliliği	9
e. Mekân çeşitliliği	6
f. Teknolojik yeterlilik	6
g. Aile katılımı	4
h. Öğrenci hazırbulunuşluğu	4
i. Okul bahçesi	3
j. Öğretmen yeterliliği	2
k. Zaman sınırlılığı	1
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>92</b>

Tablo 4.6.'ya göre Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörler için kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 26'sı "Sınıf mevcudunun uygunluğu", 22'si "Sınıf ortamının düzeni", 12'si "Sosyokültürel ve ekonomik durum" ve 9'u "Materyal yeterliliği" şeklinde görüş bildirmiştir. Yine kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 6'sı "Mekan çeşitliliği", 6'sı "Teknolojik yeterlilik" ve 4'ü "Aile katılımı" şeklinde görüş bildirmiştir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinden 3'ü "Okul bahçesi", 2'si "Öğretmen yeterliliği" ve 1'i "Zaman sınırlılığı" şeklinde görüş bildirmiştir.

Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörler için kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden Ö7 "Sınıf mevcudunun fazla olması uygulamayı zorlaştırıyor fakat az olması da uygulamanın uygulanabilirliğini düşürüyor. Bu yüzden bu tür çalışmalar için sınıf mevcudunun uygun olması gerekmektedir." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö21, "Öğrencilerin yeterli sayıda olması birebir ilgilenme yönünden iyi oluyor. Artı olarak teknolojik aletlere çocuğun daha iyi ulaşabilmesi ve konuları daha iyi anlaması yönünden etkili." şeklinde görüş belirterek



Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere sınıf mevcudunun uygunluğu yanıtını vermişlerdir.

Öğretmenlerden Ö23, “Sınıfın ortamı Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde etkilidir. Fiziki ortamları uygun sınıflarda bunu gerçekleştirmek daha mümkün.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö2, “Sınıf ortamı buna uygun mu ona bakmak lazım. Çünkü sınıf ortamında drama yapmanız için gerekli şeylerin olması yani ortam yeterli mi diye bakmak gerekiyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere sınıf ortamının düzeni yanıtını vermişlerdir.

Öğretmenlerden Ö10, Velilerin gelir düzeylerine kadar etkiliyor. Bir etkinlik yapmak istediğimizde katılamayanlar oluyor. Onları bir şekilde biz kendi aramızda karşılıyoruz. Herkesin o etkinliğe katılmasını ve görmesini istediğimiz için. Ailenin kültür seviyesi bile etkiliyor mesela.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö25, “Köy ortamında çevreden olumlu yararlanabiliyoruz fakat okulun köyde olması hem ailenin kültürel hem de ekonomik açıdan eksikliklerini doğuruyor. Bu tür çalışmalar için bütçe ayırımı yapılması gerekebiliyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere sosyokültürel ve ekonomik durum yanıtını vermişlerdir.

Öğretmenlerden Ö16, “Sınıf ortamında ders işlerken uygun koşulları oluşturmalsın. Yani çocuk malzeme açısından donanımlı gelmeli, sınıfta uygun malzemeler bulunmalı ve onunla ilgili açıklamalar yeterince yapılmalı. Çünkü çocuğun bireysel öğrenimine destek verebilmelidir.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö14, “Bazen materyal eksikliği yaşayabiliriz. Sınıfta vereceğimiz bir kazanımı verirken kullanman gereken bir materyal olmayabilir. Mesela müzikle ilişkilendireceğiz. Müzikle kullanacağımız bir vurmalı çalgı olabilir ya da bir ritim aleti olabilir. O olmadığı zaman o kazanımı tam anlamıyla veremeyebilirsin.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere materyal yeterliliği yanıtını vermişlerdir.

Öğretmenlerden Ö17, “Yani imkanlar ve mekanlar çok önemli tabi. Arabamız olsa gezsek görsek ama onlar olmuyor maalesef. Her istediğimiz yeri de gezemiyoruz çünkü doğru mekanı bulmak da önemli. Yaşadığımız il veya okulun bulunduğu bölge mekan seçimimizi bir şekilde etkiliyor.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö27, “Etkinlik çeşitliliği için bazen farklı ortamlara gitmek, görmek gerekebiliyor. Çocuklar

ne kadar çok etkileşimde olacağı ortamlarla karşılaşır ve dilsel etkileşime giriyor, düşünme becerilerini artırıyor ve kültürünü devam ettirebiliyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere mekân çeşitliliği yanıtını vermişlerdir.

Öğretmenlerden Ö15, “Sınıflardaki veya ailelerdeki teknolojik aletlerin bulunması ve kullanımını bu süreci etkiliyor. Ama git gide her şey geliyor. Sınıflardaki akıllı tahtanın bulunması bile dersi anlatmamıza yardımcı oluyor. Kendi öğretmenliğimize de baktığımız zaman tebeşir bulamadığımız zamanlar vardı.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö29, “Sınıf ortamında akıllı tahta, video izleme imkanı bulursak ders için çok iyi oluyor. Okulların teknolojik durumları derslerin işleme şeklini etkiliyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere teknolojik yeterlilik yanıtını vermişlerdir.

Öğretmenlerden Ö1, “Aile ve çevre. Karışıyorlar, katılım zorlaşıyor ve kendi istediğimizi yapmakta zorlanıyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö22, “Çevreyle ilgili ailelerin bilinçli olmamasından kaynaklı ilgili bir sorunla karşılaşıyoruz. Bir problemi sadece okulda halletmek olmuyor yani ailenin de eğitim-öğretime her yönde katkısı olmalıdır.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere aile katılımı yanıtını vermişlerdir.

Öğretmenlerden Ö20, “Çocukların yaşanmışlıkları, hayatları öncelikli olur bizde. Öncelikle onların hayatlarından bir şeyler bulmaya çalışırız. Çocuğa bir konuyu veririz, onda ki anlamını önce bir anlamaya çalışırız. Yani biz çağrışım yaptırmayı seviyoruz sınıfta. Mesela o gün anlatacağımız şey dürüstlükse bununla ilgili hayatında ne yaşamış, ne örnekler görmüş ailesinde, sokakta, arkadaşında veya tanımadığı herhangi birisinde. Bunların cevaplarını almaya çalışırız ve avantaja çevirmeye çalışırız.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö22, “Bazı akademik bilgiyi olsun veya davranış yönünden bilgiyi vermek için öğrencilerin algı seviyesinin bir miktar yukarda olması, en azından sınıf düzeyinde olması lazım. Sınıf seviyesinin çok altında olan öğrencim olduğunda ona her şeyi veremiyorum.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere öğrenci hazırbulunuşluğu yanıtını vermişlerdir.

Öğretmenlerden Ö19, “Biz dersi mesela sınıfta işlemek durumundayız çoğu zaman ama dışarda işlendiği zamanda daha bir etkili oluyor. Mesela bir doğa olayını işlerken okul bahçesine çıkabiliyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö13, “Bizim

okulun bahçesi ortak kullanım alanı. Karşı okulun o saatte beden eğitimi dersi olması bizim okul bahçesini kullanmamızı zorlaştırabiliyor. Belki daha büyük olsaydı daha iyi olabilirdi.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere okul bahçesi yanıtını vermişlerdir.

Öğretmenlerden Ö5, “Tabi ki etkileyen şeyler var. Mesela öğretmenin hazırlıksız gelmesi, yani bunların tamamı dersi etkiliyor.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö8, “Sınıf ortamında öğretmenin hazır olması ve öğrencileri derse katması önemlidir.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere öğretmen yeterliliği yanıtını vermişlerdir.

Ö11, “Zaman diyebilirim. Kaynak ve elde edilen sonuçların zaman alması.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörlere zaman sınırlılığı yanıtını vermişlerdir.

Görüşülen sınıf öğretmenleri Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden birçok dış faktörlerden söz etmişlerdir. Sınıf öğretmenleri tarafından sınıf mevcudunun uygunluğu ve sınıf ortamının düzeni en çok belirtilen dış faktörler olarak görülmüştür. Yine kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenleri dış faktörlerin sosyokültürel ve ekonomik durum, materyal yeterliliği, aile katılımı, mekân çeşitliliği, teknolojik yeterlilik, okul bahçesi, öğretmen yeterliliği ve zaman sınırlılığı olduğunu belirtmişlerdir.

**Tablo 4.7.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretimle gerçekleştirilmesinde sınıf ortamına yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Öğretimle Gerçekleştirilmesinde Sınıf Ortamı</b>	<b>f</b>
a. Sınıf ortamının normal boyutlarda olması	22
b. Sınıf ortamının geniş olması	7
c. Sınıf ortamı boyutlarının etkilememesi	1
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>30</b>

Tablo 4.7.’ye göre Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf ortamının nasıl olması gerektiğiyle ilgili kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinin 22’si “Sınıf ortamının normal boyutlarda olması”, 7’si “Sınıf ortamının geniş olması” ve 1’i “Sınıf ortamı boyutlarının etkilememesi” şeklinde görüş belirtmiştir.

Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf ortamının nasıl olmasına dair öğretmenlerden Ö6, “Sınıf ortamının normal boyutlarda olması yeterlidir. Çok nadir geniş ortama ihtiyaç duyuluyor onları da kendi çabalarımızla halledebiliyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö15, “Sınıf mevcudumuz yeterli düzeyde

olduğu için sınıf ortamının boyutlarının normal olması yeterlidir. Ayrıca sınıf ortamının normal boyutlarda olması ile öğretmen olarak kendi bilgi ve becerilerimizi de ortama göre ayarlayarak düzenleyebiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf ortamının normal boyutlarda olması gerektiğini söylemişlerdir.

Öğretmenlerden Ö27, “Hayat Bilgisi dersi, ilkokulda uygulanabilirliği en yüksek derstir. Etkinliklerin uygulanabilmesi için tabi ki geniş bir sınıf çok önemli.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö3, “Sınıf ortamındaki kalabalık disiplinler arası öğretimi olumsuz etkiliyor ve kargaşa oluşuyor. Bu yüzden sınıf ortamının geniş olması kargaşanın önüne geçecektir.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf ortamının geniş olması gerektiğini söylemişlerdir.

Öğretmenlerden Ö1, “Sınıf benim için kocaman bir dünya gibi. Aslında sınıfı çok şey olarak kullanıyoruz ve çocuklar sınıfta mutlular. Sınıfta kocaman bir dünya yaratıyoruz ve sınıf ortamı benim öğretimimi etkilemiyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf ortamı boyutlarının etkilemediğini söylemiştir.

Görüşülen sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf ortamının normal boyutlarda olması gerektiğini belirtirken yine görüşülen sınıf öğretmenlerinin bir kısmı ise sınıf ortamının normal boyutlarda olmasını gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca görüşülen sınıf öğretmenleri sınıf ortamı boyutlarının etkilemediğini belirtmişlerdir.

**Tablo 4.8.** Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretimle gerçekleştirilmesinde sınıf mevcuduna yönelik görüşleri

Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Öğretimle Gerçekleştirilmesinde Sınıf Mevcudu	f
a. Sınıf mevcudunun 20-25 olması	22
b. Sınıf mevcudunun 20'nin altı olması	7
c. Sınıf mevcudunun 25'in üstü olması	1
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>30</b>

Tablo 4.8.'e göre Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf mevcudunun nasıl olması gerektiğiyle ilgili kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinin 22'si “Sınıf mevcudu 20-25 olmalı”, 7'si “Sınıf mevcudu 20'nin altında olmalı” ve 1'i “Sınıf mevcudu 25'in üstü olmalı.” şeklinde görüş belirtmiştir.

Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf mevcudunun nasıl olmasına dair öğretmenlerden Ö8, “Sınıf mevcudu arttıkça disiplinler arası öğretimin gerçekleştirilmesi zorlaşıyor. Bu yüzden ideal sınıf mevcudu 20-25 arasında olmalıdır.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö9, “Sınıfım 36 kişilik. Bir etkinlik yaparken bile birkaç öğrenciyi kaldırabilmekteyim. Sınıf mevcudunun orta halde yani 20-25 arasında olması bu sorunu ortadan kaldıracaktır.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf mevcudunun 20-25 olması gerektiğini söylemişlerdir.

Öğretmenlerden Ö19, “Sınıf mevcudunun 15-20 arasında olması gerekiyor. Benim sınıf mevcudum 15. Daha fazla olduğunda sınıfta oluşturulan etkinlik gruplarında zorluk çekiyorsun.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö20, “Ben okulum ve sınıfım açısından zorluk yaşamıyorum çünkü mevcudumuz genelde 20’nin altında olmaktadır. Ama kalabalık sınıflarda bu avantajları kullanmak daha zor olabiliyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf mevcudunun 20’nin altında olması gerektiğini söylemişlerdir.

Öğretmenlerden Ö1, “Bu soru bence yanlış kişiye soruldu çünkü ben kalabalık sınıf seviyorum. Etkinlikler daha iyi oluyor ve ben 45 kişilik bir sınıftan memnunum. Çocuklar sıkılmıyor ve sınıfta sürekli bir dinamizm var.” Şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf mevcudunun 25’in üstünde olması gerektiğini söylemiştir.

Görüşülen sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf mevcudunun 20-25 olması gerektiğini belirtirken yine görüşülen sınıf öğretmenlerinin bir kısmı ise sınıf mevcudunun 20’nin altında olmasını gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca görüşülen sınıf öğretmenleri sınıf mevcudunun 25’in üstü olması gerektiğini belirtmişlerdir.

#### **4.3. Hayat Bilgisi Dersinde Uygulanan Disiplinler Arası Öğretimin Katkıları**

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen üçüncü tema Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretimin katkılarının belirlenmesine yönelik olmuştur. Yapılan betimsel analizler sonucunda bu ana temaya bağlı olarak sınıf öğretmenine katkıları ve öğrencilere olan katkıları olmak üzere iki alt temaya ulaşılmıştır.

### 4.3.1. Sınıf öğretmenine katkıları

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri sonucunda Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarının sınıf öğretmenine katkılarına yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmenlerin soruya verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.9.'da gösterilmiştir.

**Tablo 4.9.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarının sınıf öğretmenine katkılarına yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretim Uygulamalarının Sınıf Öğretmenine Katkıları</b>	<b>F</b>
a. Etkin ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirebilmesi	14
b. Dönüt alınabilmesi	8
c. Öğrencileri iyi gözlemleyebilmesi	7
d. Soyut konuların somutlaştırılabilmesi	4
e. Öz değerlendirme yapabilmesi	4
f. Öğrencilere rehberlik edebilmesi	3
g. Mutlu olması	3
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>43</b>

Tablo 4.9.'a göre Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğretmenlere katkıları konusunda kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 14'ü "Etkin kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmesi", 8'i "Dönüt alınabilmesi" ve 7'si "Öğrencileri iyi gözlemleyebilmesi" şeklinde görüş bildirmiştir. Yine kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 4'ü "Soyut konuların somutlaştırılabilmesi", 4'ü "Öz değerlendirme yapabilmesi", 3'ü "Öğrencilere rehberlik edebilmesi" ve 3'ü "mutlu olması" şeklinde görüş bildirmiştir.

Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğretmenlere katkıları konusunda görüşülen öğretmenlerden Ö13, "Öğrencilerde farkındalık sağlanırsa öğrenmeyi daha etkin hale getiriyor. Çocuğa kendi yaptığı şeyin ne olduğunu hissettirdiğin anda düşünmeye başlıyor. Bu sefer karar vermesinde kolaylık sağlıyor. Bu öğretim ile öğrencilerde bunları görebilmek bizlere etkin ve kalıcı bir öğretim gerçekleştirebilme imkanı sunuyor." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö12, "Bu öğretim bizlere daha kalıcı öğretme ve öğrenme sağlıyor ve öğrencilerin daha aktif, etkin şekilde derse katıldıklarını gösteriyor. Bu şekilde anlattığımız derslerin kalıcı olduğunu, öğrencilerin daha istekli ve etkin şekilde derse katıldıklarını gördüğümüzde bizlerde iyi bir öğrenme öğretme süreci gerçekleştirdiğimizin farkına varıyoruz." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası çalışmalarının

öğretmenlerin etkin ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirebilmesini kolaylaştırdığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö20, “Keyifle işlediğim dersin çocuğunda hissettiğini görüyorum ve buna göre davrandığını biliyorum. Çocukta zevk aldığı bir şeyi severek yapar ve onlardan gelen dönütleri hissedebiliyorum.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö10, “Öğrencilerin öğrenip öğrenemediğini görüyorum. Anlattığım konunun karşılığını almak benim için önemli.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası çalışmalarının öğretmenlerin dönüt alabilmesini kolaylaştırdığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö21, “Çocuklar Hayat Bilgisi dersinde nasıl davranması gerektiğini öğreniyor. Kendi planlarını kendileri hazırlıyor ve öz güven duygusu gelişiyor. Öğrenmeyi öğreniyor ve kendi özelliklerini tanıyor ve belirliyor. Ben de böylece öğrencilerimi daha iyi tanıyor, eksik ve güçlü yönlerini fark edebiliyorum.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö5, “Hayat Bilgisini temel ders olarak gördüğümüzde ve diğer derslerle ilişkilendirdiğimizde daha başarılı olduğumuzu düşünüyorum. Elbette çocukları gözlemlememizde bu öğretimin etkisi fazladır.” Şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası çalışmalarının öğretmenlerin öğrencileri iyi gözlemleyebilmesini kolaylaştırdığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö25, “Farklı yöntem ve teknikleri kullanabiliyorum. Böylece ilişkili konuları bir arada verebiliyorum ve öğrencilere soyut olan kavramları somutlaştırarak öğretebiliyorum.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö8, “Öğrenciler soyut kavramları öğrenmekte zorlanıyorlar. Somutlaştırarak öğrettiğimizde daha başarılı oluyorlar. Diğer derslerle ilişkilendirdiğimizde de somutlaştırabilmemiz kolaylaşıyor. Farklı konulara hakim olarak başarılarının arttığını görüyoruz ve derse katılımları artıyor.” şeklinde görüş belirterek hayat bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası çalışmalarının öğretmenlerin soyut konuların somutlaştırılabilmesini kolaylaştırdığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö19, “İlerde yetiştirdiğimiz nesillerin ve geleceğin gençlerinin hayatta uygulayacakları şeyleri şimdiden öğrenmesini sağlıyoruz. Eksik veya güçlü yönlerimizi görerek gelecek nesilleri öyle hazırlıyoruz.” şeklinde görüş belirtirken, öğretmenlerden Ö16, “Değişik yöntem ve teknikleri denemiş oluyorsun. Bunların içinden iyilerini ve kötülerini ayırabiliyorsun. Yaptığımız etkinliğin çocuktaki dönütü nedir ne

kadar kullanılabilir olması ortaya çıkıyor. Daha sonraki etkinlik ve sınıflardakine eleyerek uyarılma şansımız oluyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası çalışmalarının öğretmenlerin öz değerlendirme yapabildiğini kolaylaştırdığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö26, “Hayat Bilgisi dersi birlikte yaşamayı öğreten, bize avantaj sağlayan bir ders. Çocukların sadece öğretim kısmını öğrenmelerini değil hem öğretim hem de eğitim kısmını görmelerine yardım ediyoruz. Eğitim ve öğretim kısmını birlikte ele alıp kullanabiliyoruz. Çocukları hayata hazırlarken onlara bir bütün olarak rehberlik edebiliyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö14, “Okulumuz taşıma merkezli bir okul olduğu için öğrencilerimizin çok sosyal aktivite ve faaliyetlere katıldığı söylenemez. Biz bu şekilde onların daha çok yaptığımız etkinliklere katılımını sağladığımızda daha iyi oluyor. Onların bir şeyleri görmesine ve öğrenmesine rehberlik edebilmek öğrencilerimizi hayata hazırlıyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası çalışmalarının öğretmenlerin öğrencilere rehberlik edebildiğini kolaylaştırdığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö17, “Her şeyden önce okulda iyi zaman geçiriyoruz. Çocuklar yaparak yaşayarak yaptıkları için okula sıkılarak gelmiyorlar, eğlenerek geliyorlar. Ben de yaptığım işten zevk alıyorum ve mutlu oluyorum.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö15, “Öğrencilerin öğrenebildiğini gördüğümde mutlu ve kendini geliştiren biri oluyorum.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası çalışmalarının öğretmenleri mutlu ettiğini açıklamışlardır.

Görüşülen sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu, Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde öğretmenlerin etkin ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmesini, soyut konuların somutlaştırılabilmesini, dönüt alınabilmesini kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Yine öğretmenler öğrencileri iyi gözlemleyebildiğini, öz değerlendirme yapabildiğini, öğrencilere rehberlik edebildiğini ve mutlu olduğunu belirtmişlerdir.

#### **4.3.2. Öğrencilere olan katkıları**

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri sonucunda Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarının öğrencilere katkılarına yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmenlerin soruya verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.10.’da gösterilmiştir.



**Tablo 4.10.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarının öğrencilere olan katkılarına yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretim Uygulamalarının Öğrencilere Olan Katkıları</b>	<b>f</b>
a. Yapararak yaşayarak öğrenebilmesi	11
b. Etkili ve kalıcı öğrenebilmesi	10
c. İfade becerisi ve sosyalleşmenin gelişmesi	7
d. Sorumluluk bilincinin gelişmesi	5
e. Farklı bakış açıları kazanması	5
f. İlgi ve motivasyon artması	5
g. Öz değerlendirme yapabilmesi	4
h. Öz güvenli olması	3
i. Başarısının artması	2
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>52</b>

Tablo 4.10.'a göre Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilere katkıları konusunda kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 11'i "Yapararak yaşayarak öğrenebilmesi", 10'u "Etkili ve kalıcı öğrenebilmesi" ve 7'si "İfade becerilerinin artması" şeklinde görüş bildirmiştir. Yine kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 5'i "Sorumluluk bilincinin gelişmesi", 5'i "Farklı bakış açıları kazanması" ve 5'i "İlgi ve motivasyon artması" şeklinde görüş bildirmiştir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinden 4'ü "Öz değerlendirme yapabilmesi", "Öz güvenli olması" ve 2'si "Başarısının artması" şeklinde görüş bildirmiştir.

Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilere katkıları konusunda görüşülen sınıf öğretmenlerinden Ö1, "Öğrencilerin eğlenerek öğrendiğini düşünüyorum yani öğrenmekten sıkılmadan öğreniyorlar. Ezbere dayanmadan öğreniyorlar. Eğer disiplinler arası bir koordineyi sağlarsanız çocuk ezberden kurtuluyor. Yapararak yaşayarak öğrenme gerçekleşiyor." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö5, "Hiçbir ders diğer derslerden kopuk değildir ve her derste hayattan bir şeyler bulabiliyoruz. Hadi çocuklar bunu burada öğrendik bitmiştir gibi bir durum söz konusu olamaz çünkü yanlış düşünmüş oluruz. O yüzden çocukların hep yapararak yaşayarak öğrenmelerini sağlıyoruz." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilerin yapararak yaşayarak öğrenebilmesine katkısı olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö24, "İşitsel ve görsel çalışmalar daha çok yapılabilir ve daha kalıcı oluyor. Zihinlerinde daha çok kaldığını düşünüyorum." Şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö12, "Öğrencilerin farklı alanlardaki bilgi ve becerilerini bir araya getirmeye çalıştığımız için daha kalıcı ve etkili öğrenme sağlıyor." şeklinde görüş

belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilerin etkili ve kalıcı öğrenebilmesine katkısı olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö2, “Katkısı konusunda kendini ifade etme gücü en başta geliyor. Ben şunu görüyorum sınıfta. Çocuğun kendini çok güzel ifade ettiğini ve kendine olan inancının arttığı belli oluyor.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö28, “Çocuklar zamanla kendilerini daha iyi tanıdıkları için sağlıklı iletişim kurabiliyorlar. Katkısına baktığımızda disiplinler arası etkinliklerde bunu görebiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilerin ifade becerisinin gelişmesine katkısı olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö8, “Soyut konuların somutlaştırılması için daha fazla çalışılmasını ve araştırma yapılmasını gerektiriyor. Örneğin çevreye duyarlılık konusunu anlatırken nelerin çevreyi kirlettiğini, çözüm olabileceğini konuşuyoruz ve çocuklar bunları araştırıp kendilerine bu durumları rahatlıkla örnek alabiliyorlar. Hem araştırma hem de öğrendiklerini hayatlarında uygulamak için bir çaba gösterdiklerini görebiliyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö13, “Kendi hayatında olan şeylerin farkında değiller, farkındalık sağlıyor. En başta bu geliyor. Eğer farkındalık olursa zaten öğrenmeyi daha etkin hale getiriyor. Sen çocuğun yaptığı şeyin ne olduğunu hissettirdiğin anda o çocuk zaten onu düşünmeye başlıyor. Bu sefer karar vermesinde kolaylık sağlıyor ve kendine hemen bir şeyleri yapmaya yönlendiriyor. Ben bunu artık böyle yapmalıyım ve çabalamalıyım görüşü hakim olmaya başlıyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilerin sorumluluk bilincinin gelişmesine katkısı olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö22, “Sorunlara farklı açılardan çözüm getirebiliyorlar, bakabiliyorlar. Hani nasıl sorunun çözümünde bazı problemler için iki veya üç yol verebiliyorsak vermediğimiz zamanda disiplinler arası öğretim ile soruna çok yönlü şekilde bakabiliyorlar.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö11, “Kendilerini konunun tam ortasında buluyorlar ve çok yönlü çıkarım yapabiliyorlar. Hayata çok yönlü bakmalarını ve farklı pencerelerden değerlendirmeler yapmasını sağlıyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilerin farklı bakış açıları kazanmasına katkısı olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö27, “Hayat Bilgisi dersi bu anlamda çok zevkli geçiyor. Motivasyonları çok yüksek, konuştuğça konuşuyorlar. Konulara karşı hep ilgileri oluyor. Özellikle de yaşamdan anıları anlatmak çok hoşlarına gitmekte.” Şeklinde görüş

belirtirken öğretmenlerden Ö7, “Öğrenilecek konunun ilgilerini çekmesi, daha anlaşılır hale getiriyor konuyu. Merakları artıyor haliyle. Katılımları artıyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilerin ilgi ve motivasyonunun artmasına katkısı olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö18, “Diğer dersleri tekrar etmiş oluyorsunuz iç içe geçtiği için ve çocuk şunu anlıyor. Ben bunu öğrenmiş miyim öğrenmemiş miyim veya tekrar karşıma çıkabilir bu, dikkatli olmalıyım. Çocuğun konsantrasyonu açısından önemli duruma gelmekte.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö4, “Öğrenciler yaşamda gelen tüm olaylardan etkileniyor ve bunları çocukların yaşamlarından karşılına çıkardığımızda kendini hayata hazırlamaya çalışıyor. Kendinin güçlü ve zayıf yönlerini tanıma ve gidermeye çalışması görülebiliyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilerin öz değerlendirme yapabilmesine katkısı olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö21, “Öğrenciler nasıl davranması gerektiğini öğreniyor. Örneğin nasıl günlük planı hazırlaması konusunda bilgi alıyor. Kendi günlük planını kendi hazırlıyor ve kendine karşı bir öz güven duygusu gelişiyor. Sessiz bir çocuğun mesela öz güvenle bir bakıyorsunuz tamamen o öz güveni kendi üzerine alarak rahatlıkla kendini ifade edebiliyor.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö30, “Öğrenciler konuları gördükçe kendi hayatlarından örnekler verebiliyor. Bizde örneklendirmeler, canlandırmalar ve görselleştirmeye gidiyoruz. Bu etkinlikler ile öğrenciler sosyalleşiyor ve böylece öz güvenleri artıyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilerin öz güvenli olmasına katkısı olduğunu açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö9, “Disiplinler arası anlatım ile pekiştirerek öğrenim gerçekleştiği için hayata aktarmaları daha kolay oluyor. İlgi ve istekleri öğrenmeye karşı artınca başarılarında bir artış gözlemleyebiliyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö10, “Daha anlamlı öğrenmeler oluşuyor ve konular arasında ilişkiler kurabiliyorlar. Öğrendiklerini gördüklerinde mutlu oluyorlar ve başarıları da artıyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının öğrencilerin başarısının artmasına katkısı olduğunu açıklamışlardır.

Görüşülen sınıf öğretmenleri, Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde öğrencilere birçok katkısını belirtmişlerdir. Görüşülen sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu, Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde

öğrencilerin etkili ve kalıcı öğrenebilmesini, yaparak yaşayarak öğrenebilmesini, ifade becerilerinin gelişmesini kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Yine görüşülen öğretmenler öğrencilerin sorumluluk bilincinin gelişmesine, farklı bakış açıları kazanmasına, ilgi ve motivasyon artmasına katkıları olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin öz değerlendirme yapabilmesine, öz güvenli olmasına ve başarılarının artmasına katkısı olduğunu belirtmişlerdir.

#### **4.4. Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretim Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri**

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen dördüncü tema Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaşılan sorunların ve çözüm önerilerinin belirlenmesine yönelik olmuştur. Yapılan betimsel analizler sonucunda bu ana temaya bağlı olarak sorunlar ve çözüm önerileri olmak üzere iki alt temaya ulaşılmıştır.

##### **4.4.1. Sorunlar**

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri sonucunda Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaşılan sorunlara yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaştıkları öğretmenlere yönelik sorunlara karşılık verdikleri yanıtlar doğrultusunda elde edilen bulgular Tablo 4.11.'de ve öğrencilere yönelik sorunlara karşılık verdikleri yanıtlar doğrultusunda elde edilen bulgular Tablo 4.12.'de gösterilmiştir. Öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaştıkları alt yapıya yönelik sorunlara karşılık verdikleri yanıtlar doğrultusunda elde edilen bulgular Tablo 4.13.'te gösterilmiştir.

**Tablo 4.11.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaştıkları öğretmenlerle ilgili sorunlara yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretim Uygulamalarında Karşılaşılan Öğretmenler İle İlgili Sorunlar</b>	<b>f</b>
a. Birleştirilmiş sınıfta hâkimiyet zorluğu	2
b. Öğretmenlerin birbirine destek olmaması	1
c. Öğretmenlerin kendilerini yenilememesi	1
d. Herhangi bir zorlukla karşılaşmıyorum	3
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>7</b>

Tablo 4.11.'e göre Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğretmenlere yönelik ne tür zorluklarla karşılaştıkları konusunda kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 2'si "Birleştirilmiş sınıfta hâkimiyet zorluğu", 1'i "Öğretmenlerin birbirine destek olmaması", 1'i "Öğretmenlerin kendilerini yenilememesi" ve 3'ü "Herhangi bir zorlukla karşılaşmıyorum" şeklinde görüş bildirmiştir.

Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğretmenden kaynaklanan ne tür zorluklarla karşılaştıkları konusunda kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden Ö26, "Müfredatı yetiştirme konusunda merkezdeki öğretmen, müstakil sınıftaki öğretmen derse 40 dakikasını ayırabiliyorken ben 20 dakikamı ayırabiliyorum. 4'lere konu anlatırken 3'lere ödevli görevlendirme yapıyorum. Ee ne oluyor bu sefer ben konuyu anlatırken ilgilerini çeken bir şey olduğunda beni dinliyor ve bütün hakimiyet dağılıyor. Kendi okuması, anlaması gereken konuyu ikinci plana atıyor. Birleştirilmiş sınıfların klasik sorunları, bu sorunları yaşıyoruz." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö25, "Yani bazen sınıf hâkimiyeti açısından sıkıntı olabiliyor. O da yine birleştirilmiş sınıfın verdiği bir şey. Şimdi bir tarafı ödevlendirmeniz gerekiyor. Ödevlendirilen çocuk ne kadar kendi başına yapabilir? Birinci sınıf çocuğu zaten tek başına bir şey yapma kapasitesine sahip değil. O nokta da sıkıntı oluyor." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken birleştirilmiş sınıfta hâkimiyet zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö20, "Bazen kendi öğretmen arkadaşlarımız bile bir tek sen mi biliyorsun bu işi gibi, mesela kendileri bu tür çalışmalara katılmıyorsa ket vurucu sözler, cümleler kuruyor. Bazen motivasyon düşürebiliyor." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğretmenlerin birbirine destek olmaması zorluğuyla karşılaştığını açıklamıştır.

Öğretmenlerden Ö3, "Analitik, pratik bilgi ve teorik bilgiye ulaşmada zorlukla karşılaşılabilir. Bunun sebebi ise öğretmenlerin aslında kendini yenilmekten kaçınmasıyla ortaya çıkıyor." şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğretmenlerin kendilerini yenilememesi zorluğuyla karşılaştığını açıklamıştır.

Öğretmenlerden 23, "Herhangi bir zorlukla karşılaşmıyorum. Dersi sevmeyi ve daha kolay anlamlandırmayı sağladığını düşünüyorum." Şeklinde görüş belirtirken

öğretmenlerden Ö24, “Zorluk olduğunu düşünmüyorum. Tam tersi Hayat Bilgisi dersini anlamayı kolaylaştırıyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken herhangi bir zorlukla karşılaşmadıklarını açıklamışlardır.

Görüşülen sınıf öğretmenlerinin öğretmenlerle ilgili yaşanan sorunlara yönelik verdiği yanıtlara bakıldığında öğretmenden kaynaklanan çok fazla bir sorun yaşamadığı görülmüştür.

**Tablo 4.12.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaştıkları öğrenciler ile ilgili sorunlara yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretim Uygulamalarında Karşılaşılan Öğrenciler ile İlgili Sorunlar</b>	<b>f</b>
Öğrencilerin ifade beceri düzeyleri	2
Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri	1
Öğrencilerin hazır bilgi alışkanlığı	1
Öğrencilerin öz güven yetersizliği	1
Öğrencilerin dinleme alışkanlıklarının olmaması	1
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>6</b>

Tablo 4.12.’ye göre Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğretmenlere yönelik ne tür zorluklarla karşılaştıkları konusunda kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 2’si “Öğrencilerin ifade beceri düzeyleri”, 1’i “Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri”, 1’i “Öğrencilerin hazır bilgi alışkanlığı”, 1’i “Öğrencilerin öz güven yetersizliği” ve 1’i “Öğrencilerin dinleme alışkanlıklarının olmaması” şeklinde görüş bildirmiştir.

Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğrenciden kaynaklanan ne tür zorluklarla karşılaştıkları konusunda kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden Ö17, “Kendini ifade edemeyen öğrenci gruplarımız oluyor, hiç konuşmak istemiyorlar. Hayat Bilgisi dersi aslında böyle kendini ifade etme, konuşmayı geliştirmeye dayalı bir ders aynı zamanda. Konuşmayan çocuk olunca sıkıntı yaşıyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö19, “Şimdi bazı öğrenciler geldikleri yerden kaynaklı olarak bunlarda anlama, farklı kültürlerden geldikleri için bizle diyalog kurmada problemler yaşıyorlar.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğrencilerin ifade beceri düzeyleri zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö12, “Karşılaştığım zorluk olarak öğrencilerin hazırbulunuşluklarını söyleyebilirim çünkü hepsi birbirinden farklı oluyor.” şeklinde

görüş belirtirken öğretmenlerden Ö21, “Herkesin zekâ seviyesi ister istemez farklı. Yani bir öğrenciyle diğer öğrencinin zekâ seviyesi farklı olduğu için bir öğrenciye bir anlatmada direkt kelimeyi söylediğin anda diğer öğrenci devamını getiriyor. Ama öyle öğrenciler oluyor ki iki üç kere de anlatsanız da gösterseniz de belki o andaki dikkatini verememesi belki o anda ilgisini farklı yönlere vermesinden kaynaklı öğrenme de problem çıkabiliyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö2, “Çocuklarda aslında nasıl oluyor bilmiyorum ama yorum gücü azalmış. Yani önceden neydi yorum gücü kendi kelime haznesine bağlı olan bir olaydır. Aslında çocuğun karşısında çok mükemmel teknolojik aletler var. Bilgisayarı, televizyonu... bize gelene kadar çocuk çok fazla kelimeyle haşır neşir olmuş. Onları kesinlikle bilen bir grup olarak bekliyoruz ama hazır cevap, her şeyi hazır bulma var. Hazır bulmadan dolayı çocukların yorum gücü yok.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğrencilerin hazır bilgi alışkanlığı zorluğuyla karşılaştığını açıklamıştır.

Öğretmenlerden Ö4, “Çocuklara güvenilmesi ve onların başaracağına dair inanmamız konusunda eksikliklerimiz oluyor. Buna bağlı olarak da öğrencilerde öz güven eksikliği doğabiliyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğrencilerin öz güven yetersizliği ile karşılaştığını açıklamıştır.

Öğretmenlerden Ö2, “Yorumlarda en büyük sorunumuz şu; yeni nesil çocuklarda dinleme alışkanlığı kesinlikle yok. Bizim en çok zorlandığımız husus bu. Teknolojinin gelişmesi mi diyeyim, bu ailelerin çocuğa yaklaşımı mı diyeyim, neden kaynaklanıyor? Yani eğitim bilimcilerin buna kesinlikle el atması gereken bir durum. Dinleme sorunu yaşadığımız için çocuk zaten anlamıyor. Karşısındakine saygı gösterme şeyi çok az. Bunu yıkmak bunu düzeltmek uzun bir süreç alıyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğrencilerin dinleme alışkanlıklarının olmaması zorluğuyla karşılaştığını açıklamıştır.

Görüşülen sınıf öğretmenlerinin öğrencilerle ilgili yaşanan sorunlara yönelik verdiği yanıtlara bakıldığında öğretmenden kaynaklanan çok fazla bir sorun yaşamadığı görülmüştür. Yaşanan sorunları öğrencilerin ifade beceri düzeyleri, öğrencilerin

hazırbulunuşluk düzeyleri, öğrencilerin hazır bilgi alışkanlığı, öğrencilerin öz güven yetersizliği ve öğrencilerin dinleme alışkanlıklarının olmaması olarak belirtmişlerdir.

**Tablo 4.13.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaştıkları alt yapıyla ilgili sorunlara yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretim Uygulamalarında Karşılaşılan Alt Yapı ile İlgili Sorunlar</b>	<b>f</b>
a. Sosyokültürel ve ekonomik durum	8
b. Aile desteğinin yetersiz kalması	6
c. Materyal veya ortam kısıtlılığı	6
d. Ders kitaplarının uygulamaya dönük olmaması	6
e. Programın yoğunluğu	5
f. Sınıf mevcudunun fazla olması	4
g. Sınıf ortamının yetersizliği	4
h. Laboratuvar ve atölye eksikliği	4
i. Gezi izinlerinin alınması	4
j. Teknolojik yetersizlik	3
k. Okul bahçe alanının yetersiz kalması	3
l. Soyut kavramların anlatım zorluğu	2
m. Taşınmalı öğretimin yapılması	2
n. Elde edilen sonuçların zaman alması	1
o. Sağlık durumları ve gündemdeki olaylar	1
p. Ailelerin yapılan çalışmalara fazla müdahaleleri	1
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>60</b>

Tablo 4.13.'e göre Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken alt yapıyla ilgili ne tür zorluklarla karşılaştıkları konusunda kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 8'i "Sosyokültürel ve ekonomik durum", 6'sı "Aile desteğinin yetersiz kalması", 6'sı "Materyal veya ortam kısıtlılığı", 6'sı "Ders kitaplarının uygulamaya dönük olmaması", 5'i "Müfredat yoğunluğu", 4'ü "Sınıf mevcudunun fazla olması", 4'ü "Sınıf ortamının yetersizliği", 4'ü "Laboratuvar ve atölye eksikliği" ve 4'ü "Gezi izinlerinin alınması" şeklinde görüş bildirmiştir. Yine kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 3'ü "Teknolojik yetersizlik", 3'ü "Okul bahçe alanının yetersiz kalması", 2'si "Soyut kavramların anlatım zorluğu" ve 2'si "Taşınmalı öğretimin yapılması" şeklinde görüş bildirmiştir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinden 1'i "Sağlık durumları ve gündemdeki olaylar" ve 1'i "Elde edilen sonuçların zaman alması" şeklinde görüş bildirmiştir.

Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken ne tür zorluklarla karşılaştıkları konusunda kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden Ö30, "Sınıf ortamının sosyokültürel, sosyoekonomik durumu çok zorlaştırıyor. Öğrencinin ailesinden, çevresinden öğrendikleri derslerini kavramasını ve anlaması açısından önemlidir." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö29, "Çocuk



bu derste kendini, ailesini ve çevresini bulmaktadır. Oysaki ailelerin ekonomik ve kültürel durumları iyi olmadığında dersi bu şekilde işlemek zor olabiliyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken sosyokültürel ve ekonomik durum zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö16, “Sadece aileden destek aldığımızda mesela bir kahvaltı etkinliğidir, meyve etkinliğidir ya da işte beslenmeyle ilgili bir etkinliktir. Bu anlamda idare ve aileye bilgilendirme yaparız. O zaman aile konusunda sıkıntılar yaşayabiliyoruz.” Şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö18, “çocukların ailede ilgisizliği bizi en çok etkileyen bir dış faktördür; ailelerin destek çıkmaması veya nasıl destek çıkacağını bilememesi.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken aile desteğinin yetersiz kalması zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö22, “Sınıf ortamı tabi ki sınıftaki erişebildiğimiz malzemeler veya olanaklar sınırlı olduğunda olumsuz bir etkileşim oluyor.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö14, “Ailelerin ekonomik durumundan veya okulumuzun taşınmalı bir eğitim yapmasından kaynaklı olarak materyal sıkıntısı yaşayabiliyoruz. Onun yanında öğrencilerin uzaktan gelmesinden kaynaklı olarak ortam seçiminde bir kısıtlamaya gitmek zorunda kalabiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken materyal veya ortam kısıtlılığı zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö25, “Kitaplar zenginleştirilmelidir. Çünkü köy ortamında çevreden uygun yararlanabiliyoruz bir şekilde etkinlik düzenleyebiliyoruz. Fakat birleştirilmiş sınıflarda bu da sınırlı oluyor ve ona uygun etkinlikler içeren ders kitapları da düzenlenebilir.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö18, “Ders kitaplarındaki yazıların fazlalığı, bilimsel bilgilerin daha fazla yer alması daha düşük seviyelerdeki öğrencilerin öğrenimini olumsuz etkiliyor. Oysa ilkokul çocuğu daha çok oynayarak, yaparak ve görerek öğrenmeye daha açık. Uygulamaya dönük kitapların olmamasından dolayı seviyelerine göre uygun olmadığını düşünüyorum.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken ders kitaplarının uygulamaya dönük olmaması zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö12, “ Müfredatın yoğun olması nedeniyle derslerin yetiştirilememe kaygısı oluyor. Yani müfredat yoğunluğundan kaynaklı olarak dersi ilişkili işlemek biraz zaman alacağından dersin bu şekilde öğretimi zorlaşıyor.” şeklinde

görüş belirtirken öğretmenlerden Ö17, “Zaman sıkıntısı çok yaşıyoruz kesinlikle. Konular çok yoğun, yetişmiyor. Bazen hızlı geçmek zorundayız. Aslında gönül ister ki hepsini uzun uzun tabi ki yapalım.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken program yoğunluğu zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö2, “Sınıf kalabalığı, mevcudu. Benim sınıfım 40 kişi. 40 kişiyle bir etkinliği yapmak çok zor oluyor mesela. Bakanlığın ideal sınıf ortamı 24 olarak belirleniyor. 24 kişiyle yaptığımız bir etkinlik çok daha etkili, her öğrenciye yeteri kadar zaman verme ve her öğrenciyi etkinliğe katma şeyi olabiliyor ama mevcut kalabalık olduğu zaman bu etkinlikler disiplinler arası eğitimle ne yazık ki büyük bir sorun teşkil ediyor.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö9, “Sınıf mevcudunun fazla olması sınıf ortamında etkinliklerin yapımını zorlaştırdığı için bu konuda sıkıntı yaşadığımı söyleyebilirim. Çünkü her öğrenciye ulaşmada mevcut kalabalığı, etkinliği etkili bir biçimde yapabilmekte önemli bir faktör.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken sınıf mevcudunun fazla olması zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö27, “Zorluk olarak şunu söyleyebilirim. Okul yapısıyla sınıf ortamımız küçük ve bu da Hayat Bilgisi dersinin uygulanabilirlik kısmını zorlaştırabiliyor ki Hayat Bilgisi en çok uygulamaya dönük olan derstir diyebiliriz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö9, “Sınıf ortamında her an istediklerimizi yapamıyoruz. Ama onun dışında çare arayınca bulabiliyoruz o da bazen zor olabiliyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken sınıf ortamının yetersizliği zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö10, “Daha uygulamalı işlenebilir ve bunları yaparken kendi çabamızla yapıyoruz. Yapılacak etkinlikler için laboratuvar ve atölyelerin olmaması bizi bu konuda zorluyor.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö25, “Birleştirilmiş sınıfların olduğu okullarda genelde laboratuvar ve beceri atölyelerinin olması düşük bir ihtimal. Bunun eksikliğinden kaynaklı olarak öğrencilerle uygulama yapmakta zorlanabiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken laboratuvar ve atölye eksikliği zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö6, “Sınıf olarak zaman zaman izin alma konusunda sıkıntılar yaşayabiliyoruz. Yani götüreceğimiz yerin izinlerini aslında sınıf seviyeleri etkilemekte.

Bunlar da sınıfların seviyesine göre olan bir şey.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö15, “İzinler çok zorlaştı. İl dışına çıkma şansı yok. Sigortalı koltuk istiyor ve öğretmenler de eminim birçok okulda da böyledir risk almak istemiyorlar. Yani çocuğun güvenliğini tamamen öğretmene yıkıyor. Bütün gezileri falan engelliyor, bütün öğretmenler kaçınmaya çalışıyor o konuda.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken gezi izinlerinin alınması zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö15, “Devlet öyle bir program koymuş ki en iyi okullara göre uyarlanmış. Öyle bir şey oluyor ki bazen çocuğun elinde teknolojik aletlerin olması gerekiyor ve izlemesi gerekiyor. Mesela kendi sınıfımda 13 öğrenci var elinde bilgisayar, wifi olan yok. Yani birçoğunda hatta iki üç tanesinde var yine birçoğunda yok. Ödev verirken bile oradan ödev vermek gerekiyor ama git gide geliyor. Sadece okulun verebildiği kadar teknolojik imkanları kullanabiliyoruz tabi onlar da sınırlı.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö16, “Bir dersi işlerken çocuk o derse donanımlı ve hazır gelmeli. Tabi bunun içinde malzemenin yanında teknoloji de gerekmekte. Bu açıdan sıkıntılar yaşayabiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken teknolojik yetersizlik zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö13, “Bizim bu okul şartlarında düşünecek olursak ben mesela dışarıya çıktığımda beden eğitimi dersi oluyor karşı okulun. Dışarıya çıktığımızda yer bulamıyoruz. Ben ses anlattığım zamanlarda beden eğitimi dersi vardı, bağırma ve çağırma. Ben orda ses kirliliğinden bahsettim mesela. Sonra geçtik arka tarafa, merdivenlerden aşağıya indik orda sessiz olduğu için.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö5, “Mesela okul bahçesinin yetersiz olması. Hayat Bilgisi hayatın içinden olduğundan dolayı çocukları dışarı çıkıp bir etkinlik yapamıyoruz. Sınıf ortamında vermeye çalışıyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken okul bahçe alanının yetersiz kalması zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö8, “Bazı soyut kavramları ve olayları anlatmakta zorluk çekiyorum.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö7, “Konuların bazılarının işlediğimiz oranda somutlaştıramamak anlatımı zorlaştırıyor. Tabi ki soyut kavramların olması anlamayı zorlaştırıyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde

disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken soyut kavramların anlatım zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden Ö13, “Bizim burada 9 tane köyden gelen öğrenci var, taşımalı. Sınıfımın yarısı şu anda köyden geliyor. Bunların hepsinin bir araya gelmesi zorluk yaratıyor.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö14, “Okulumuz taşıma merkezli bir okul olduğu için öğrencilerimizin çok sosyal aktivite ve faaliyetlere katıldığı söylenemez. Biz bu şekilde onların daha çok yaptığımız etkinliklere katılımını sağladığımızda daha iyi oluyor. Onların bir şeyleri görmesine ve öğrenmesine rehberlik edebilmek öğrencilerimizi hayata hazırlıyor. Onları bir arada bulundururken öğretim yönünde sıkıntı da yaşayabiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken taşımalı öğretimin yapılması zorluğuyla karşılaştığını açıklamışlardır.

Öğretmenlerden 11, “Uygularken zaman ve kaynağa ihtiyaç vardır. Buna bağlı olarak da elde edilen sonuçlar zaman almaktadır.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken elde edilen sonuçların zaman alması zorluğuyla karşılaştığını açıklamıştır.

Öğretmenlerden Ö5, “Mesela sağlık faktörü ve gündemimizdeki olaylar. Çevrenin şeyleri etki ediyor yani olumsuz olarak ders işlememizde. Çocukları dışarı çıkıp bir ders işlemekte zorlanabiliyoruz.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken sağlık durumları ve gündemdeki olaylar zorluğuyla karşılaştığını açıklamıştır.

Öğretmenlerden Ö1, “Genellikle velilerle sorun yaşıyoruz biz. Aile biz zorluyor. Bizi pek bize bırakmıyorlar ve çok fazla karışabiliyorlar.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken ailelerin yapılan çalışmalara fazla müdahaleleri zorluğuyla karşılaştığını açıklamıştır.

Görüşülen sınıf öğretmenlerinin alt yapı ile ilgili yaşanan sorunlara yönelik verdiği yanıtlara bakıldığında alt yapıdan kaynaklanan çok fazla sorun yaşandığı görülmüştür. Gerçekleştirilen görüşme ile öğretmen ve öğrenciden kaynaklanan sorundan daha çok alt yapı ile ilgili sorunların yaşandığı belirlenmiştir.

#### **4.4.2. Çözüm önerileri**

Sınıf öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri sonucunda Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimin uygulanabilmesi için çözüm

önerilerine yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmenlerin soruya verdikleri yanıtlar sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4.14.'te gösterilmiştir.

**Tablo 4.14.** *Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimin uygulanabilmesi için çözüm önerilerine yönelik görüşleri*

<b>Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretimin Uygulanabilmesi İçin Çözüm Önerileri</b>	<b>f</b>
a. Uygulamaya dönük çalışmalar artırılmalı	6
b. Ailenin programa verimli katılımı sağlanmalı	6
c. Laboratuvar ve beceri atölyeleri yapılmalı	4
d. Ders kitaplarındaki etkinlikler uygulanabilecek düzeyde olmalı	4
e. Sınıf ortamı ve mevcudu uygun olmalı	3
f. Öğrencilerin özgüveni desteklenmeli	3
g. Materyal eksikliği giderilmeli	3
h. Öğretmenler değişim ve gelişmelere açık olmalı	2
i. Birleştirilmiş sınıflar ayrılmalı	2
j. Öğretmenlere rehberlik edici programlar düzenlenmeli	1
k. Öneride bulunmayanlar	6
<b>Görüşler Toplamı</b>	<b>33</b>

Tablo 4.14.'e göre Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için önerileri konusunda kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 6'sı "Uygulamaya dönük çalışmalar artırılmalı", 6'sı "Ailenin programa verimli katılımı sağlanmalı", 4'ü "Laboratuvar ve beceri atölyeleri yapılmalı", 4'ü "Ders kitaplarındaki etkinlikler uygulanabilecek düzeyde olmalı", 3'ü "Sınıf ortamı ve mevcudu uygun olmalı" ve 3'ü "Öğrencilerin özgüveni desteklenmeli" şeklinde görüş bildirmiştir. Yine kendisi ile görüşülen sınıf öğretmenlerinden 3'ü "Materyal eksikliği giderilmeli", 2'si "Öğretmenlerin değişim ve gelişmelere açık olmalı" ve 2'si "Birleştirilmiş sınıflar ayrılmalı" şeklinde görüş bildirmiştir. Sınıf öğretmenlerinden 1'i "Öğretmenlere rehberlik edici programlar düzenlenmeli" şeklinde görüş bildirmiştir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinden 6'sı öneride bulunmamıştır.

Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için önerileri konusunda görüşülen sınıf öğretmenlerinden Ö22, "Zaten ilkokulda daha çok somutlaştırarak, örnekler vererek ve hem göze hem kulağa her duyu organına hitap ederek uygulamaların ön planda olacak şekilde konuların işlenmesini öneriyorum." şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö1, "Bence Hayat Bilgisi uygulamaya yönelik bir ders olmalı. Yani konuları yerinde görmeli, yerinde yapmalı, drama ile birleşmeli, film izlemeli çocuk, geziler düzenlenmeli. Hayat Bilgisi sadece üç beş soruyla geçiştirilecek bir ders değil. Hayat Bilgisi iyi olan bir çocuğun Hayat Bilgisi'ni güzel veriyorsanız ilerde sosyal de güzel oluyor, Türkçesi de güzel oluyor. Önemli bir ders benim için." şeklinde

görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için uygulamaya dönük çalışmalar artırılmalı önerisinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlerden Ö15, “Bu tür şeylerde ailesel genel bir program yapılmalı. Özellikle Hayat Bilgisinin bu alanı, toplumun kullandığı şeyler çok önemli. O yüzden genel bir şey yapılmalı, aile katılmalı kesinlikle. Bunun için de artık ayrı programlar yapılabilir.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö21, “Aile ortamı çok önemli. Aile ortamı, aile davranışı ile çocuk okula geldiğinde ikilem içerisinde kalıyor. Bu davranışları sergilerken mesela derslerle alakalı veli çocukla ilgilenmiyorsa olmuyor. Sadece okul ayağı tek başına kaldığında tam bir başarı elde edilemiyor. Onun için ailenin derslerle, okulla ve öğrencilerle ilgilenmesi çok önemli.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için ailenin programa verimli katılımı sağlanmalı önerisinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlerden Ö14, “Beceri atölyeleri falan vardı. O gerçekten her okula yapılabilir mi okul ortamlarında bütün öğrencilerin kullanımına sunulabilecek imkana getirilebilirse bu şeylerin daha iyi olacağını düşünüyorum. Bazı okullarda pilot uygulama yapılmış, robotik kodlama atölyeleri falan var. Belki müzik sınıfları olabilir. İşte bütün bu beceri atölyeleri ve laboratuvarlar bütün okullara yapılırsa Hayat Bilgisi kazanımları daha kolay ilişkilendirilebilir.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö16, “Okulların fiziksel donanımları, işte buna uygun oyun alanları, spor alanları olabilir. Ondan sonra mutlaka eskiden iş eğitim laboratuvarlarımız vardı bizim. O tür çocuğun deneyerek yaparak laboratuvar sınıfları oluşturulması elbette çok daha iyi olacaktır.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için laboratuvar ve beceri atölyeleri yapılmalı önerisinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlerden Ö20, “Dersin müfredatı illa ki bir yol çizecek. Bunu açık uçlu bir hale getirmiş olması bunun hem artısı hem eksisi olur diye düşünüyorum. Bunu yapmak isteyen öğretmen açısından bana bırakmış ben bunu istediğim gibi doldurabilirim diye düşünebilir, bu o zaman avantaja dönüşür. Nasıl olsa ucu açık yapсам da olur yapmasam da olur mantığıyla düşünecek birisi de çıkarsa dezavantaja dönüşür. Bu yüzden ders kitaplarının çok hacimli olması bizim için çok şey ifade etmiyor aslında sadece ders kitabının içeriğinde sığıdığı kadar çocuğu bu için içerisine katacak bir disiplinler arası yaklaşıma yaklaştıracak örnekler olmalı.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö18, “Ders kitaplarının hazırlanışı bence kesinlikle uygun, çekici değil. Ben çocuk olsam hiçte o ders kitaplarından ders işlemek istemem, özellikle birinci sınıfta. Sanki çocuklar çok

yıllık öğrenciymiş gibi okuduğunu çok çabuk anlıyormuş gibi çok detaylı sorular oluyor bu yüzden ders kitapları daha çok uygulamaya yönelik olmalı ki çocuklar sıkılmasın.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için ders kitaplarındaki etkinlikler uygulanabilecek düzeyde olmalı önerisinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlerden Ö9, “Sınıf mevcudunun az değil normal seviyelerde ve mekanın yeterli olduğu sınıf ortamlarının olduğu okullar olmalı,” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö2, “Bu eğitimi yapabilmemiz için sınıf ortamının buna çok uygun olması gerekiyor. Mevcutların buna uygun olması gerekiyor. Ama eğitim şeyine baktığımızda mevcutlar standartların üzerinde.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için sınıf ortamı ve mevcudu uygun olmalı önerisinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlerden Ö4, “Öğrencilerimize güvenmeli, onlara rehberlik yaparak disiplinler ve değerler doğrultusunda yaşamalarını sağlamalıyız. Öğrencilerimize öz güveni aşılmalı ve onlara başaracaklarını hissettirmeliyiz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö29, “Kariyer bilinci ve girişimcilik biraz soyut kalıyor. Örneğin meslek tanımlarında çocuk sadece çevresini biliyor. Bu yüzden öğrencilere öz güven aşılmalı ki çevresi dışına çıktığında da bir şeyleri başarabileceğini görebilsin.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için öğrencilerin özgüveni desteklenmeli önerisinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlerden Ö10, “Biz şimdi mesela deneyleri, derste yaptığımız şeyleri kendi çabamızla işte, getirdiğimiz malzemelerle yapıyoruz. Her şey yerli yerinde olsa, herkes gitse sırayla orda ders saatinde uygulamayı yapsa. Biz kendi imkanlarımızla malzemeleri getirip yapıyoruz.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö6, “Çok nadir bir konuyu anlatırken materyal sıkıntısı yaşıyoruz. Mesela akıllı tahtadan anlatıyoruz başka şeyler yapmak yerine. O dersin konusuna, becerisine göre o gün dersi işlerken mutlaka ortak şeyleri materyaller ile buldurmak gerekiyor. Böylece daha çok somutlaştırıyorsun.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için materyal eksikliği giderilmeli önerisinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlerden Ö2, “Disiplinler arası eğitim-öğretimde öğretmenlerimizin de sürekli bir şekilde kendini geliştirmesi gerekiyor. Yani iğneyi kendine çuval tuzu ele batırılır. Yani bizimde hatalı olduğumuz yerler var biz de bu anlamda biraz daha teknolojiye ayak uydurmamız gerekiyor öncelikle.” Şeklinde görüş belirtirken

öğretmenlerden Ö7, “Değişen ve gelişen bir toplumda yaşamaktayız ve eğitim süreci de aynı şekilde değişim ve gelişimlere uğruyor. Küresel sorunların daha çok ele alınması için öğretmenlerin daha çok araştırma yapması kendini yenilemesi gerekiyor.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için öğretmenler değişim ve gelişmelere açık olmalı önerisinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlerden Ö26, “Müfredat yetiştirme sorunundan dolayı birleştirilmiş sınıflar ortadan kalksın.” şeklinde görüş belirtirken öğretmenlerden Ö25, “Birleştirilmiş sınıflar ayrılmalı ki bu çalışmaları daha iyi yürütebilelim.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için birleştirilmiş sınıflar ayrılmalı önerisinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlerden Ö3, “Disiplinler arası programlara ve öğretmenlere, bu tip programların geliştirilmesi konusunda rehberlik edilmelidir.” şeklinde görüş belirterek Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için öğretmenlere rehberlik edici programlar düzenlenmeli önerisinde bulunmuştur.

Görüşülen sınıf öğretmenlerinin, Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması konusunda öğretmen, öğrenci ve okul ile ilgili önerilerde bulunmuşlardır. Bu önerileri uygulamaya dönük çalışmalar artırılmalı, ailenin programa verimli katılımı sağlanmalı, laboratuvar ve beceri atölyeleri yapılmalı, ders kitaplarındaki etkinlikler uygulanabilecek düzeyde olmalı, sınıf ortamı ve mevcudu uygun olmalı ve öğrencilerin özgüveni desteklenmeli, öğretmenlerin değişim ve gelişmelere açık olmalı, materyal eksikliği giderilmeli ve birleştirilmiş sınıflar ayrılmalı, öğretmenlere rehberlik edici programlar düzenlenmeli olarak belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerden öneride bulunmayanların olduğu da görülmüştür.



## 5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlara, alanyazındaki araştırma bulguları ile bu araştırmada elde edilen bulguların tartışılmasına, gerçekleştirilen araştırmaya dair önerilere ve gelecekte gerçekleştirilebilecek araştırma önerilerine yer verilmiştir.

### 5.1. Sonuç

Sınıf öğretmenlerinin, Hayat Bilgisi dersinde uyguladıkları disiplinler arası öğretim ile gerçekleştirdikleri etkinlik ve çalışmalardan elde edilen bulgular ve bulguların analizi doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

Sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler ile Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretim açısından incelenmesi ile edilen bulgular doğrultusunda dört ana temaya ulaşılmıştır. İlk tema olan Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası öğretimle olan ilişkisine dair elde edilen bulgular, disiplinler arası öğretimin anlamı ve Hayat Bilgisi dersi ve programının içerdiği disiplinler olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklara ait bulguların incelenmesi ile aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

- Sınıf öğretmenleri, disiplinler arası öğretim ile ilgili doğru tanımlamalar yapmışlardır. Öğretmenlerin yaptıkları tanımlamalar sonucunda disiplinler arası öğretimi bildikleri görülmüştür.
- Sınıf öğretmenleri Hayat Bilgisi öğretim programının ilkökul programındaki birçok dersi kapsadığı görüşünü belirtmişlerdir. En fazla kapsadığı düşünülen dersler olarak Fen Bilimleri ve Sosyal Bilgiler dersi belirtilmiştir.

İkinci tema olan Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimi uygulamaya biçimlerine dair elde edilen bulgular, ilişkilendirilen dersler, tercih edilen sınıf düzeyi, uygulanan etkinlikler ve uygulamaya etki eden faktörler olmak üzere dört alt başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklara ait bulguların incelenmesi ile aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Sınıf öğretmenlerinin çoğunluğunun, Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimi mutlaka uyguladıkları ve uygulanması gerektiğini düşündüklerini ayrıca bir kısmı kısmen uyguladıkları ve her zaman uygulayamadıklarını belirtmişlerdir.
- Sınıf öğretmenleri Hayat Bilgisi dersini ilkökul öğretim programını kapsayan bütün dersler ile ilişkilendirmişlerdir.

- Sınıf öğretmenleri, Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası çalışmaların her sınıf düzeyinde olması gerektiği görüşüyle birlikte sınıf düzeyi farklılıklarına bağlı olarak çalışmaların ağırlıklı şekilde hangi sınıflarda olabileceği görüşünde de bulunmuşlardır.
- Sınıf öğretmenleri, Hayat Bilgisi dersinde gerçekleştirdikleri disiplinler arası öğretim çalışmalarında birçok etkinlik türünden yararlandıklarını belirtmişlerdir.
- Sınıf öğretmenleri Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden öğretmen, öğrenci ve okul ile ilgili olan birçok dış faktörün olduğunu belirtmişlerdir
- Sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu, Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde sınıf ortamının normal boyutlarda olması ve sınıf mevcudunun 20-25 kişi olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Üçüncü tema olan Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretimin katkılarına dair elde edilen bulgular, sınıf öğretmenine katkıları ve öğrencilere olan katkıları olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklara ait bulguların incelenmesi ile aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Sınıf öğretmenleri, Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde öğretmenlere birçok katkısı olduğunu belirtmişlerdir.
- Sınıf öğretmenleri, Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesinde öğrencilere birçok katkısı olduğunu belirtmişlerdir.

Dördüncü tema olan Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerine dair elde edilen bulgular, sorunlar ve çözüm önerileri olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklara ait bulguların incelenmesi ile aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Sınıf öğretmenleri, Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken öğretmen ve öğrenciden kaynaklanan çok fazla sorun yaşamadıklarını daha çok alt yapı ile ilgili sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.
- Sınıf öğretmenleri, Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması konusunda yaşanan sorunlara göre önerilerde bulunmuşlardır.
- Sınıf öğretmenlerinin öğretim programının hangi dersleri kapsadığı sorusunda verilen yanıtlar ile ilişkilendirdikleri dersler sorusuna verilen yanıtlar arasında bir farklılık bulunmaktadır. Kapsayan dersler daha fazla olarak belirtilirken uygulanan ders olarak

daha az yanıt bulunmaktadır. Verilen yanıtlar doğrultusunda kapsadığı söylenen derslerin hepsinin uygulanmadığı ortaya çıkmıştır.

- Sınıf öğretmenlerinin, sınıf mevcudunun kaç olması ve sınıf ortamının boyutları nasıl olması gerektiği sorusuna verdikleri yanıtlar doğrultusunda 7 öğretmenin sınıf mevcudunun 20 altı olması ve sınıf boyutlarının da geniş olması gerektiği yanıtı örtüşmüştür. 22 öğretmenin sınıf mevcudunun 20-25 olması ve sınıf boyutlarının normal boyutlarda olması gerektiği yanıtı örtüşmüştür. 1 öğretmenin sınıf mevcudunun 25 üstü olması ve sınıf ortamı boyutlarının etkilememesi yanıtı örtüşmüştür.

## 5.2. Tartışma

Araştırma kapsamında öğretmenlerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler doğrultusunda öğretmenler tarafından disiplinler arası öğretim ilk olarak ortak kazanıma sahip disiplinlerin paralel olarak işlenmesi olarak tanımladıkları görülmektedir. Ayrıca öğretmenler disiplinler arası öğretimi bir disiplinin diğer disiplinlerle ilişkilendirerek bütünleştirilmesi ve bir konuya, bir probleme birden fazla bakış açısıyla bakabilmesi olarak tanımlamışlardır. Aydın ve Balım'ın (2005) yaptığı "disiplinler arası öğretim belirlenen kavram, problem ya da konulara, farklı yönlerden bakabilmek için ilgili olan disiplinlere ait bilgi ve becerilerin anlamlı öğrenme biçimine uygun şekilde bütünleştirilmesi" tanımıyla öğretmenlerin yaptığı tanımlamaların benzediği ortaya çıkmaktadır. Alanyazında yapılan diğer disiplinler arası öğretim tanımlamalarına bakıldığında da öğretmenlerin yaptığı tanımlamaların örtüşen ve benzer yönlerinin olduğu görülmektedir.

Alanyazında Hayat Bilgisi dersinin diğer derslerle bağlantı kurarak işlenmesi konusunda yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Araştırma sonucunda öğretmenler, Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimi mutlaka uyguladıklarını ve uygulanması gerektiğini düşündüklerini belirtmişler. Bu araştırma bulgusu, Gültekin ve Kılıç'ın (2014, s.95) araştırma konusu olan Hayat Bilgisi dersinin Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri dersleri bakımından işlevselliğinin incelenmesi sonucunda elde edilen Hayat Bilgisi dersinin fen bilgisi ve sosyal bilgiler dersini öğrenmede ön koşul olduğu, ön bilgileri ortaya çıkarıp öğrenilecek yeni konulara zemin hazırladığı, Hayat Bilgisi dersinin ilkökul programlarında yer alması gerektiğini ve dersin disiplinler arası işlevinin önemli olduğu bulgusuyla örtüşmektedir.

Araştırmada öğretmenler, Hayat Bilgisi dersini birçok dersle bağlantılı şekilde işlediklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler, Hayat Bilgisi dersiyle ilköğretim programında yer alan dersleri ortak kazanımlarda bağdaştırdıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin belirttiği derslerin en başında gelen Fen Bilimleri, Güneş ve Demir'in (2007, s.169) çalışmasında elde edilen ilköğretim müfredatındaki Hayat Bilgisi derslerinin, öğrencileri fen öğrenmeye etkisinin büyük oranda etkili olduğu ve eksik ve yanlış öğrenmelerle fen konularının öğrenimini olumsuz etkilediği bulgusuyla örtüşmektedir.

Araştırmada öğretmenler Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimi uyguladıklarını, uygularken çeşitli etkinlikler yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu etkinlikleri gerçekleştirirken Hayat Bilgisi dersini disiplinler arası öğretim bağlamında müzik dersi ile bağdaştırdıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersi ile müzik dersini bağlantılı işlediği görüşü Kaplan'ın (2006) deneysel çalışmasında elde ettiği müzik destekli öğretimin müziksiz öğretim ile gerçekleştirilen Hayat Bilgisi dersine göre daha fazla kazanım başarısını artırdığı ve müzik destekli öğretim kullanmayı önererek disiplinler arası öğretimi Hayat Bilgisi dersinde kullandıkları bulgusuyla örtüşmektedir. Ayrıca bu çalışmadan elde edilen bu sonuç ve sınıf öğretmenleri ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen Hayat Bilgisi dersinde müzik öğretimi kullandıkları görüşü, Sözen Çakırer'in (1999) deneysel çalışmasında ilköğretimde okutulan Hayat Bilgisi dersinin müzik destekli ve geleneksel yaklaşımla işlemenin öğrenci başarısı üzerindeki etkisini incelemesi sonucunda müzik destekli öğretimin uygulandığı her iki sınıfta geleneksel öğretim yönteminin uygulandığı her iki sınıfa göre daha yüksek başarı düzeyi elde edildiği bulgusu ile benzer niteliktedir.

Araştırmada öğretmenler, disiplinler arası öğretim doğrultusunda hazırlanan programların çocukların gelişim dönemlerine hitap ettiğini ve bu programları daha fazla kullanma gereğinde bulduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler disiplinler arası öğretimin kendilerine, öğrencileri iyi gözlemleyebilme, öz değerlendirme yapabilme, öğrencilere rehberlik edebilme, soyut konuların somutlaştırılabilme, dönüt alınabilme ve etkin ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirilme gibi katkıları olduğu belirtmişlerdir. Yine öğretmenler, disiplinler arası öğretimin öğrencilere etkili ve kalıcı öğrenebilme, yaparak yaşayarak öğrenebilme, ifade becerilerini geliştirme, sorumluluk bilinci geliştirme, farklı bakış açıları kazanma, ilgi ve motivasyon artırma, öz değerlendirme yapabilme, öz güvenli olma ve başarılarında artma katkıları olduğunu belirtmişlerdir. Bu araştırma bulgusu, Baysal, Tezcan, ve Demirbaş'ın (2017, s.491) yaptığı araştırmada

öğretmenlerden elde edilen Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretimin gerekliliği, somut işlemler döneminde olan ilkökul çocuklarının öğretim programlarındaki disiplinler arası düzenlemelerin gelişim dönemlerine göre hazırlandığı ve daha fazla disiplinler arası öğretimi kullanmaya ihtiyaç duydukları görüşüyle örtüşmektedir. Aynı zamanda Möller'in (2014) yaptığı araştırmada öğrenciler ile yürütülen boylamsal çalışma sonucunda Hayat Bilgisi öğretiminde kullanılan programın hem disiplinler arası alanların hem de konu ilgi alanlarının ortaya çıkmasına yardımcı olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerde bilime ilginin arttığı ve öğrenci başarısının artmasını sağladığı sonucu araştırmada elde edilen sonuçlarla örtüşmektedir.

Araştırmada öğretmenler disiplinler arası öğretimin öğretmenlere katkılarına etkin ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirebilme, dönüt alınabilmesi, soyut konuların somutlaştırılabilmesi görüşlerini bildirmişlerdi. Bu araştırma bulgusu Haider ve Fölling Albers'in (2020) yaptığı deneysel çalışmadaki Hayat Bilgisi dersinde soyut olan konuların somutlaştırılarak öğretilmesinin kavramsal bilgiye etkisinin olduğu görüşüyle örtüşmektedir. Görsel materyaller kullanarak önceki bilgiler ve okul performansı karşılaştırılmış ve sonucunda kavram gelişimine etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu araştırma sonucu da araştırmada elde edilen etkin ve kalıcı öğrenmeler sağladığı ve dönüt alınabilmesi sonucuyla örtüşmektedir.

### **5.3. Öneriler**

Yapılan çalışmalar, araştırılan konu hakkında nelerin düzeltilebileceğini ve yapılabileceğini gösterebilir. Çalışma bulguları doğrultusunda uygulamaya ve ileride gerçekleştirilebilecek araştırmalara yönelik önerilerde bulunulabilir.

#### **5.3.1. Uygulamaya yönelik öneriler**

- Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması konusunda uygulamaya dönük çalışmalar artırılmalıdır.
- Öğretmenler, öğrencilerin etkin ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirebilmesi için uygun olan etkinlik ve çalışmalar yapmalıdır.
- Ailenin programa verimli katılımı sağlanmalı ve buna yönelik veli toplantıları gerçekleştirilmelidir.
- Disiplinler arası öğretime yönelik okullara laboratuvar ve beceri atölyeleri yapılmalıdır.

- Sınıf ortamı ve mevcudu uygun olan okullar planlanmalı ve yapılmalıdır.
- Okul bahçeleri uygulamaya dönük şekilde ve yeterli boyutlarda yapılmalıdır.
- Okul yöneticileri ve öğretmenler, öğrencilerin özgüvenini destekleyici çalışmalar yürütmelidir.
- Öğretmenleri değişim ve gelişmelere açık olmasına ilişkin seminerler düzenlenmelidir.
- Okullardaki materyal eksikliği ve teknolojik yetersizlikler giderilmelidir.
- Öğretmenlere disiplinler arası öğretime ilişkin rehberlik edici programlar düzenlenmelidir.
- Öğretmenlere disiplinler arası öğretimde uygulanabilecek öğretim yöntem ve strateji eğitimleri yeterli düzeyde verilmelidir.

### **5.3.2. İleri araştırmalara yönelik öneriler**

- Disiplinler arası öğretim çalışmalarının diğer derslerdeki uygulamalarına yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Disiplinler arası öğretimin öğrencilerin akademik başarı düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik deneysel çalışmalar yapılabilir.
- Disiplinler arası öğretim uygulamalarının veriminin artırılmasına yönelik eylem araştırmaları yapılabilir.

## KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O. C. (2019). *Eğitim programlarının geliştirilmesinde ihtiyaç analizi el kitabı*. (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Akbaş, U. (2019). Ölçme araç ve sonuçlarında bulunması gereken nitelikler. B. Çetin (Editör), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* içinde (s. 45-84). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Akçay, H. ve Kapıcı, H. Ö. (2016). Hayat Bilgisi dersi öğretim programı ve temel beceriler. S. Güven ve S. Kaymakçı (Editörler), *Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (s. 111-132). Ankara: Pegem Akademi.
- Akın, U. (2016). Türk eğitim sisteminin amaçları ve temel ilkeleri. Uğur Akın (Ed.), *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi* içinde (s. 1-27). Ankara: Pegem Akademi.
- Aktay, S. ve Çetin, H. S. (2019). 2015, 2017 ve 2018 Hayat Bilgisi dersi öğretim programları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 577-600.
- Aktepe, V. ve Yalçınkaya, E. (2016). Hayat Bilgisi dersinde değer eğitimi ve uygulama örnekleri. S. Güven ve S. Kaymakçı (Editörler), *Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (s. 133-177). Ankara: Pegem Akademi.
- Aktepe, V. ve Gündüz, M. (2020). Hayat Bilgisi dersinde değerler eğitimi. V. Aktepe ve M. Gündüz (Editörler), *Kuramdan uygulamaya Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (s. 219-246). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akyürek Tay, B. ve Baş, M. (2017). Cumhuriyetten günümüze Hayat Bilgisi öğretim programlarına karşılaştırmalı bir bakış. B. Tay (Ed.), *Etkinlik örnekleriyle Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (s. 45-73). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aladağ, S. (2016). Hayat Bilgisi: tanımı, amacı ve doğası. S. Güven ve S. Kaymakçı (Editörler), *Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (s. 1-21). Ankara : Pegem Akademi.
- Alkan, C. ve Kurt, M. (2014). *Özel öğretim yöntemleri: disiplinlerin öğretim teknolojisi*. (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Altun, A. ve Çakmak, E. (2013). İlköğretim Hayat Bilgisi dersi öğretim programında medya okuryazarlığı eğitimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 237-254.
- Altun, A. (2016). Hayat Bilgisi derslerinde kavram öğretimi. S. Güven ve S. Kaymakçı (Editörler), *Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (s. 179-211). Ankara: Pegem Akademi.

- Arslan, Y. (2018). Ortaokul ve lise beden eğitimi ve spor dersi programları. A. Uzunöz ve V. Aktepe (Editörler), *Özel eğitim yöntemleri cilt 2* içinde (s. 71-97). Ankara: Pegem Akademi.
- Atik, S. ve Aykaç, N. (2019). Hayat Bilgisi öğretim programlarının değerlendirilmesi (1926-2018). *Trakya Eğitim Dergisi*, 9 (4), 708-722.
- Aybek, B. (2001). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretimin sosyal ve diğer bilimlerle ilişkisinin değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (7), 34-48.
- Aydın, G. ve Balım, A.G. (2005). Yapılandırmacı yaklaşıma göre modellendirilmiş disiplinler arası uygulama: enerji konularının öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2, 145-166.
- Aykaç, N. (2011). Hayat Bilgisi dersi öğretim programında kullanılan yöntem ve tekniklerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Sinop ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19 (1), 113-126.
- Balcı, A. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler*. (12. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 1-15.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri*. (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Baykara, K. (2014). İçeriğin ve eğitim durumlarının düzenlenmesi. H. Şeker (Ed.), *Eğitimde program geliştirme kavramlar yaklaşımlar* içinde (s. 163-182). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Baykara Özaydınlık, K. (2019). İçeriğin ve eğitim durumlarının düzenlenmesi. H. Şeker (Ed.). *Eğitimde program geliştirme kavramlar yaklaşımlar* içinde (s. 163-182). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Baysal, N. (2016). Hayat Bilgisi: toplumsal ve doğal yaşama bütüncül bir bakış. C. Öztürk (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretimi: yapılandırmacı bir yaklaşım* içinde (s. 1-19). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Baysal, Z. N., Tezcan, Ö. ve Demirbaş Nemli, B. (2017). Hayat Bilgisi ders bütünlüğünün ve gerekliliğinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 476-492.



- Bektaş, M. (2007). Hayat Bilgisi dersinde ailelerin çoklu zeka kuramı hakkında bilgilendirme biçimlerinin öğrencilerin proje başarıları ve tutumlarına etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (14), 9-28.
- Bektaş, M. (2013). Hayat Bilgisi dersinin dünü bugünü. S. Öğülmüş (Ed.), *Hayat Bilgisi öğretimi ve öğretmen el kitabı* içinde (s. 13-28). Ankara: Pegem Akademi.
- Belet, Ş. D. (1999). *İlköğretim kurumlarında uygulanan Hayat bilgisi programının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beltekin, N. (2018). Veri toplama araçları. K. Beycioğlu, N. Özer ve Y. Kondakçı (Editörler), *Eğitim yönetiminde araştırma* içinde (s. 111-132). Ankara: Pegem Akademi.
- Binbaşıoğlu, C. (2003). *Hayat Bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Budak Coşkun, S. (2009). *İlköğretim 8. Sınıf matematik dersinin disiplinler arası yaklaşımla işlenmesinin öğrencilerin matematik başarıları ve eleştirel düşünme eğilimleri üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Buran, A. (2015). Nitel araştırmada veri toplama. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Editörler), *Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* içinde (s. 43-58). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilasa, P. (2016). Hayat Bilgisi öğretim programının tarihsel gelişimi. S. Güven ve S. Kaymakçı (Editörler), *Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (s. 23-60). Ankara: Pegem Akademi.
- Cice, Y. ve Özgan, H. (2017). Değerler eğitimi uygulamalarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin okul çalışma ekibinin görüşleri. *EKEV Akademi Dergisi*, 21 (70), 101-120.
- Cone, T. P., Werner, P., Cone, S. L. and Woods, A. M. (1998) (s.4-6). *Interdisciplinary teaching through physical education*. Champaign, IL: Human Kinetics Publishing'den aktaran B. Arslantaş (2007). İlköğretim 4. sınıf beden eğitimi disiplinler arası öğretim yaklaşımı. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, 11 (12), s. 207-217.
- Çakırer Sözen, A. (1999). *İlköğretim okulları 1. kademede Hayat Bilgisi dersinin müzik destekli ve geleneksel yaklaşımla işlenmesinin öğrenci başarısı açısından*

- karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Çalık, M. ve Doğan, C. (2019). Disiplinler arası yaklaşım ve fen bilimleri eğitiminde etkinlik. R. Gürbüz ve M. F. Doğan (Editörler), *Matematiksel modellemeye disiplinler arası bakış: bir stem yaklaşımı* içinde (s. 73-80). Ankara: Pegem Akademi.
- Çalışır, F. (2011). *Hayat Bilgisi dersinde karikatürlerle öğretimin öğrenci başarısına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çepni, S. (2015). Performansların değerlendirilmesi. E. Karip (Editör), *Ölçme ve değerlendirme* içinde (s. 233-292). Ankara: Pegem Akademi.
- Çepni, S. ve Çil, E. (2016). *Fen Bilimleri dersi öğretim programı (tanıma, planlama, uygulama ve teog ile ilişkilendirme) ilkokul ve ortaokul öğretmen el kitabı*. (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çıkrıkçı, N. (2019). Öğrenme, öğretim ve değerlendirme arasındaki ilişkiler. N. Çıkrıkçı (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* içinde (s. 1-24). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dündar, Ş. (2002). İlköğretim okullarında Hayat Bilgisi dersi programlarının tarihsel gelişimi. *Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2 (1), 11-18
- Edirne'den aktaran Ö. Kalafatçı (2017). *Hayat Bilgisi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Ordu ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 26.
- Demir, S. B. (2020). *Karma yöntem araştırmalarının temelleri*. (Çev: Y. Dede ve S. B. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme: kuramdan uygulamaya*. (27. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Durdu, L. (2016). Veri toplama yöntemleri. M. Y. Özden ve L. Durdu (Editörler), *Eğitimde üretim tabanlı çalışmalar için nitel araştırma yöntemleri* içinde (s. 93-124). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erkuş, A. (2019). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*. (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Eti, İ. ve Turhan Türkkkan, B. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.

- Girmen, P. (2017). Hayat Bilgisi dersi ve kavram öğretimi. B. Tay (Ed.), *Etkinlik örnekleriyle Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (s. 257-281). Ankara: Pegem Akademi.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşgın, S. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri: sosyal bilimlerde (teorik, çerçeve, pratik öneriler, 7 farklı nitel araştırma yaklaşımı, kalite ve etik hususlar)*. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güler, N. (2019). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Gülyüz, H. (2008). *Hayat Bilgisi öğretimi ve programı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Gültekin, M. ve Kılıç, Z. (2014). Hayat Bilgisi dersinin Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri dersleri bakımından işlevselliği incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 4 (8), 85-98.
- Gündoğan, A. (2020). İlkokul öğrencilerinin gözünden Hayat Bilgisi dersi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10 (1), 31-53.
- Güneş, T. ve Demir, S. (2007). İlköğretim müfredatındaki Hayat Bilgisi derslerinin, öğrencileri fen öğrenmeye hazırlamadaki etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 169-180.
- Güven, B. (2017). Öğretimi planlama. S. Dal ve M. Köse (Editörler), *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (s. 47-79). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güzel Candan, D. ve Ergen, G. (2014). 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 134-161.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güven, M. M. (2010). *Türkiye’de ilköğretim Hayat Bilgisi dersi programı: değişiklikler, düzenlemeler, güncellemeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Haider, M. ve Fölling Albers, M. (2020). Auswirkungen von analogiemodellen auf den aufbau konzeptuellen wissens im sachunterricht der grundschule – beispiel stromkreis. *Unterrichtswissenschaft: Zeitschrift für Lernforschung*, 48, 469–491.
- Kabapınar, Y. (2007). *İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretimi*. Ankara: Maya Akademi.

- Kanak, M. Ersoy, M. ve Yerliyurt, N. S. (2018). Okul öncesinde rehberlik hizmetlerinin gerekliliğinin rehber öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 22 (76), 187-208.
- Kaplan, E. G. (2006). *İlköğretim okulları 2. Sınıf Hayat Bilgisi dersinde müzik destekli öğretim yöntemleri kullanılmasının öğrenci kazanımlarına etkisi (Ankara Altınorda İlköğretim Okulu örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karadağ, E. (2010). Eğitim bilimleri doktora tezlerinde kullanılan araştırma modelleri: nitelik düzeyleri ve analitik hata tipleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16 (1), 49-71.
- Karabağ, G. ve İnal, S. (2013). Hayat Bilgisi dersi öğretim programının tanıtımı. S. Öğülmüş (Ed.), *Hayat Bilgisi öğretimi ve öğretmen el kitabı* içinde (s. 29-52). Ankara: Pegem Akademi.
- Karaman, P. (2019). Hayat Bilgisi öğretim programındaki öğelerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 347-367.
- Karasu Avcı, E. Ve Ketenoglu Kayabaşı, Z. E. (2018). Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının amaçlarındaki değerlerin içerik analizi (1936-2018). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16 (35), 27-56.
- Karatekin, K. (2016). Hayat Bilgi öğretiminde doğa ve çocuk. S. Güven ve S. Kaymakçı (Editörler), *Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (s. 439-469). Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya, E. (2018). *Hayat bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin temeli: toplu öğretim sistemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kazu, H. ve Aslan, S. (2012). Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi (nitel bir araştırma). *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (2), 693-706.
- Keser Özmantar, Z. (2018). Örnekleme yöntemleri ve örneklem süreci. K. Beycioğlu, N. Özer ve Y. Kondakçı (Editörler), *Eğitim yönetiminde araştırma* içinde (s. 87-110). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Keskin, H. ve Kuru, G. (2018). Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinde kutlanan veya anılan belirli gün ve haftalara ilişkin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 226-239.

- Keskinkılıç, K. (2016). Yönetim ve okul yönetimi ile ilgili temel kavramlar. K. Keskinkılıç (Ed.), *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi* içinde (s. 1-28). Ankara: Pegem Akademi.
- Küçüktepe, C. (2013). İlköğretim ve temel özellikleri. A. Oktay (Ed.), *İlköğretime hazırlık ve ilköğretim programları* içinde (s. 87-158). Ankara: Pegem Akademi.
- Maden, S. ve Korkmaz, M. (2018). *Temel bilimler için istatistik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Mertkan, Ş. (2015). *Karma araştırma tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi.
- MYK (2015). *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*. [https://www.myk.gov.tr/images/articles/editor/130116/TYC\\_tebliğ\\_2.pdf](https://www.myk.gov.tr/images/articles/editor/130116/TYC_tebliğ_2.pdf) (Erişim tarihi: 12.04.2020).
- Meydan, A. ve Bahçe, A. (2010). Hayat Bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 20-37.
- MEB (2018). *Beden Eğitimi ve Oyun Dersi Öğretim Programı (ilkokul 1, 2, 3 ve 4. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=443> (Erişim tarihi: 18.04.2020).
- MEB (2018). *Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (ilkokul ve ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=325> (Erişim tarihi: 12.04.2020).
- MEB (2018). *Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı (ilkokul 1. 2 ve 3. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=326> (Erişim tarihi: 26.03.2020).
- MEB (2018). *Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=358> (Erişim tarihi: 25.04.2020).
- MEB (2018). *Matematik Dersi Öğretim Programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=329> (Erişim tarihi: 06.05.2020).
- MEB (2018). *Müzik Dersi Öğretim Programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=357> (Erişim tarihi: 12.05.2020).

- MEB (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6, ve 7. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> (Erişim tarihi: 17.05.2020).
- Möller, K. (2014). Vom naturwissenschaftlichen sachunterricht zum fachunterricht – der übergang von der grundschule in die weiterführende schule. *Zeitschrift für Didaktik der Naturwissenschaften*, 20(1), 33-43.
- Mutluer, C. (2013). Sosyal Bilgiler programlarında yer alan beceriler hakkında sosyal bilgiler öğretmen görüşleri (İzmir Menemen örneği). *International Periodical For The Languages, Literature anda History of Turkish or Turkic*, 8 (7), 355-362.
- Ocak, G. ve Beydoğan, H. Ö. (2005). İlköğretim okulları 3. sınıf Hayat Bilgisi ders içeriğinin amaçlarla tutarlılık ve öğrenci seviyesine uygunluk açısından yeterlilik düzeyi (standart belirleme – Erzurum il örneği). *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 109-132.
- Oktay, A. ve Sarıcan Esmer, E. (2018). Geçmişten günümüze eğitim düşüncesi, Türk eğitim sisteminin tarihsel temelleri ve Türkiye’de öğretmen yetiştirme. A. Oktay (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (s. 71-111). Ankara: Pegem Akademi.
- Özdemir Özden, D. (2014). Hayat Bilgisi öğretiminde vatandaşlık eğitimi. S. Şimşek (Ed.), *Sınıf öğretmeni ve adayları için Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (s. 215-244). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özden, M. ve Saban, A. (2019). Nitel araştırmalarda paradigma ve teorik temeller. A. Ersoy ve A. Saban (Editörler), *Eğitimde nitel araştırma desenleri* içinde (s. 1-30). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özden, Y. (2006). *2004 Hayat Bilgisi pilot programının, 1998 Hayat Bilgisi programıyla karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer Özkan, Y. (2019). Ölçme ve değerlendirme ile ilgili temel kavramlar. B. Çetin (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* içinde (s. 1-22). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özkök, A. (2005). Disiplinlerarası yaklaşıma dayalı yaratıcı problem çözme öğretim programının yaratıcı problem çözme becerisine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 159-167.
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2005). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Öztürk, T. ve Kalafatçı, Ö. (2016). İlkokul Hayat Bilgisi dersi öğretim programının uygulanabilirliğinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 58-74.
- Öztürk, T. ve Kalafatçı, Ö. (2017). Hayat Bilgisi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 102-123.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Saban, A. (2004). *Öğrenme ve öğretme süreci- yeni teori ve yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sarpkaya, R. (2016). Türk eğitim sisteminin amaçları ve temel ilkeleri. R. Sarpkaya (Ed.), *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi içinde* (s. 1-31). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sayım, F. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma ve tez yazım yöntemleri*. (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Semerci, Ç. (2015). Eğitimde ölçme değerlendirme. E. Karip (Ed.), *Ölçme ve değerlendirme içinde* (s. 1-15). Ankara: Pegem Akademi.
- Sidekli, S. ve Gökdemir, A. (2016). Hayat Bilgisi öğretiminde tarih ve çocuk. S. Güven ve S. Kaymakcı (Editörler), *Hayat Bilgisi öğretimi içinde* (s. 4s01-437). Ankara : Pegem Akademi.
- Sönmez, V. (2016). *Hayat Bilgisi öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. (7. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, Ö. F. ve Görmez, E. (2016). Hayat Bilgisi dersi öğretim programında vatandaşlık ve çocuk hakları. S. Güven ve S. Kaymakcı (Editörler), *Hayat Bilgisi öğretimi içinde* (s. 471-498). Ankara: Pegem Akademi.
- Şahin, M. (2009). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye’de Hayat Bilgisi dersi programlarının gelişimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8), 402-410.
- Şekercioğlu, G. (2020). Psikolojik testlerin özellikleri. Y. Yavuzer ve Z. Karataş (Editörler), *Psikolojik testler, ilkeler ve uygulama içinde* (s. 105-156). Ankara: Pegem Akademi.
- Şimşek, S. (2014). Geçmişten günümüze Hayat Bilgisi. S. Şimşek (Ed.), *Sınıf öğretmeni ve adayları için Hayat Bilgisi öğretimi içinde* (s. 1-26). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şişman, M. (2016). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. (10. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Taşdemir, F. (2018). Verilerin toplanması. K. Yılmaz ve R. S. Arık (Editörler), *Eğitimde araştırma yöntemleri içinde* (s. 127-160). Ankara: Pegem Akademi.
- Tay, B. ve Yıldırım, K. (2013). Bilgisayar destekli öğretimin Hayat Bilgisi öğretimi dersinde başarıya etkisi ve yönetime ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 84-110.
- Tay, B. ve Baş, M. (2015). 2009 ve 2015 yılı Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2), s. 341-374.
- Tay, B. (2017). Hayat Bilgisi: hayatın bilgisi. B. Tay (Ed.), *Etkinlik örnekleriyle Hayat Bilgisi öğretimi içinde* (s. 1-43). Ankara: Pegem Akademi.
- Tay, B. ve Uçuş Güldalı, Ş. (2017). Hayat Bilgisi öğretiminde okul dışı öğrenme çevreleri. B. Tay (Ed.), *Etkinlik örnekleriyle Hayat Bilgisi öğretimi içinde* (s. 225-256). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tekin, V. N. (2014). *Pazarlama ilkeleri: politikalar, stratejiler, taktikler*. (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Töremen, F. (2016). Türk eğitim sisteminin amaçları, temel ilkeleri ve genel yapısı. V. Çelik (Ed.), *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi içinde* (s. 1-17). Ankara: Pegem Akademi.
- Tuncer, Ö. (2009). *İlköğretim 3. sınıf Hayat Bilgisi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turna, Ö. ve Bolat, M. (2015). Eğitimde disiplinlerarası yaklaşımın kullanıldığı tezlerin analizi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (1), 35-55.
- Tutar, H. ve Erdem, A. T. (2020). *Örnekleriyle bilimsel araştırma yöntemleri ve spss uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türer, C. (1992). Hayat Bilgisi dersinin önemi ve öğretim şekli. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (8), s. 259-262).
- Uzunkol, E. (2014). Hayat Bilgisi öğretiminde değerlerin öğretimi. S. Şimşek (Ed.), *Sınıf öğretmenleri ve adayları için Hayat Bilgisi öğretimi içinde* (s. 125-156). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ünal, F. (2017). Hayat Bilgisi dersinde belirli gün ve haftalar. B. Tay (Ed.), *Etkinlik örnekleriyle Hayat Bilgisi öğretimi içinde* (s. 385-402). Ankara: Pegem Akademi.



- Yaylacı, A. F. (2019). Değerlere dayalı okul ve yönetimin imkanı. S. Z. Genç ve A. Beldağ (Editörler), *Karakter ve değer eğitimi – farklı bakışlar örnek etkinlikler* içinde (s. 113-132). Ankara: Pegem Akademi.
- Yaşaroğlu, C. (2017). 2015 Hayat Bilgisi dersi öğretim programı üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (51), 859-873.
- Yazar, T. ve Keskin, İ. (2020). Nitel araştırmada örneklem. B. Oral ve A. Çoban (Editörler), *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 229-247). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (1996). Disiplinlerarası öğretim kavramı ve programlar açısından doğurduğu sonuçlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 89-94.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldızlı, H. (2019). Gereksinim belirleme: görüşme, gözlem, kaynak tarama teknikleri ve örnek uygulamalar. V. Sönmez ve F. G. Alacapınar (Editörler), *Eğitimde örnekleriyle gereksinim analizi* içinde (s. 145-193). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yılmaz, F. ve Göçen, S. (2019). Hayat Bilgisi öğretimine ilişkin yapılan araştırmalara yönelik bir inceleme. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 76-86.
- Yiğit, Z. (2007). *Hayat Bilgisi dersi açısından Türkiye Fransa karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yolcu, O. (2014). *Cumhuriyetten (1923) günümüze (2013) ilköğretim birinci kademe Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarının “çevre eğitimi” açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi. Aydın: Andan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Salı, G. ve Arslan, M. [https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-goruntule&id=AWjNpgBCV\\_NiHISgzp45](https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-goruntule&id=AWjNpgBCV_NiHISgzp45) (Erişim tarihi: 17.06.2020)

## EKLER

### EK-1. Anadolu Üniversitesi Etik Kurul Karar Belgesi

Evrak Kayıt Tarihi: 14.11.2019 Protokol No: 89795

Tarih: 27.11.2019



ANADOLU ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU  
KARAR BELGESİ

<b>ÇALIŞMANIN TÜRÜ:</b>	Yüksek Lisans Tez Çalışması
<b>KONU:</b>	Eğitim Bilimleri
<b>BAŞLIK:</b>	Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Öğretimi Açısından İncelenmesi
<b>PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:</b>	Doç. Dr. Burçin TÜRKAN
<b>TEZ YAZARI:</b>	Nihal KARA
<b>ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:</b>	-
<b>KARAR:</b>	Olumlu
<b>Prof.Dr. Emel ŞIKLAR</b> (Başkan-İkt. ve İdari Bil. Fak.)	
<b>Prof.Dr. T. Volkan YÜZER</b> (Başkan Yardımcısı-Açıköğretim Fak.)	<b>Prof.Dr. Esra CEYHAN</b> (Eğitim Fak.)
<b>Prof. Hayri ESMER</b> (Güzel Sanatlar Fak.)	<b>Prof.Dr. M. Erkan ÜYÜMEZ</b> (İkt. ve İdari Bil. Fak.)
<b>Prof.Dr. Handan DEVECİ</b> (Eğitim Fak.)	<b>KATILMADI</b> <b>Prof.Dr. Oktay Cem ADIGÜZEL</b> (Eğitim Fak.)

## Ek-2. Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni



T.C.  
TOKAT VALİLİĞİ  
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 27001677-44-E.228166  
Konu : Araştırma İzni

03.01.2020

ESKİŞEHİR ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 20/12/2019 tarih ve 121153 sayılı yazınız.

İlgi yazınız ekinde gönderilen Üniversitenizin Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi yüksek lisans programı öğrencisi Nihal KARA'a ait araştırma izni Müdürlüğümüz İnceleme Komisyonu tarafından incelenmiş, söz konusu araştırmanın yapılmasında herhangi bir sakınca olmayacağı kanaatine varılmış olup, konu ile ilgili Valilik Onayı ekte gönderilmiştir.

Bilginizi ve ilgilere tebliğini arz ederim.

Murat KÜÇÜKALİ  
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek :Valilik Onayı

06/01/2020

Adres: GOP Bulvarı 60100 Tokat/Merkez  
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr  
e-posta: stratejigelistirme60@meb.gov.tr

Bilgi için: Adnan YUCEMemur  
Tel: 0 (356) 214 10 17  
Faks: 0 (356) 214 11 86

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 661d-0158-3b7c-85ca-6b0e kodu ile teyit edilebilir.

## Ek-2. (Devam) Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni



T.C.  
TOKAT VALİLİĞİ  
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 27001677-44-E.119541  
Konu : Araştırma İzni Verilmesi

03/01/2020

### VALİLİK MAKAMINA

- İlgi : a) Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.  
b) 23/10/2019 tarihli ve 27001677/44/20812138 sayılı Valilik Makam Onayı.  
c) Araştırma İzinleri İnceleme Komisyonunun 31/12/2019 tarihli tutanağı.  
d) Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü Genel Sekreterlik Yazı İşleri Müdürlüğü'nün 20/12/2019 tarih ve 121153 sayılı yazısı.

Anadolu Üniversitesi'nin ilgi (d) talebi gereği Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi yüksek lisans öğrencisi Nihal KARA Tokat geneli ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerine yönelik "Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Öğretimi Açısından İncelenmesi" başlıklı tez çalışmasını uygulamak istenmektedir.

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi yüksek lisans programı öğrencisi Nihal KARA'nın hazırlamış olduğu "Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Öğretimi Açısından İncelenmesi" konulu bilimsel amaçlı anket çalışmasını Tokat il/ilçe ilkokullarda sınıf öğretmenlerine uygulanma yapması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde Olur'unuza arz ederim.

Murat KÜÇÜKALİ  
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR  
03/01/2020

Dr. Mehmet GÖDEKMERDAN  
Vali a.  
Vali Yardımcısı

Ek:  
1-Tutanak  
2-Anket  
3-Anadolu Ün. Rektörlüğü yazısı

### **Ek-3. Araştırma Gönüllü Katılım Formu**

Bu çalışma, Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Öğretimi Açısından İncelenmesi başlıklı bir araştırma çalışması olup disiplinler arası öğretime dayalı hazırlanan Hayat bilgisi dersi öğretim etkinliklerinin farklı disiplinlerle nasıl ilişkilendirilerek uygulandığını belirlemek amacını taşımaktadır. Çalışma, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tarafından yürütölmektedir. Sonuçları ile Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretimin nasıl gerçekleştirildiği ortaya konacaktır ve Hayat Bilgisi dersinde kullanılan disiplinler arası öğretiminin gelişimine ışık tutulacaktır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllölük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, görüşme yapılarak sizden veriler toplanacaktır.
- İsmınızı yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler korunacak, araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

### **Ek-3. (Devam) Araştırma Gönüllü Katılım Formu**

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınız Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü'ne yöneltebilirsiniz.

Araştırmacı Adı :

Adres :

Cep Tel :

**Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.**

*(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)*

Katılımcı Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih:

#### **Ek-4. Görüşme Formu**

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı Sınıf Öğretmenliği programında Yüksek Lisans öğrencisiyim ve Yüksek Lisans tezimin uygulaması için görüşme yapıyorum.

Tezimin konusu "Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Öğretimi Açısından İncelenmesi"dir. Bu görüşme formu, öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersinde kullanılan disiplinler arası öğretimine yönelik görüşlerini almak amacıyla hazırlanmıştır.

1. Disiplinler arası öğretim deyince ne anlıyorsunuz?
2. Hayat Bilgisi dersi öğretim programı hangi disiplinleri kapsamaktadır?
3. Hayat Bilgisi dersi kapsamında disiplinler arası öğretimi uyguluyor musunuz? Uyguluyorsanız Hayat Bilgisi dersi öğretim programını disiplinler arası bağlamda nasıl değerlendiriyorsunuz?
  - Hangi disiplinlerle ilişki kuruyorsunuz?
4. Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretime yönelik çalışmalar/etkinlikler yapıyor musunuz? Yapıyorsanız ne tür etkinlikler yapıyorsunuz? Yapıyorsanız en çok hangi sınıfta yapıyorsunuz?
5. Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörler için neler söyleyebilirsiniz?
  - Sınıf ortamı
  - Sınıf mevcudu
6. Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının/etkinliklerinin size ve öğrencilerinize ne gibi katkılar sağladığını düşünüyorsunuz?
7. Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken ne tür zorluklarla karşılaşıyorsunuz?
  - Önerileriniz nelerdir?

## **Ek-5. Öğretmen Görüşme Kodlama Anahtarı**

### **1. Disiplinler arası öğretim deyince ne anlıyorsunuz?**

- a. Ortak kazanıma sahip disiplinlerin paralel olarak işlenmesi
- b. Bir disiplinin diğer disiplinlerle ilişkilendirerek bütünleştirilmesi
- c. Bir konuya, bir probleme birden fazla bakış açısıyla bakabilmesi

### **1. Hayat Bilgisi öğretim programı hangi disiplinleri kapsamaktadır?**

- a. İlkokul programındaki tüm dersler
- b. Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Rehberlik-Beden Eğitimi ve Oyun
- c. Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Trafik Güvenliği
- d. Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Görsel Sanatlar-Müzik-Beden Eğitimi ve Oyun
- e. Fen Bilimleri-Sosyal Bilgiler-Türkçe-Matematik

### **3. Hayat Bilgisi Dersi Kapsamında Disiplinler Arası Öğretimi Uyguluyor Musunuz? Uyguluyorsanız Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programını Disiplinler Arası Bağlamda Nasıl Değerlendiriyorsunuz?**

- a. Mutlaka uyguluyorum ve uygulanması gerektiğini düşünüyorum
- b. Kısmen uyguluyorum ve her zaman uygulanmasının gerekmediğini düşünüyorum

### **4. Hayat Bilgisi dersini hangi disiplinlerle ilişkilendiriyorsunuz?**

- a. Fen Bilimleri
- b. Sosyal Bilgiler
- c. Görsel Sanatlar
- d. Beden Eğitimi ve Oyun
- e. Türkçe
- f. Matematik
- g. Müzik
- h. Trafik Güvenliği
- i. Rehberlik
- j. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi



## **Ek-5. (Devam) Öğretmen Görüşme Kodlama Anahtarı**

**5. Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalar/etkinlikler yapıyor musunuz? Yapıyorsanız ne tür etkinlikler uyguluyorsunuz?**

- a. Drama
- b. Resim
- c. Alan gezileri
- d. Hikaye
- e. Oyun ve fiziki etkinlik
- f. Şarkı
- g. Video
- h. Örnek olay
- i. Araştırma
- j. Grup çalışmaları
- k. Şiir ve tekerleme
- l. Tiyatro ve sinema
- m. Deney
- n. Uzman tanıtımı
- o. Gösterip yaptırma

**6. Hayat Bilgisi Dersinde Disiplinler Arası Öğretim Çalışmalarını En Çok Hangi Sınıfta Uyguluyorsunuz?**

- a. Her sınıf düzeyinde olması
- b. 3. sınıfta daha ağırlıklı olması
- c. 2. ve 3. sınıfta daha ağırlıklı olması
- d. 2. sınıfta daha ağırlıklı olması
- e. 1. sınıfta daha ağırlıklı olması

**7. Hayat Bilgisi dersinin disiplinler arası gerçekleştirilmesine etki eden dış faktörler için neler söyleyebilirsiniz?**

- a. Sınıf mevcudunun uygunluğu
- b. Sınıf ortamının düzeni
- c. Sosyokültürel ve ekonomik durum
- d. Materyal yeterliliği
- e. Aile katılımı
- f. Mekan çeşitliliği
- g. Teknolojik yeterlilik
- h. Öğrenci hazırbulunuşluğu
- i. Okul bahçesi
- j. Öğretmen yeterliliği

**Ek-5. (Devam) Öğretmen Görüşme Kodlama Anahtarı**

**8. Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Gerçekleştirilmesinde Sınıf Mevcudu Nasıl Olmalıdır?**

- Sınıf mevcudunun 20-25 olması
- Sınıf mevcudunun 20'nin altı olması
- Sınıf mevcudunun 25'in üstü olması

**9. Hayat Bilgisi Dersinin Disiplinler Arası Gerçekleştirilmesinde Sınıf Ortamı Nasıl Olmalıdır?**

- Sınıf ortamının normal boyutlarda olması
- Sınıf ortamının geniş olması
- Sınıf ortamı boyutlarının etkilememesi

**10. Hayat Bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının/etkinliklerinin size ne gibi katkılar sağladığını düşünüyorsunuz?**

- Etkin ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirebilmesi
- Dönüt alınabilmesi
- Öğrencileri iyi gözlemleyebilmesi
- Soyut konuların somutlaştırılabilmesi
- Öz değerlendirme yapabilmesi
- Öğrencilere rehberlik edebilmesi
- Mutlu olması

**11. Hayat bilgisi dersinde uygulanan disiplinler arası öğretim çalışmalarının/etkinliklerinin öğrencilerinize ne gibi katkılar sağladığını düşünüyorsunuz?**

- Yaparak yaşayarak öğrenebilmesi
- Etkili ve kalıcı öğrenebilmesi
- İfade becerilerinin gelişmesi
- Sorumluluk bilincinin gelişmesi
- Farklı bakış açıları kazanması
- İlgi ve motivasyon artması
- Öz değerlendirme yapabilmesi
- Öz güvenli olması
- Başarısının artması

## **Ek-5. (Devam) Öğretmen Görüşme Kodlama Anahtarı**

### **12. Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarını/etkinliklerini uygularken ne tür zorluklarla karşılaşyorsunuz?**

- a. Sosyokültürel ve ekonomik durum
- b. Aile desteğinin yetersiz kalması
- c. Materyal veya ortam kısıtlılığı
- d. Ders kitaplarının uygulamaya dönük olmaması
- e. Program yoğunluğu
- f. Sınıf mevcudunun fazla olması
- g. Sınıf ortamının yetersizliği
- h. Laboratuvar ve atölye eksikliği
- i. Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri
- j. Gezi izinlerinin alınması
- k. Teknolojik yetersizlik
- l. Okul bahçe alanının yetersiz kalması
- m. Soyut kavramların anlatım zorluğu
- n. Öğrencilerin ifade beceri düzeyleri
- o. Taşınmalı öğretimin yapılması
- p. Birleştirilmiş sınıfta hâkimiyet zorluğu
- q. Sağlık durumları ve gündemdeki olaylar
- r. Ailelerin yapılan çalışmalara fazla müdahaleleri
- s. Ailelerin yapılan çalışmalara fazla müdahaleleri
- t. Öğrencilerin dinleme alışkanlıklarının olmaması
- u. Öğretmenlerin birbirine destek olmaması
- v. Öğretmenlerin kendilerini yenilememesi
- w. Öğrencilerin hazır bilgi alışkanlığı
- x. Öğrencilerin öz güven yetersizliği
- y. Elde edilen sonuçların zaman alması
- z. Herhangi bir zorlukla karşılaşmıyorum

### **13. Hayat Bilgisi dersinde disiplinler arası öğretim çalışmalarının uygulanması için önerileriniz nelerdir?**

- a. Uygulamaya dönük çalışmalar artırılmalı
- b. Ailenin programa verimli katılımı sağlanmalı
- c. Laboratuvar ve beceri atölyeleri yapılmalı
- d. Ders kitaplarındaki etkinlikler uygulanabilecek düzeyde olmalı
- e. Sınıf ortamı ve mevcudu uygun olmalı
- f. Öğrencilerin özgüveni desteklenmeli
- g. Öğretmenler değişim ve gelişmelere açık olmalı
- h. Materyal eksikliği giderilmeli
- i. Birleştirilmiş sınıflar ayrılmalı
- j. Öğretmenlere rehberlik edici programlar düzenlenmeli